

Η ΠΑΝΔΩΡΑ.

Η ΙΟΥΔΑΙΑ ΤΗΣ ΒΙΒΛΕΙΚΑΣ.

(Ίδε ἀριθ. 21.)

Ε.

Τὴν ἐπιούσαν ὁ Λοζίνσκη ὄλωσ σύνουσι καὶ βε-
 θυθισμένοι εἰς τοὺς ἰδίους του συλλογισμοὺς δὲν πα-
 ρετήρησε τὴν μεταβολὴν ἣτις ἐγένετο εἰς τῆς Γεσί-
 κας τὴν φυσιογνωμίαν, καὶ τὸ μαῦρον κατακαλύπτον τὴν
 ὄψιν -ης νέφος, ἐξ οὗ ἀπὸ τινος καιροῦ εἶχεν ἀπο-
 λέστη τὴν φυσικὴν εὐθυμίαν τῆς. Σιωπηλὴ καὶ τεθλιμ-
 μένη ἀπήντησε μίαν ἡμέραν τὸν νέον, καὶ τέλος
 λαμβάνουσα θάρρος ἀπεφάσισε νὰ τὸν πλησιάσῃ.

— Εἶσθε βεβαίως ἀσθενῆς, κύριε ἀρχηγέ. Τὸ ψῆχος

Τόμος Α'.

τῆς προχθεσινῆς ἐσπέρας φαίνεται ὅτι σὰς ἐβλαψε.

Πάσχετε ἀκίμη ἀπὸ τὴν πληρῆν σας;

— Ὅχι, καλὸν μου κοράσιον, ἀπεκρίθη ὁ Λοζίν-
 σκη, τείνων τὴν χεῖρα φιλικῶς πρὸς ἐκείνην· τῶρα
 εἶμαι ὑγιῆς, ὑγιεστάτος. Καὶ τοῦτο μὲ θλίβει κυρίως
 διότι βιάζομαι νὰ φθείρωμαι ἐνταῦθα ἄεργος καὶ ἀν-
 ωφελῆς, ἐνῶ τὸ στράτευμα προβαίνει γιγαντιαίοις
 ἐήμασι καὶ ἡ συστρατιῶταί μου θερίζουσι δόξαν.

Καὶ ἐστέναξε.

Καὶ ἡ νέα ἐστέναξε.

— Λοζίνσκη, ἂν ἔμενες εἰς τὸ Νοβογοράδιον, τὸ
 πτώμα σου θὰ ἔμενον ἐνταφιασμένον ὑπὸ τῷ πτώμα-
 τα· τὸ ὄνομά σου θὰ ἀπώλετο μεταξὺ τόσων ἄλλων
 ὀνομάτων! μία μόνη θὰ ἐθρῆνε τὸν θάνατόν σου. Θέ-
 λεις λοιπὸν σήμερον δι' ἄφρονος κινήματος νὰ δώσῃς
 εἰς ἐκείνην τὴν φίλην θλίψεις ἀνιάτους, διότι δὲν θὰ
 δυνηθῆς νὰ ἀνθέξῃς εἰς τοὺς καμάτους τοῦ πολέμου;
 Λοζίνσκη, ὄχι, δὲν θὰ δυνηθῆς!

— Γεσίκα, ἡ φίλη περὶ ἧς ὁμιλεῖς θά προετίμα τὸν θάνατόν μου τῆς κατασχύνης μου· καὶ εἶναι κατασχύνη διὰ στρατιωτικόν, Γεσίκα, νὰ μὴν πολεμῇ, ὅταν οἱ ἄλλοι πολεμῶσιν. . . ὦ! ἂν μὲ ἠγάπας ὡς ἐκείνη, θά ἐσκέπετο ὡς ἐκείνη.

Δάκρυ ἐκυλίσθη ἐπὶ τῶν παρεῖων τῆς νέας κόρης.

— Κατασχύνη ἢ θάνατος! ἔκραξεν ἐκείνη, ἀμφοτέρω θά μὲ ἐθανάτωνον.

— Βρασμῖα κόρη! διατί τόσα θέλητρα καὶ τόσαι εὐγενεῖς ιδιότητες νὰ μένωσι κεκρυμμένα εἰς Βιλλείκην; Ἄγγελος καθὼς σὺ εἶναι γεννημένος διὰ νὰ γίνῃ ἔρμαιον ἀγενοῦς ἐμπόρου, ὅστις δὲν θά δύναται οὔτε νὰ σὲ ἐκτιμήσῃ, οὔτε νὰ σὲ ἐνοήσῃ;

Καὶ ὁ νέος ἀξιωματικὸς περιβαλὼν τὴν ὄσφυν τῆς νέας κόρης, ἐστήριζεν ἐπὶ τοῦ τόσοῦ χαριέντος καὶ τόσοῦ ἐκφραστικοῦ προσώπου τῆς βλέμματα θαυμασμοῦ καὶ περιπαθείας.

— Ἀρχηγέ, εἶπεν ἡ νέα κόρη, ἀποτυρομένη ἡρέμα, ὅστις περιφρονεῖ τὴν ἣν ὁ Θεὸς ἔδωκεν αὐτῷ τύχην, ὑπόκειται εἰς μέγала δεινά.

Καὶ μετὰ τινὰ παῦσιν

— Λοιπὸν ἢ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Ἰουδαίου Ἰσαὰκ διαμονή σου ἐπροξένησεν ὄλην σου τὴν δυστυχίαν;

— Ὅχι, Γεσίκα, τὸ χρέος, ἐννοεῖς; τὸ χρέος μοὶ ἐπιτάττει αὐστηρῶς νὰ ἀναχωρήσω. Ἄν τὰ ὅσα περιέμενον χρήματα ἤρχοντο, δὲν θά ἤμην ἐδώ' ἄλλ' ἀνευ χρημάτων, ἀνευ ἵππων πῶς νὰ φθάσω εἰς τὸ στρατεύμα οὐ τίνας. . .

— Τοῦτο μόνον ἀρκεῖ, ἀρχηγέ. ὦ! πῶς ἕως τώρα δὲν τὸ ἔλεγες; σὺ! ὁ σωτὴρ τοῦ πατρός μου! σὺ στερούμενος χρημάτων καὶ ἵππων! ὦ! πρότιμινε! παρακαλῶ . . . μίαν στιγμὴν!

Καὶ ἐν τῷ ἄμα ἀνεπήδησεν ἐλαφρὰ ὡς ἐναέριος κόρη εἰς τὸ ταμεῖον τοῦ πατρός της.

Ἐκεῖ ὁ γέροντ' Ἰσαὰκ, ἔχων τὰ δίπτυρα ἐπὶ τῆς βίβλου, ἐζύγιζε μετὰ θρησκευτικῆς προσοχῆς φλωρία, ἅπερ ἐπεσώρευεν ἔπειτα μετ' εὐχαριστήσεως, ἐκφραζομένης δι' ἐλαφροῦ μορφασμοῦ, καὶ ἠτοιμάζετο νὰ κλείσῃ τὸ ὄλον εἰς τὴν σιδηρᾶν τοῦ ἀργυροθήκη.

— Στάσου, πάτερ, ἔκραξεν ἡ νέα κόρη ἧς ἡ ἔλευσις οὐδὲ στιγμὴν διέκοψε τὴν ἐργασίαν τοῦ φιλαργύρου γέροντος, στάσου! τοῦτο τὸ χρυσίον δὲν πρέπει νὰ ἐμβῇ εἰς τὸ κιβώτιόν σου.

— Τί λέγεις, ἀγαπητὸν τέκνον; καί ζουσα ὁμιλεῖς ἢ σπουδαζουσα;

Καὶ ὁ Ἰσαὰκ ἔμεινεν ἐκπεπληγμένος, πάσχων νὰ ἐξελέγξῃ εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς θυγατρὸς του ἂν εἶχεν ὄλον τὸ λογικόν της.

— Τὸ χρυσίον τοῦτο μήπως εἶναι κιβδηλόν; ἄλλ' ἀπατάσαι; ἐγὼ τὸ ἐζύγισα, καὶ γνωρίζεις, Γεσίκα, ὅτι εἶμαι ἔμπειρος κατὰ τοῦτο.

— Αὐτὸ τὸ χρυσίον, πάτερ, πρέπει νὰ τὸ δώσης εἰς τὸν Λοζίνσκη.

Εἰς αὐτὸν τὸν λόγον ἔπρεπε νὰ ἰδῆς τὴν φυσιογνωμίαν τοῦ Ἰουδαίου νὰ διέρχεται δι' ὄλων τῶν φάσεων τῆς ἐκστάσεως.

Ἡ λέξις νὰ δώσης τοῦ συνέσφιγξε τὸν λαιμόν, καὶ κατὰ τινὰς στιγμὰς ἐπνίξε τὴν φωνήν του.

— Νὰ δώσω τὸ χρυσίον μου! ἔκραξε τέλος πάντων.

— Ναί, νὰ τὸ δώσης, πάτερ, καὶ νὰ τὸ δώσης εἰς τὸν σωτῆρά σου, τὸν Λοζίνσκη.

Καὶ ἡ ὠραία Ἰουδαία, ἔχουσα τὰς παρεῖας φλογήρεις καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς σπινθηροβόλους ἐξήγησε τὸ πᾶν εἰς τὸν γέροντα, ὅστις ἔσειε τὴν κεφαλὴν ἐξ ἀνοπομονησίας καὶ δυσθυμίας.

Αἰσθήματα διάφορα ἀντεκρούοντο εἰς τὴν ψυχὴν Ἰσαὰκ τοῦ Ἰουδαίου, Ἰσαὰκ τοῦ ἐμπόρου. Ἠγάπα τὸν χαρακτήρα τοῦ Λοζίνσκη, ἀλλ' ἠγάπα καὶ τὰ χρήματα. Τὰ χρήματα ἦσαν ὁ Θεὸς του, καὶ ἔπειτα ἡ εἰς τὴν οἰκίαν του παρουσία τοῦ νέου ἀξιωματικοῦ τὸν διεφύλαττεν ἀπὸ τῆς διαρπαγῆς; ἀπὸ τῶν αὐθαιρέτων φορολογιῶν, ὥστε δι' αὐτῆς τῆς ἀναχωρήσεως ἡ κατάστασις του εὐρίσκετο διττῶς ἐκτεθειμένη.

— Ἄλλ' ὁ Λοζίνσκη δὲν εἶναι εἰς κατάστασιν νὰ ἀναχωρήσῃ, θύγατερ· μόλις ἀνέλαβεν ἀπὸ τὰς πληγὰς του· θά φονευθῆ ἴτως· καὶ διατί; διὰ τὴν τιμὴν; τί ὠραῖος λόγος!

— Ἀλλὰ τὸ θέλει, πάτερ, καὶ δὲν ἔχομεν τὸ δικαίωμα νὰ τὸν ἐμποδίσωμεν· πρέπει νὰ τὸν ἀφήσωμεν ν' ἀναχωρήσῃ χωρὶς βοήθειαν;

— Ὅχι, χιλιάκις ὄχι, Γεσίκα! δύναμαι νὰ λησμονήσω πόσον μ' ἐβοήθησε κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ κινδύνου;

Ἡ εὐγνωμοσύνη ὑπερίσχυεν εἰς τὴν καρδίαν τοῦ γέροντος.

— Φέρε πρὸς αὐτὸν τοῦτο τὸ χρυσίον ὅλα τὰ φλωρία εἶνα ζυγισμένα· θά τῷ δώσω προσέτι ἐπιτολὴν πρὸς τὸν ἐν Βίλνῃ Μαρδοχαῖον, ὅστις θά προμηθεύσῃ εἰς αὐτὸν ὄπλα καὶ ἵππους. Ὁ Σαλνῶ θά τὸν φέρῃ μέχρις ἐκείνης τῆς πόλεως· ἀλλὰ, ἐπρόθεσεν, ἀπομάττων ἐν δάκρυ, ὁ Θεὸς τῆς Σιών νὰ τὸν βοηθήσῃ, νὰ στείλῃ ἄγγελον πρὸς φύλαξιν του, διότι εἶναι ἀξιόλογος νέος, ἄγχιος καὶ ἀκηλίδωτος.

— Εἶθε! εἶπε καθ' ἑαυτὴν ἡ Γεσίκα, καὶ ἔδραμε νὰ εὔρῃ τὸν Λοζίνσκη, οὗ ἡ ὑπέμετρος χαρὰ κατέθλιψε τὴν καρδίαν της.

Μόνῃ ἡ ἰδέα τοῦ ὅτι κατεγίνετο πρὸς εὐτυχίαν τοῦ Λοζίνσκη ἐδυνήθη νὰ πραύνη τοὺς θλιβεροὺς διαλογισμοὺς της. Ἐφρόντισεν ἡ ἰδία νὰ ἐπισπεύσῃ τὰς προπαρασκευὰς τῆς ὁδοπορίας, καὶ νὰ παρείσαγάγῃ κρυφίως εἰς τὸν μάρσιπον τοῦ προστατευομένου της δεύτερον κύλινδρον χρυσοῦ, δῶρον τῆς θνησκούσης μητρὸς της.

Ἐν τῷ ὅ Ἁλοζίνσκη ἀπέτεινε περιπαθεῖς ἀποχαιρετισμοὺς εἰς τὸν θλιβόμενον ξενοδόχον του, ἡ δυστυχὴς Γεσίκα γονυπετῆς εἰς γωνίαν μεμακρυσμένην τοῦ κήπου, ἔχουσα τὰς χεῖρας ἐσταυρωμένας καὶ δακρυβροοῦσα, ἀπέτεινε πρὸς τὸν οὐρανὸν τὴν δέησιν ταύτην ἧτις περιελάμβανεν ἐν ὀλίγοις ὅλα τῆς τὰ παθήματα.

— ὦ σὺ, ὅστις θεραπεύεις τὰς συντετριμμένας καρδίας καὶ πραύνεις τὴν θλίψιν των, σπλαγγνίσθητί με!

ΣΤ.

Π.λλαι εβδομάδες είχαν παρέλθῃ. Τὸ Γαλλικὸν στρατεύμα εἶχεν εἰσέλθῃ εἰς Μόσχαν, καὶ ἡ παραμικρά εἰδησις περὶ τοῦ Λοζίνσκη.

— Ἀπέθανεν, ἔλεγε συχνάκις ὁ Ἰσαὰκ, ἀπέθανεν ὁ δυστυχὴς παῖς· ἂν ἔζη, θὰ μ' ἔγραφε πρὸ πολλοῦ καὶ θὰ μ' ἐπέστρεφε τὰ χρήματά μου.

— Ἀπέθανεν! ἔλεγε καθ' ἑαυτὴν ἡ Γεσίκα, καθήμενη εἰς τὸ παράθυρον, καὶ ἔχουσα τοὺς ὀφθαλμοὺς θλιβερῶς ἐστηριγμένους εἰς τὸν ὀμ.χλωδὴ οὐρανὸν τοῦ φθινοπώρου. Ἀπέθανεν! ὄχι, δὲν ἀπέθανε δι' ἐμέ! μὴ θὰ τὸν εἶχον περισσότερον, ἂν ἔζη ἀκόμη!

Ἡ ἔλευσις ἀνθρώπου φέροντος στολὴν ὁδοιπορίας διέκοψε τὴν λύπην τοῦ πατρὸς καὶ τὰς διακρίσεις τῆς θυγατρὸς· ἦτον ὁ Μαρδοχαῖος ἐκ Βίλνης.

— Ἀδελφε, ἔκραξεν αὐτός ὡς θριαμβεύων, σοὶ φέρω ἐπιστολὴν τοῦ Ναζαραίου, μετὰ τῶν ὧν τῷ ἐδάνεισες χρημάτων.

— Ὁ ἄξιε νέε! δὲν σοὶ εἶπα ὅτι θὰ μοὶ πληρώσῃ; Καὶ ἐξέτεινε τὴν χεῖρα πρὸς τοὺς σάκκους τοῦ χρυσοῦ μετὰ σπασμοῦ χαρᾶς ὁ Ἑβραῖος.

Ἡ Γεσίκα ἐβρίθθη ἐπὶ τῆς ἐπιστολῆς, καὶ εἰκοσάκις ἀνεγίνωσκε καὶ πάλιν ἀνεγίνωσκε τὰς φιλικὰς ἐνδείξεις τοῦ Λοζίνσκη δι' αὐτὴν καὶ διὰ τὸν πατέρα της.

— Τί σημαίνει τοῦτο; ἔκραξεν αἰφνης ὁ Ἰσαὰκ, ἀφ' οὗ ἐμέτρησε καὶ ξανεμέτρησε τὰ χρήματα ἐπὶ τῆς τραπέζης· ἐδῶ εἶναι ἑκατὸν φλωρία περισσότερα τῶν ὄσων τῷ ἐδάνεισα! πρὸς Θεοῦ! μὲ ἐκλαμβάνει λοιπὸν ὡς τοκογλύφον.

Ἡ Γεσίκα ἐ-αράχθη.

— Ἄλλ' ὄχι, πάτερ, νομίζει, φαίνεται, ὅτι σοὶ ὀφείλει αὐτὸ τὸ ποσὸν διὰ τὴν εἰς τὴν οἰκίαν μας διαμονὴν του.

Καὶ ἡ ὄψις τῆς Γεσίκας ἐχρωματίσθη διὰ θαθέος ἐρυθρήματος.

— Κατάρρα ἐπ' ἐμοῦ! ἐψιθύρισεν ὁ Ἰσαὰκ· θὰ ἤμην οὐτιδανὸς ἄνθρωπος, ἂν ἐδαχόμην τι παρ' ἐκείνου διὰ παραμικρὰν ἐκδούλευσιν.

— Ἀλλά, εἶπεν ὁ Μαρδοχαῖος, ἂν ἐκεῖνος ὁ ὑπερήφανος Ναζωραῖος οὐδὲν θέλει νὰ σοὶ ὀφείλῃ, λάβε ὅ,τι σοὶ ἀνήκει καὶ ἀπόδος εἰς αὐτὸν τὰ ἐπίλοιπα.

Ὁ Ἰσαὰκ ἤρχιτε τότε, σείων τὴν κεφαλὴν, νὰ ἐξετάξῃ τὰ λάμποντα φλωρία, καὶ ἡ δυσαρτέσειά του ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐπραῦνθη.

— Μαρδοχαῖε, εἶπε πρὸς τὸν γυναικάδελφόν του, πρέπει νὰ δημολογήσωμεν ὅτι ἐκεῖνος ὁ ἀξιωματικὸς εἶναι ἄριστος νέος· τί φλωρία! Μαρδοχαῖε, εἶναι ὅλα νέα.

Ἐν τούτοις ἡ Γεσίκα ἐμψυχωθεῖσα μίαν στιγμὴν ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Λοζίνσκη, ἔπεσε αὐθις μετ' ὀλίγον εἰς τὴν συνήθη μελαγχολίαν της· καὶ ἡ εἰδησις τῆς καταστροφῆς τῆς Μόσχας κατέστησεν ἔτι ὀδυνηροτέραν τὴν θλίψιν της καὶ τὴν ἀγωνίαν της.

— Θύγατερ, εἶπε μίαν πρωίαν ὁ Ἰσαὰκ πρὸς τὴν Γεσίκαν, τετέλεσται δι' ἐκείνους, καλοὺς ἢ κακοὺς! ὁ Θεὸς τοὺς ἐξωλόθρευσεν ὅλους· πίπτουσι κατὰ χι-

λιάδας τὴν νύκτα, κατὰ χιλιάδες τὴν ἡμέραν· δεδοξασμένος ὁ Κύριος!

Ἐν τῷ ἐνθουσιασμῷ του ὁ Ἰσαὰκ δὲν παρέτήρησε θανάσιμον ὠχρίασιν τῆς θυγατρὸς του.

— Ὁ! ἀναμφιβόλως αἱ φῆμαι αὗται εἶναι μεγαλοποιημένα· ὅπως δὲ καὶ ἂν ἦ, ὁ Θεὸς δὲν θὰ τὸν διαφυλάξῃ ἐκεῖνον τὸν τόσον καλόν, τὸν τόσον γενναῖον;

Ἄλλ' αἱ σκηναὶ ἐκεῖναι αἱ τόσον τερατώδως ζωγραφιζόμεναι μέχρι τοῦδε, λαμβάνον ἡμέρα τῆς ἡμέρας τρομερὸν χαρακτήρα βεβαιότητος, καὶ μετ' ὀλίγον ἐφάνησαν πρὸ ὀφθαλμῶν τῆς Γεσίκας καθ' ὅλην τὴν φρικτὴν τῆς ὀντότητος· ἤδη συνέβησαν πανταχόθεν εἰς τὴν πόλιν φυγάδες οἵτινες μόλις καλυπτόμενοι ἀπὸ τινα βράκη, ἔχοντες τοὺς ὀφθαλμοὺς κείλους, τὴν ὄψιν πελιδνὴν, τὸ γένειον πυκνὸν καὶ ἄτακτον, ἐσύροντο μετὰ μόχθου βοηθούμενοι ὑπὸ μεγάλων βράδων· ἀπέθνησκον εἰς τὰς ὁδοὺς· ἐνίοτε καθ' ἣν στιγμὴν ἐμελλον να φθάσωσι τὸ τέρμα τοῦ ἐσχάτου ἀγωνός των.

Ἡ σιωπὴ τῆς νυκτὸς κατὰ πᾶσαν στιγμὴν ἐταράττετο ἐκ τῶν κραυγῶν τῆς ἀπελπισίας των· κατεχόμενοι ὑπὸ τοῦ ψύχους καὶ τῆς πείνης, κατατρεχόμενοι ὑπὸ τῶν ἀγρίων θηρίων, ἐκάλυπτον καθ' ἑκάστην διὰ τῶν πτωμάτων των τὰ κατώφλια τῶν οἰκιῶν, καὶ ἡ φθορὰ ἦτον τόσον τρομερὰ, ὥστε τὸ νεκροταφεῖον τῆς Βιλλέικας μόλις ἐδύνατο νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς ταφὴν των.

Τὸ αἷμα τῆς Γεσίκας ἐπάγωσεν εἰς τὰς φλέβας, ὅταν ἤκουε νὰ διηγῶνται καὶ ὅταν εἶδεν ὅλα αὐτὰ τὰ δυστυχήματα· διήρχετο ἡμέρας δλοκλήρους εἰς τὸν θάλαμον ὃν κατεῖχε ποτε ὁ Λοζίνσκη, ἔχουσα τὴν καρδίαν συνεσφιγμένην ἐξ ἀγωνίας ὀδυνηρᾶς ἐνταυτῶ καὶ γλυκειᾶς· καὶ βεβουλισμένη εἰς τὸν διαλογισμὸν τοῦ φιλάτου, ὃν ὁ πόλεμος ἐχώρισεν ἀπ' αὐτῆς, συχνάκις παρεδίδετο εἰς τὸ μεθυστικὸν ὄνειρον τῆς ἐπιστροφῆς του· ἔτι δὲ συνεχέστερον ἐδιώκετο ὑπὸ τῶν τρομερῶν σκηνῶν τοῦ πολέμου· ὁ Λοζίνσκη ἐπαρρητιάζετο εἰς τὴν φαντασίαν της ὡς κατασχιζόμενος ὑπὸ τῶν βολίδων, ὅπως πληγωμένος, ἐκτάδην κείμενος, ἐγκαταλελειμμένος ἄνευ βοηθείας ἐπὶ τῆς χιονοκαλύπτου καὶ ὑπὸ τοῦ αἵματος φοινισσομένης γῆς· ἢ εἰς ἀδύνατον ἀπελπισίαν κείμενος πλησίον σχεδὸν ἐσθεμένης νυκτερινῆς φυλακῆς, καὶ ἀποκοιμώμενος τὸν αἰώνιον ὕπνον, ἢ παλαιῶν κατὰ τῶν ἀγρίων θηρίων τῶν ἐπακολουθούντων τὰ αἵματηρὰ βήματά του, καὶ τελευτῶν εἰς φρικαλέαν ἀγωνίαν.

Αἱ ἡμέραι παρήρχοντο δι' αὐτὴν ἐν μέσῳ τῶν ὀδυνηρῶν τούτων συναισθησέων· τὰ λείψανα τοῦ Γαλλικοῦ στρατοῦ ἐπλησίαζον ἀπὸ τῆς Βερεζίνης, καὶ μοῖρα ἐχθρική προέβαινε πρὸς ἀπάντησιν αὐτοῦ, ἵνα ἀποτέμῃ τὴν διόδον, καὶ ἀφαιρέσῃ καὶ τὴν ἐσχάτην ἐλπίδα τῆς σωτηρίας ἀπ' αὐτοῦ. Ἀπὸ τοῦ Βοριζόβ, μιᾶς τῶν ἀξιολογωτέρων θέσεων ἤρχισεν ἡ αἱματώδης μάχη ἥτις, ἂν καὶ τὰ Γαλλικὰ στρατεύματα ἀνέπτυσαν τὴν λαμπροτέραν ἀνδρείαν, ἀπέβη τόσον ὀλεθρία δι' αὐτὰ· καὶ κατ' ἐκεῖνο τὸ ἴδιον ἐσπέρας τοῦ τραγικοῦ ἐκείνου συμβάντος οἱ κάτοικοι τῆς Βιλλέικας ἐρησυχάσαντες ἐκ τῆς ἐκβάσεως τῆς μάχης, εἰσῆλθον εἰς τὰς οἰκίας των, καὶ ὁ Ἰσαὰκ ἔδραμεν εἰς τὴν συναγωγὴν νὰ εὐχα-

ριστήτῃ τὸν Θεὸν διὰ τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῶν τόσον φοβεροτέρων ξένων.

— Ὁ Θεὸς νὰ στρέψῃ τὰ βλέμματά του πρὸς ἐμέ, διότι εἶμαι δυστυχῆς καὶ ἐγκαταλελειμμένη, ἀνέκραξεν ἐν τῇ θλίψει τῆς ἡ ταλαίπωρος κόρη ἧτις ἅμα ἐξῆλθεν ὁ πατήρ τῆς, ἐρρίφθη αὐθις ἐπὶ ἔδρας καὶ ἔχυσε ποταμηδὸν δάκρυα· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἀκτίς ἐλπίδος τὴν ἐνεψύχωσε.

— Τίς οἶδεν, ἐστοχάσθη ἐν ἑαυτῇ, ἂν ταύτην τὴν ὄραν ὁ Λοζίνσκη δὲν εὐρίσκειται πλησιέστατα εἰς ἐμέ! ὦ! ἂν ἔλθῃ εἰς τὰ περίξ τῆς Βιλλείικας, θὰ μείνῃ βεβαίως ὀλίγας στιγμὰς εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Ἰουδαίου Ἰσαὰκ· ἐνῶ δὲ ἐμειδία εἰς αὐτὴν τὴν γλυκεῖαν ἰδέαν, ὁ Ἰσαὰκ ποδισπιῶν ἔδραμεν εἰς τὸν θάλαμον· τὸ ταλίθ ἐκυματεῖ ἐπὶ τῶν ὤμων του, τὸ πρόσωπόν του ἦτον ὠχρὸν καὶ ἐξηγριωμένον, ἰδρῶς ἔρρεεν ἐπὶ τοῦ μετώπου του, καὶ τὸ πρόσωπόν του ἦτον συνεσταλμένον ἐκ τοῦ τρόμου.

— Ἐρχονται· εἶναι ἐκεῖ. . .

— Τίνες, πάτερ;

Καὶ ἡ φωνὴ τῆς Γεσίικας ἔτρεμεν ἐξ ἀνυπομονησίας, διότι ὁ πρῶτος τῆς στοχασμὸς ἦτον διὰ τὸν Λοζίνσκη.

— Τίνες; . . . οἱ Γάλλοι! καταβαίνουνσι τὰ ὕψη τοῦ Γαίγκου. Ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ τῶν πλησιάζει ἤδη εἰς τὰς πύλας τῆς πόλεως. . . ἀκούεις; ἀκούεις; ἰδοὺ αὐτοὶ. . . αἱ σάλπιγγές τῶν ἠχοῦσιν ἤδη πρὸ τῶν πυλῶν μας, καὶ τὰ τεῖχη τρέμουσι πρὸ αὐτῶν ὡς τὰ τῆς Ἰεριχὼ καὶ τῆς Γιβείας!

Τῷ ὄντι τὸ ἔδαφος ἀντήχει ὑπὸ τοὺς πόδας τῶν ἵππων· ἡ Γεσίικα ἐπλησίασεν εἰς τὸ παράθυρον, καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ τῆς προσηλώθησαν ἐπὶ τῆς μεγάλης πλατείας, ὅπου μία ἰλη ἵππικῆ εἶχε τοποθετηθῆ πρὸ ὀλίγου· οἱ στρατιῶται εἶχον ἀποβῆ τῶν ἵππων, καὶ πολλοὶ αὐτῶν μετὰ τοῦ πολιτικοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Ἰουδαίων διευθύνοντο πρὸς τὴν οἰκίαν τοῦ Ἰσαὰκ.

— Ἐλεος! ἔκραξεν ὁ δυστυχῆς οὗτος, ἀκούων τὰ βήματά των ἐπὶ τοῦ προδόμου. . . τί θέλουσιν ἀπ' ἐμέ; νὰ διαρπάσωσι τοὺς θαλάμους μου, νὰ ἐμφράξωσι τὰ ἵπποστάσια μου. . . καὶ ὁ καλὸς μας ἀξιωματικὸς δὲν εἶναι ἐδῶ νὰ μᾶς προστατεύσῃ!

Ἡ θύρα ἠνεώχθη τότε μεθ' ὀρνῆς, καὶ οἱ ξένοι εἰς ἧλθον ἀκολουθούμενοι ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Ἰουδαίων.

— Νικολάγεβ, εἶπεν οὗτος μετὰ χαρᾶς κακεντρεχοῦς, διότι ἐφθόνην τὸν Ἰσαὰκ, οἱ ξένοι οὗτοι ἔχουσιν ἀνάγκην ὀδηγοῦ διὰ τὸ Γιάβρι· ὀδήγησον αὐτούς.

— Εἰς τὸ Γιάβρι, ἔκραξεν ὁ Ἰσαὰκ ταλαντευόμενος μεταξὺ ἀπορίας καὶ τρόμου, εἰς τὸ Γιάβρι! νὰ τοὺς ὀδηγήσω εἰς τὸ Γιάβρι! τὴν ἡμέραν τοῦ σαββάτου!

— Εἶναι ἀνάγκη. . . πᾶσα ἀντίστασις εἶναι ματαία. Καὶ ἔπειτα ἀπ' ἐδῶ ἕως ἐκεῖ μόλις εἶναι δεκαπέντε βέροτσια.

— Δεκαπέντε βέροτσια! Μεγάλε Θεέ! δὲν θὰ κάμω οὔτε ἐν· διότι ὁ νόμος λέγει ρητῶς « Ἐκαστος θὰ εὐφρανθῆ ἐν τῇ οἰκογενείᾳ αὐτοῦ, καὶ οὐδεὶς θὰ ἐξέλθῃ τῆς πόλεως τὴν ἐβδόμην ἡμέραν. »

— Θέλεις νὰ ἀντισταθῆς εἰς τὴν ἐξουσίαν, καλέ μου Ἰσαὰκ!

— Διατί θέλεις νὰ με ἀποπλανήσῃς εἰς κακὴν ὁδόν; εἶναι γεγραμμένον νὰ λιθοβοληταὶ καὶ νὰ ἀποθνήσκῃ ἐκεῖ· ὅστις δὲν ἐνθυμηταὶ τὴν ἡμέραν τῆς ἀναπαύσεως καὶ δὲν τὴν ἑορτάζῃ.

— Πρὸς τί ὄλη αὐτὴ ἡ φλυαρία, ἔκραξεν ἀποτόμως ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἀποσπάσματος· ὁ γέρον αὐτὸς γνωρίζε· τὴν ὁδὸν τοῦ Γιάβρι:

— Τὴν γνωρίζεις, σοὶ τὸ ὀμνῶ.

— Τότε λοιπὸν ἐμπρός! ἂν δὲν θέλῃ νὰ προχωρήσῃ, ἂς τὸν δέσουν ἐπὶ ἐνὸς ἵππου.

— Ὁ Ἰσαὰκ ἐφρίξεν εἰς ταύτας τὰς λέξεις· τὸ βλέμμα του εἶχε στηθῆ μετὰ τρόμου ἐπ' ἐκείνου ὅστις τὰς ἐπρόφερον· ὁ ἦχος τῆς φωνῆς του εἶχε κάμη εἰς αὐτὸν ἐντύπωσιν καὶ τὰ γόνατά του ἐκάμψθησαν ὅταν ἐγνώρισε τὴν τραχεῖαν φυσιογνωμίαν τοῦ λοχίου τοῦ ξενοδοχείου τῆς Κρισνόης.

— Ἐλεος! εὐσπλαγχνισθῆτέ με, κύριοί μου, πληρώνω ἄνθρωπον νὰ σᾶς ὀδηγήσῃ ἀντ' ἐμοῦ. . . εἶμαι γέρον καὶ ἀδύνατος. . . ἐνδέχεται νὰ πλανηθῶ εἰς τὸ δάσος κατ' αὐτὴν τὴν σκοτεινὴν νύκτα, ἐνδέχεται καὶ ν' ἀπολεσθῶ ἐκ τοῦ ψύχους εἰς τὴν χιόνα.

— Μὴ φοβῆται, καὶ ἂν ἦσιν ἴσον γέρον ὅσον ὁ περιπλανώμενος Ἰουδαῖος, ἡμεῖς θὰ σοὶ ἐδίδομεν πόδας. Καὶ χωρὶς νὰ προσέξωσιν εἰς τὰς κραυγὰς του καὶ τὰς παρακλήσεις του, οἱ στρατιῶται ἔδесαν τὰς χεῖράς του, καὶ τὸν ὤθησαν εἰς τὸν δρόμον.

Μετὰ τινα λεπτὰ τὸ ἀπόσπασμα ἐκίνησε διὰ τὸ Γιάβρι.

Τὸ νέον τοῦτο δυστύχημα προσέβαλε τὴν Γεσίικαν ὡς κεραυνός· ἐμεινεν ὡς ἡμιθανὴς εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς ὑπηρετιδὸς τῆς, ἔπειτα συναλθούσα αἴφνης ἀπὸ τῆς ληθαργίας τῆς — Ἀκούεις, Μιργιάν, ἀκούεις εἰς τὴν πρόδομον ἦχον πτεριστήρων; ὦ! ἐκεῖνος εἶναι! ἔρχεται νὰ μᾶς προστατεύσῃ!

Ἐδραμεν ἐκείνη εἰς τὴν θύραν, καὶ ἔπεσεν εἰς τὰς ἀγκάλας ἀνθρώπου κολοσσιαίου ἀναστήματος καὶ ἔχοντος ἐπ' αὐτοῦ πλατὺν μανδύαν ἱππέως.

Καλὸν, ἔκραξεν ἐκεῖνος διὰ βραγχώδους φωνῆς, ἰδοὺ πρέπουσα ὑποδοχῆ, ποτὲ δὲν με ἐδέχθησαν τόσον καλῶς εἰς αὐτὸν τὸν κατηραμένον τόπον.

Ἡ Γεσίικα ἀποσπασθεῖσα μετὰ σπουδῆς ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ ξένου, ἔδραμεν εἰς τὸ βάθος τοῦ θαλάμου νὰ κρύψῃ τὴν αἰσχύνην τῆς καὶ τὴν θλίψιν τῆς.

Τὸ τάγμα ὅπερ εἶχε φανῆ ἐπὶ τῶν ἰσχυμάτων τοῦ Γαίγκου εἶχεν ἀποσυρθῆ πρὸς δεξιάν, ἀλλὰ μία ἰλη τῆς ὀπισθοφυλακῆς εἶχε λάβῃ διαταγὴν νὰ ὑπάγῃ εἰς Βιλλείικαν καὶ νὰ καταλάβῃ τὸ Γιάβρι μετὰ τοῦ ἰδίου ἐκείνου ἀποσπάσματος ὅπερ πρὸ ἐνὸς τετάρτου ὥρας εἶχε λάβῃ ὀδηγὸν τὸν Ἰσαὰκ· ἡ οἰκία αὐτοῦ ἦτις ἦν ἡ μᾶλλον ἐπιφανὴς τῆς πόλεως διωρίσθη εἰς τὸ νὰ δεχθῆ τὸν ἀρχηγὸν τῆς ἰλης, τὸν αὐτὸν ἐκεῖνον ὅστις εἶχεν ἐμφανισθῆ εἰς τὴν Γεσίικαν κατὰ τόσον θορυβῶδη καὶ στρατιωτικὸν τρόπον. Ὁ Σερικοὺρ, οὕτως ὀνομάζετο, δὲν συνιστάτο δι' ἐξωτερικοῦ ἀξιαγαπήτου· τὸ ὕψηλόν του ἀνάστημα ἐφαίνετο ὡς ἐτι μᾶλλον νὰ ἐμεγεθύνετο ἐκ τῶν διπλωμάτων τοῦ περικαλύ-

πτοντος αὐτὸν πλατυτάτου μανδύου· ὁ τὸ ἐπάνω του χεῖλος σκεπαζὼν ὑπερμεγέθης του μύσταξ, ἡ βαθεῖα οὐλὴ ἡ ἐρυθρὰ ὡς αἷμα καταβαίνουσα ἀπὸ τοῦ μετώπου του ἐπὶ τῆς δεξιᾶς παρεῖας του καθίστων ἐτι ἀηδεστέραν τὴν ἤδη τότεν σκληρὰν ἔκφρασιν τῆς φουρογονίας του.

Ἡ διαθέσις του καὶ οἱ τρόποι του ἦσαν ὡς καὶ τὸ ἐξωτερικόν του. Ἀνατραφεὶς εἰς τὰ στρατόπεδα ἄνευ ἀγωγῆς, ξένος εἰς πᾶσαν γλυκεῖαν συγκίνησιν, εἶχε διὰ ὅλας του τὰς πράξεις ἓνα μοναδικὸν κανόνα, ἀποτέλεσμα ὑποχρεωτικὸν τῶν παραδόξων περὶ τιμῆς ἰδεῶν του. Πάντοτε ὁ πρῶτος ἐνώπιον τοῦ κινδύνου, τῶν σφαιρῶν καὶ τῶν πληγῶν τοῦ ξίφους, ἐνέπαιζε τὸν θάνατον καθ' ὅλας τὰς μορφάς του. Ἀναιδῆς, ἀνδροφόνος, ἐριστικός, ἀπελάμβανεν ὑπόληψιν μονομάχου ἀπαραμίλλου ἄχρι τῆς ἡμέρας καθ' ἣν ἄξιωματικός τις Πολωνὸς ὄν προσέκαλεσεν εἰς τὸ Πράδεν τοῦ Μαδρίτ κατέφερον ἐπὶ τοῦ προσώπου του ξίφους πληγὴν, ἣτις καὶ διέμεινεν. Ἐκτοτε ποτὲ δὲν εἶδε πλέον τὸν νικητὴν του, καὶ ἔτρεφεν ἐναντίον του μῖτος ἄσπονδον. Ὁ Σερικοῦρ εἶχεν ἐν τούτοις ἀποκτήσῃ διὰ τῆς σταθερότητός του καὶ τῆς ἀνδρείας του ἰσχυρὰν ἐπιβροχὴν ἐπὶ τῶν στρατιωτῶν του, οἵτινες τὸν ἠγάπων καὶ τὸν ἐθαύμαζον. Τὸ πρῶτον τῶν αἰσθημάτων τούτων ἐπήγαγε κυρίως ἐκ τῆς εὐκολίας του εἰς τὸ νὰ παραβλέπῃ τὰς διαρπαγὰς των καὶ τὰς κλοπὰς των· ὁ Σερικοῦρ ἀπῆτει μόνον παρ' αὐτῶν νὰ ἦναι ἀνδρεῖοι εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης, καὶ περὶ τῶν λοιπῶν ὀλίγον ἐφρόντιζε.

Τοιοῦτος ἦν ὁ Σερικοῦρ, καὶ θεαχίως ὁ Ἰσαὰκ καὶ ἡ θυγάτηρ του δὲν ἠδύναντο νὰ εὕρωσι κινδυνωδέστερον ξένον.

Εἶχε δὲ ἡ καρδιά του καὶ μέρος τρωτόν. Ἦν μὲν εὐαίσθητος εἰς τὰ θελήγητρα τῶν γυναικῶν· ἀλλ' ὅταν ἡ λαμπρότης τοῦ κάλλους ἀνυψοῦτο ἐκ τῆς ἀξίας τῆς ἀρετῆς, ὁ Σερικοῦρ δεσμευόμενος ὑπὸ τοῦ σεβασμοῦ, ἐχαλίνου τὴν τραχείαν καὶ βάνουσον τόλμην του.

Οὕτως ἐφέρθη καὶ πρὸς τὴν Γεσίκαν ἧς ἡ πλήρης θελήγητρων ὄψις τὸν ἐγόητευσεν, ἀλλ' ἧς ἡ ἦτυχος καὶ καταπληκτικὴ σεμνότης τὸν περιώρισεν εἰς τὸν τόνον τοῦ καθήκοντος καὶ τῶν μετὰ κοσμιότητος θωπευμάτων.

— Κόρη μου, τῇ εἶπεν αὐτὸς τὴν ἐπιούσαν ἡμέραν, ἔτε ἐκείνη τὸν εὐχαρίστει, διότι κατὰ παράκλησίν της ἀποκατέστησε τὴν προτέραν τάξιν εἰς τὴν πόλιν, καὶ ἐχαλίνωσε τὴν ἀταξίαν τῶν στρατιωτῶν του, κόρη μου, βλέπεις πόσον σὲ ἀγαπῶ· σὺ μόνον ἔπρεπε νὰ μοὶ τὸ προτείνης, διὰ νὰ τὸ δεχθῶ· οἱ στρατιῶταί μου δὲν μὲ θεωροῦσι σήμερον ὡς μωρὸν ἐρωτόληπτον; ἢ πρὸς χάριν σου αὕτη θυσιὰ τῆς δημοτικότητός μου δὲν εἶναι ἀξία ἀμοιβῆς, ἀγαπητὴ Γεσίκα; εἶπεν ἐκεῖνος περικυκλῶν διὰ τῶν βραχιόνων του τὴν λεπτὴν μέσῃν τῆς νέας κόρης.

— Ἡ νέα Ἰουδαία ἐρρίψεν ἐπ' αὐτοῦ βλέμμα περιφρονησεως καὶ ἐξῆλθε.

— Ἰσχυρογνώμων, ἔκραξεν ἐκεῖνος μετ' ὀργῆς καὶ κρούων τὸ δάπεδον διὰ τῆς σπάθης του, ἰσχυ-

ρογνώμων, θὰ σ' ἔχω, ἂν ὁ οὐρανὸς καὶ ὁ ἄδης συμφωνήσωσι διὰ νὰ σὲ ὑπερασπισθῶσι.

Καὶ ἐκφράζων χιλίας βλασφημίας, ἀνεπήδησεν εἰς τὸν ἵππον του, καὶ ἐκάλπασε πρὸς τὸ Γιάβρι.

— Ἐπὶ τῶν ἵππων! ἔκραξε, φθάσας πρὸς τὸ προτεταγμένον σῶμα. Ὄρμησε μετὰ τοῦ ἱππικοῦ του ἐπὶ τινος κατέναντι αὐτοῦ ἐχθρικοῦ ἀποσπάσματος, καὶ ἐκυρίευσε τὴν θέσιν μετὰ ταχύτητος ἀστραπῆς.

Z.

— Γεσίκα, εἶπεν ἐκεῖνος εἰς τὴν νέαν κόρην, εἰσέρχόμενος εἰς τὸν θάλαμον τὴν ἐπιούσαν αὐτοῦ τοῦ συμβάντος, ἀναφορὰ ἦν πρὸ ὀλίγου ἔλαβον ἀπὸ Γιάβρι μὲ εἰδοποιεῖ ὅτι προσβαλλόμεθα. Ἡ γαλῆ ἀφυπνίσθη καὶ δεικνύει τοὺς ὄνυχάς της· πρέπει νὰ ἀναχωρήσω, θέλεις νὰ μὲ ἀκολουθήτης; ἂν ἤξευρες πόσον σὲ ἀγαπῶ! δὲν δύναμαι νὰ χωρισθῶ ἀπὸ σοῦ.

— Παῦστον τοὺς ἀστεῖςμούς σου, ἀπεκρίθη ἡ Γεσίκα, ἀποσύρουσα τὴν χεῖρά της, ἣν ἐκεῖνος εἶχε κρατήσῃ ἐρωτικῶς.

— Γεσίκα, σοὶ τὸ ἐπαναλαμβάνω, σὲ ἀγαπῶ ἀγαπῶ ἐμπαθῶς! πρέπει νὰ ἦσαι ἐδική μου· δὲν δύναμαι νὰ ζήσω χωρὶς σοῦ. Ὅλον τὸ Ῥωτικὸ τεύμα ἂν ἔλθῃ εἰς τὴν Βιλλείικαν νὰ μὲ ἐξαναχωρῶ χωρὶς σοῦ.

— Ἡ ἐπιμονὴ αὕτη μόνον νὰ στραφῇ, ἀπεκρίθη ἡ Γεσίκα, ὅσον τὸ κατ' ἐμὲν ἔστιν ἡ ἀνάγκη τῶν συμπατριῶν μου.

— Ὁν ψυχρὸν ἔκρινεν ὁ Σερικοῦρ μετ' ἀγαπῶν τὸν τόνον τῆς κρατῶν αὐτῆς· ἡ Γεσίκα θὲ μετ' ἐπιμονῆς ἔκρινεν ἡ Γεσίκα ἡσρόν με.

— Τὸν ἵππον αὐτοῦ ἔλαβον ἀπὸ τοῦ Γιάβρι καὶ ἐκράξας πρὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὸν ἄδην ἐκράξας· ἔκραξεν ἐκεῖνος μετ' ὀργῆς καὶ κρούων τὸ δάπεδον διὰ τῆς σπάθης του, ἰσχυ-

ρογνώμων, θὰ σ' ἔχω, ἂν ὁ οὐρανὸς καὶ ὁ ἄδης συμφωνήσωσι διὰ νὰ σὲ ὑπερασπισθῶσι.

Καὶ ἐκφράζων χιλίας βλασφημίας, ἀνεπήδησεν εἰς τὸν ἵππον του, καὶ ἐκάλπασε πρὸς τὸ Γιάβρι.

— Ἐπὶ τῶν ἵππων! ἔκραξε, φθάσας πρὸς τὸ προτεταγμένον σῶμα. Ὄρμησε μετὰ τοῦ ἱππικοῦ του ἐπὶ τινος κατέναντι αὐτοῦ ἐχθρικοῦ ἀποσπάσματος, καὶ ἐκυρίευσε τὴν θέσιν μετὰ ταχύτητος ἀστραπῆς.

— Γεσίκα, εἶπεν ἐκεῖνος εἰς τὴν νέαν κόρην, εἰσέρχόμενος εἰς τὸν θάλαμον τὴν ἐπιούσαν αὐτοῦ τοῦ συμβάντος, ἀναφορὰ ἦν πρὸ ὀλίγου ἔλαβον ἀπὸ Γιάβρι μὲ εἰδοποιεῖ ὅτι προσβαλλόμεθα. Ἡ γαλῆ ἀφυπνίσθη καὶ δεικνύει τοὺς ὄνυχάς της· πρέπει νὰ ἀναχωρήσω, θέλεις νὰ μὲ ἀκολουθήτης; ἂν ἤξευρες πόσον σὲ ἀγαπῶ! δὲν δύναμαι νὰ χωρισθῶ ἀπὸ σοῦ.

— Παῦστον τοὺς ἀστεῖςμούς σου, ἀπεκρίθη ἡ Γεσίκα, ἀποσύρουσα τὴν χεῖρά της, ἣν ἐκεῖνος εἶχε κρατήσῃ ἐρωτικῶς.

— Γεσίκα, σοὶ τὸ ἐπαναλαμβάνω, σὲ ἀγαπῶ ἀγαπῶ ἐμπαθῶς! πρέπει νὰ ἦσαι ἐδική μου· δὲν δύναμαι νὰ ζήσω χωρὶς σοῦ. Ὅλον τὸ Ῥωτικὸ τεύμα ἂν ἔλθῃ εἰς τὴν Βιλλείικαν νὰ μὲ ἐξαναχωρῶ χωρὶς σοῦ.

σθη ἔρμητικῶς ἐπὶ τῶν καταπεπληγμένων ἐχθρῶν. Ἡ μάχη ἤρχιτε καὶ αἱ ἀγυαὶ τῆς Βιλλεϊκας κατέστησαν μετ' ὀλίγον τὸ θέατρον φρικώδους σφαγῆς· αἱ σφαῖραι διεσταυροῦντο κατὰ πάτας τὰς διευθύνσεις, οἱ κάτοικοι ἐκρύβησαν εἰς τὰς οἰκίας των· ὄλαι αἱ θύραι ἦσαν κεκλεισμέναι πλὴν τῆς οἰκίας τοῦ Ἰσαάκ, ἣτις εἶχε διαρπαγῆ ἀπὸ ἀνωθεν ἕως κάτω ὄσσην ἀντίστασιν καὶ ἂν τῷ ἀντέταττον, ὁ Σερικὸς κωπώρθωσε διὰ τῆς ἀνδρείας του νὰ ἀνοίξῃ διόδον μετὰ τοῦ μικροῦ του στρατεύματος ὅπερ ἐσχηματίζετο εἰς τὴν πέραν τῆς πόλεως πεδιάδα.

— Δὲν μᾶς ἀκολουθοῦν, εἶπεν εἰς τῶν ἰππέων, καθ' ἣν στιγμήν ὁ Σερικὸς ἀνηγείρετο ἐπὶ τῶν ἀναβολέων του, πάσων νὰ ἀνακαλύψῃ ποῦ εἶχε μείνῃ τὸ ἄλλο ἥμισυ τῆς ἰλης.

— Καὶ δὲν θὰ μᾶς ἀκολουθήσουν ποτέ, ἐπανέλαβεν ἄλλος· ἦσαν ἤδη τεταμημένοι καὶ διεσπασμένοι ὅταν ἐτελέσαμεν τὸ ἐπὶ τῆς Βιλλεϊκας κίνημά μας.

— Ἀπὸ τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς! ἀνέκραξε κατ' ἐκείνην τὴν στιγμήν ὁ ἰλάρχης, ἐκφράζων ἔντονον θλασφημίαν, διότι ὁ ἐχθρὸς προέβαιεν ἀπὸ τῆς πόλεως καὶ ἠπέλει νὰ τὸν κυκλώσῃ, ἀλλ' ἡ εὐστάθεια τοῦ μικροῦ ἐκείνου σώματος τῶν ἀνδρείων ἐνέπνευσε συστολήν, καὶ δὲν ἐδοκίμασαν νὰ τοὺς ἐνοχλήσωσιν ὁ Σερικὸς λαβὼν τὴν διεύθυνσιν τῆς ὀπισθοφυλακῆς, ἠκολούθησεν ἐν καλῇ ταξεί τὴν ὀπισθοδρομικὴν πορείαν του.

— Παρηγορήσου, Ἰσαάκ Νικολαίεφ, εἶπεν ὁ Ῥαββίνος Ναθάν, εἰς οὗ τὴν οἰκίαν εὐρίσκετο ὁ πτωχὸς Ἰουδαῖος φθειρόμενος ὑπὸ θερμῆς καυτικῆς καὶ κατεθραυσμένος τὸ σῶμα ἐκ τοῦ καμάτου καὶ τῶν ὄντων ἐδοκίμασε κακουχιῶν παρηγορήτου· ὁ Κύριος θὰ σοὶ δώσῃ τὰς δυνάμεις σου· θὰ σὲ ἐξαγάγῃ ἀπ' αὐτῆς σου τῆς σκληρᾶς θέσεως· ὁ Κύριος δὲν ἐγκαταλείπει τὰ τέκνα του· καὶ ἀντὶ πάσης ἀποκρίσεως ὁ δυστυχὴς Ἰσαάκ ἐκυλίετο ἐξ ἀπελπισίας εἰς τὴν κλίνην του καὶ ἀπέσπα τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς του.

Ἄμα τὸν εἶδεν ἦττον τεταραγμένον, ὁ Ῥαββίνος τὸν ἔκαμε νὰ καταπῆ ὀλίγον ποτὸν ὅπερ τῷ ἔδωκεν ὠρῶν τινων ὕπνον.

Ὁ Ναθάν τὸν εἶχεν εὖρη εἰς ἀπόστασιν τινα ἀπὸ τοῦ Γιάβρι λειποθυμημένον καὶ κείμενον ἐπὶ τῆς χιόνης. Εὐσπλαγχνισθεὶς, τὸν εἶχε θέσῃ ἐπὶ τοῦ ἐλκῆθρου του, καὶ εἶχε κατορθώσῃ διὰ πολλῶν προσπαθειῶν νὰ τὸν ἀνακαλέσῃ εἰς τὴν ζωὴν.

Διαπερασμένος ὑπὸ τοῦ ψύχους μέχρι τοῦ μυελοῦ τῶν ὀστέων, κακομεταχειριζόμενος καὶ ἐπισυρριζόμενος ὑπὸ τῶν ἰππέων ὧν εἶχε διορισθῆ ὁδηγός, ὁ Ἰσαάκ εἶχε περιπατήσῃ δι' ὅλης τῆς νυκτὸς ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ ἀποσπάσματος. Ἄμα ἤρχισεν ἡ ἡμέρα νὰ φαίνεται καὶ τὸ Γιάβρι διεκρίνετο ἤδη μακρὰν, ὁ λοχίας ἐπλησίασεν εἰς αὐτόν.

— Λοιπὸν, Ἰουδαίε, εἶπε, πῶς σοὶ φαίνεται ὁ περὶπάτος σου τοῦ σαββάτου; ἐμέτρησας τὰς λεύγας δι' ἃς θὰ πρέπη νὰ ὑποβληθῆς εἰς κανόνα τέφρας καὶ κόνεως;

Ὁ Ἰσαάκ δὲν ἠδυνήθη νὰ μὴ ρίψῃ ἐπ' αὐτοῦ βλέμμα τρόμου. — Εἰς ὅποιον ἄλλον δεινότερον κανόνα

δύναμαι νὰ ὑποβληθῶ; δὲν εἶμαι κατὰ τὰ τρία τέταρτα τεθνηκῶς ἐκ καμάτου καὶ ψύχους; αἱ χεῖρές μου δὲν εἶναι αἰμωδιασμένα· ἐκ τοῦ πόνου; ἄρες με νὰ φύγω, καλέ μου κύριε, ἐξηκολούθησεν ἱκετικῶς· εἶπε νὰ λύσωσι τὰ δεσμὰ τὰ συσφιγγόντα τὰς χεῖράς μου, καὶ ἐπίτρεψόν μοι νὰ φύγω ἐν ἡτυχίᾳ. Ἴδου τὸ Γιάβρι ἐνώπιόν σας, δὲν δύνασθε νὰ ἀπατηθῆτε.

— Ὅχι! εἶπεν ὁ λοχίας ὑψῶν τὴν φωνήν, δὲν θὰ φύγῃς, ἕως ὅτου δὲν μᾶς πληρώσῃς καλὰ λύτρα· ἂν δὲν ἔχῃς χρήματα, οἱ εἰς τὸ Γιάβρι ὁμοθητικοὶ σου σὲ δανείζου.

— Δὲν ἔχω χρήματα, καλέ μου κύριε, ἀπεκρίθη ὁ Ἰσαάκ τρέμων. ὦ! ἔλεος! ἄρετέ με νὰ φύγω! ἡ κόρη μου, ἡ Γεσίκα μου θὰ ἀποθάνῃ ἐξ ἀνητυχίας!

— ὦ! ἐκείνη ἡ εὐμορφή κόρη εἶναι ἐδικὴ σου; εἶπεν ὁ λοχίας· τότε λοιπὸν μὴν φοβῆσαι τίποτε δι' αὐτήν· ὁ ἰλάρχης μας θὰ λάβῃ τὴν φροντίδα νὰ παρηγορήσῃ τὰς θλίψεις τῆς ἀπουσίας· ἐκεῖνος ἔχει θαυμασίαν δύναμιν νὰ γλυκαίνῃ τὰς γυναῖκας.

Καὶ ὁ λοχίας ἐγέλα σαρδῶνιον γελωτα.

— Τί λέγεις! ἀνέκραξεν ὁ Ἰσαάκ! ὄλος ὁ χθρὸς ἐκ τρόμου καὶ θυμοῦ· τοιοῦτος ἄνθρωπος εἰς τὴν οἰκίαν μου! πλησίον τῆς θυγατρὸς μου; ὁ Θεὸς νὰ με εὐσπλαγχνισθῇ!

— Ὅθ' ἦσουν πολὺ εὐτυχῆς, οὐτιδανὲ ἄπιστε! ἂν ἡ μιὰ σου γενεὰ διεμίγνυτο μετὰ τοῦ καθαροῦ αἵματος ἐνὸς στρατιώτου.

Ὁ Ἰσαάκ δὲν ἐδυνήθη πλέον νὰ κρατηθῇ.

— Ἐθνικὴ κατηραμένε! υἱὲ τοῦ Βελιάλ καὶ τοῦ Βάαλ, κατὰρα ἐπὶ σέ! ἀνέκραξε, ρίπτων ἐπὶ τοῦ διώκτου του βλέμμα κεραυνοβόλον· εἶθε τὸ τέλος σου νὰ ἦναι τὸ τοῦ Ἀμάν! εἶθε ἡ γῆ νὰ σε καταπῆ ὡς τὸν Ναθάν καὶ τὸν Ἀθηρόν!

— Ὅθ' σιωπήσῃς, ἀχρεῖς; συστρατιῶται, σφίξατε τὸν λαιμὸν αὐτοῦ τοῦ κακοτρόπου γέροντος· ἀλλὰ, μὰ τὸν Θεόν, ἐκεῖνος εἶναι! εἶναι ὁ ληστὴς ὅστις ἐφόνευσε διὰ πιστολίου τὸν δυστυχῆ μας Σοκόλτην! πρόσμενε, κακοῦργε! θὰ λάβῃς τὴν ἀμοιβήν· συντρίψατε τὸ κρανίον του, καὶ ἄφετέ τον ἐπὶ τῆς χιόνης· θὰ ἔλθῃ μετ' ὀλίγον ὁ διάβολος νὰ λάβῃ τὴν κατηραμένην ψυχὴν του.

Λέγων ταύτας τὰς λέξεις, ἐκέντησε διὰ τῶν πτερινιστήρων τὸν ἵππον του, καὶ ἐκάλπασε πρὸς τὴν πόλιν.

Ἄλλ' οἱ ἰππεῖς φιλανθρωπότεροι τοῦ ἀρχηγοῦ των, καὶ γνωρίζοντες ἀπ' ἐτέρου μέρους εἰς τίνα ἔπρεπε νὰ ἀποδώσῃ τὸν θάνατον τοῦ Σοκόλσκη, ἔλυταν τὰς χεῖρας τοῦ Ἰσαάκ.

— Σώτου, Ἰουδαίε, ἐκραξάν πρὸς αὐτὸν καὶ φυλάξου μὴ πέσῃς εἰς χεῖράς του, διότι δὲν φροντίζει ἐκεῖνος περισσώτερον περὶ τῆς ζωῆς ἐνὸς Ἰουδαίου, ἀπ' ὅσον ἡμεῖς περὶ ἐνὸς ποτηρίου βραχῆς ἀπ' οὗ τὸ πίωμεν.

Ὁ Ἰσαάκ ἤθελε νὰ τρέξῃ, ἀλλ' αἱ δυνάμεις του ἦσαν τοσοῦτον ἐξηνητλημένα, ὥστε ἐπέσειν ἀναίσθητος ἐπὶ τοῦ χείλους τῆς μεγάλης ὁδοῦ, καὶ ἐκτὸς τῆς βοηθείας τοῦ ὁμοθητικοῦ του Ναθάν, ἀπέθνησκεν ἐκ τοῦ καμάτου καὶ τοῦ ψύχους.

Ὁ Ἰσαάκ συνῆλθε μετ' ὀλίγον, καὶ ὁ πρῶτός του

στοχασμός ἦτον νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Βιλλέικαν, καὶ παρεκάλει τὸν Ναθάν νὰ τῷ προμηθεύσῃ τὰ μέσα.

— Νικολαΐεβ, εἶπεν αὐτὸς πρὸς ἐκεῖνον διὰ τόνου ἐπιστήμου, δύνασαι νὰ ἐπιστρέψῃς εἰς τὸν οἶκον τῶν πατέρων σου, διότι οἱ ἐχθροί, οἱ διωκταί σου τὸν κατέλιπον· ἀλλ' ἔδοξε τῷ Κυρίῳ νὰ δοκιμάσῃ τὴν πίστιν σου ὡς τὴν τοῦ Ἰῶβ, τιμωρῶν σε εἰς ὅ,τι εἶχες ἀγαπητότερον εἰς τὸν κόσμον.

— Τί λέγεις, Ναθάν; ἠρώτησεν ὁ Ἰσαὰκ ἐντρομος· τί μοι συνέβη;

— Ἐπολέμησαν εἰς τὴν Βιλλέικαν, καὶ ὁ Θεὸς ἐπέτρεψεν ἡ οἰκία σου νὰ λεηλατηθῇ καὶ νὰ καθῆ, καὶ τὰ χρήματά σου νὰ διαρπαγῶσι.

— Ἐλεος! ἡ οἰκία μου ἐκάη! ἐκάη! τὰ χρήματά μου, αἱ οἰκονομίαι μου, αἱ συναχθεῖσαι μετὰ τοσούτων κόπων, τὰ φλωρία μου, τὰ καλά μου φλωρία, ἔλεος! εἶμαι ἀφανισμένος ἄνθρωπος· εἶμαι ἄθλιος ἐκαίτης· ἀλλὰ τὸ τέκνον μου· ἡ κόρη μου, ἡ Γεσίκα τί ἔγινε!

— Πρὸς πεσον ἐνώπιον τοῦ Κυρίου, εἶπεν ὁ Ναθάν πρὸς τὸν Ἰσαὰκ· μὴν ἐπανάστασαι κατ' ἐκεῖνου, ὅστις ἐδήλωσε τὸν λόγον τοῦ τῷ Ἰακώβ καὶ τὸν νόμον τοῦ τῷ Ἰσραὴλ· ὅστις ἐζήτητε παρὰ τοῦ Ἀβραάμ τὴν κεφαλὴν τοῦ υἱοῦ του, καὶ ὅστις εἶδεν εὐαρέστως τὴν ἣν ὁ Ἰερθὰε προσέφερεν αὐτῷ θυσίαν τῆς θυγατρὸς του.

— Ἐλεος! ἀπέθανε;

— Κάλλιον θὰ ἦτον καὶ δι' ἐκείνην καὶ διὰ σέ ἴσως! οἱ Φιλιστῖνοι τὴν ἔσυραν εἰς τὸ στρατόπεδόν των, καὶ τὴν μεταχειρίζονται ὡς δούλην.

Κεραυνὸς ἦτον τοῦτο διὰ τὸν δυστυχῆ πατέρα· ἀπέσπατε τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς του βλαστημῶν.

— Σιωπά! Ἰσαὰκ, μὴν ὑβρίζῃς τὸν Θεὸν τῶν πατέρων σου!

Καὶ ὁ δυστυχῆς Ἰουδαῖος ἐπανελθὼν ἐκ τούτων τῶν αὐστηρῶν λόγων, ἐπληξε τὸ ἔδαφος διὰ τοῦ μετώπου του, προσευχόμενος, ταπεινούμενος καὶ ἐκχέων ἄφθονα δάκρυα. ὦ! κόρη μου! Γεσίκα μου, τέκνον μου, θέλω νὰ τὴν ἰδῶ· θὰ ὑπάγω νὰ τὴν ζητήσω ἐν τῷ μέσῳ τῶν διωκτῶν τῆς· θὰ τὴν ἀποσπάσω ἀπὸ τῶν χειρῶν των· θὰ ὑπάγω, Ναθάν!

— Ἀδελφέ μου, εἶπεν ὁ βραβθίνος, ρίπτεσαι εἰς τὸ χάσμα τοῦ λέοντος· δὲν δύναμαι δὲ νὰ σέ ἐμποδίσω, διότι εἶναι τέκνον σου, εἶναι σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός σου, καὶ, μὴν ἀμφιβόλλῃς, ὁ Θεὸς, ὅστις ἐξήγαγε τῆς καμίνου τοῦ πυρὸς τοὺς καιομένους καὶ τῆς φωλεᾶς τῶν ἀγρίων θηρίων τοὺς πιστεύοντας εἰς αὐτὸν κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ διωγμοῦ, ἐκεῖνος ὁ Θεὸς θὰ σοὶ τείνῃ χεῖρα βοηθητικὴν καὶ θὰ σέ καλύψῃ διὰ τῶν προστατευτικῶν πτερυγῶν του.

— Ὅταν, ἀφ' οὗ μετὰ πάσης τῆς βαθυτέρας καὶ εἰλικρινεστέρως ἐκχύσεως τῆς εὐγνωμοσύνης ὁ Ἰσαὰκ εὐχαρίστησε καὶ ἀπεχαίρετῆσε τὸν σωτήρα του, οὗτος παρενέβαλεν εἰς τὴν χεῖρά του καλῶς πεπληρωμένον θαλάντιον,

— Λάβε τοῦτο τὸ θαλάντιον, εἶπεν, αὐτὸ δύναται νὰ σοὶ χρησιμεύτῃ εἰς τὸ νὰ σώσῃς τὴν θυγατέρα σου, διότι ἡ καρδίκα ἐκείνων τῶν Ναζωραίων εἶναι ἐπίσης

ὡς καὶ ἡ ἡμετέρα εὐαίσθητος εἰς τὸν ἦχον τοῦ χρυσίου.

Ὁ Σερικοῦρ εἶχε φθάσῃ τὸ τάγμα του πλησίον τοῦ Νιέμεν· μέγα μέρος τῆς ἰλῆς του ἔλειπεν ἀπὸ τοῦ ἀνακλητικοῦ, καὶ ἐξ αὐτῶν ἦν καὶ ὁ λοχίας ὃς εἶχε φύγῃ ἀναμφιβόλως κατ' ἄλλην διεύθυνσιν, σύρων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὴν ὠραίαν Ἰουδαίαν· ἡ ἀνησυχία τοῦ Σερικοῦρ, ὅταν ἐπαβῆρησάσθη εἰς τὸν συνταγματάρχην του, ἐξηγεῖται εὐκόλως ἐκ τῆς φήμης τῆς αὐστηρότητος ἣν ὁ γέρον ἀξιωματικὸς εἶχεν ἀποκτήσῃ κατ' ἅπαν τὸ στρατεῦμα· καὶ ἐπ' αὐτῷ τῷ λόγῳ εἶχον ἐμπιστευθῆ εἰς αὐτὸν τὴν διοίκησιν τάγματος συγκειμένου ἐκ στρατιωτῶν παντὸς ἔθνους, ἐκ λειποτακτῶν, ἐξ αἰχμαλώτων κτλ. Ἡ ἀξιοπρέπεια τῆς δουατηριότητος τοῦ γέροντος στρατιωτικοῦ εἶχεν ἐνεργήτῃ θαύματα· καὶ τὸ τάγμα του ἐδύνατο ν' ἀναφέρεται ὡς παράδειγμα. Ὅταν ἐφαίνετο, οἱ πλεόν ἄτακτοι ἔτρεμον, καὶ εἰς τὰς τάξεις ἐπεκράτει σιωπὴ ἐπίσημος.

Ἐρειδόμενος ἐπὶ τῆς σπᾶθης του, περικυκλούμενος ὑπὸ τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ τάγματος, ὁ συνταγματάρχης ὀρθίος ἐφαίνετο νὰ μελετᾷ προοίμιον ὀμιλίας· οἱ ὀφθαλμοὶ του σπειθηροβολουῦντες ὑποκάτωθεν ὀρρῦων πυκνῶν, περιέβλεπον πᾶσαν τὴν προσεκτικὴν καὶ συνεσταλμένην δημήγυριν· εἰς τὸ κινητὸν ἐκεῖνο βλέμμα τοῦ γέροντος στρατιωτικοῦ ὑπῆρχε τι σκοτεινὸν καὶ προκατελιγμένον.

Ὁ Σερικοῦρ εἰσῆλθεν αἰφνιδίως· εἰς τὴν ὀρμητικὴν ἔλευσίν του τὸ ἦθος τοῦ συνταγματάρχου ἔγινεν αὐστηρότερον, καὶ ἀποτενιόμενος πρὸς τὸν νέον ἀξιωματικόν,

— Δὲν ἔπρεπε νὰ μείνης εἰς Βιλλέικαν εἰμὴ μόνον κατ' ὅσον ὁ ἐχθρὸς ἰὲν θὰ ἔκαμνε νέας προόδους, καὶ δὲν ἔπρεπε νὰ ριψοκινδυνεύσῃς μάχην ἄνισον καὶ ἐπιβλαβῆ· ἐπιστρέφεις μετὰ ἰλῆς ἡμιτεθραυσμένης. Σιωπῆ! ἐξηκολούθησε μετὰ τόνου τραχυτέρου, κατ' ἣν στιγμὴν ὁ Σερικοῦρ ἠτοιμάζετο νὰ ἀποκριθῆ· ἂν σέ ἐνόμιζον ἔνοχον ἀμελείας, ὁ εἰσηγητῆς ἀξιωματικὸς θὰ ἐξετέλει ἤδη τὸ χρέος του, καὶ πραυνόμενος,

— Σὲ γνωρίζω, ἀρχηγέ, τὸ ἀτρόμητόν σου μοὶ ἐγγυᾶται περὶ τῶν ὧν ἔπραξας· ὑπὸ ἀρχηγόν ὡς σέ ἡ ἰλῆ ἐπολέμησε καλῶς, εἶμαι βέβαιος· ἀλλὰ φοβοῦμαι μήπως πρέπει νὰ ἀποδώσω τὴν ζημίαν μας εἰς τὸ πνεῦμα τῆς ἀταξίας καὶ τῆς ἀπειθαρχίας τὸ εἰσφύσαν εἰς τὰς τάξεις σου. Ἀρχηγέ, ἂν δὲν ἐνήργησας ἐναντίον τῶν ὀδηγιῶν σου, μόνον ἐπίθεσις ἀπροσδόκητος δύναται νὰ ἐξηγήσῃ τὴν ἀταξίαν ταύτην περὶ ἧς θὰ σοὶ ζητήσω λόγον.

Ὁ Σερικοῦρ ἔνευσε τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὴν γῆν καὶ ἐρύθημα βαθύ ἐχρωμάτισε τὸ μέτωπόν του.

— Ἐλπίζω ἀκόμη ὅτι οἱ λείποντες ἄνθρωποι μας δὲν ἔπρεπον ἀκόμη εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ἐχθροῦ, ὅτι πολλοὶ αὐτῶν θὰ ἐπανελάσθιν εἰς τὸ τάγμα· ὅταν φθάσωσι, θὰ ἐξετασθῶσι, καὶ ἐλπίζω, ἀρχηγέ, ὅτι θὰ δικαιοῦσῃς τὴν διαγωγὴν σου· εἶναι καιρὸς νὰ δώσωμεν παράδειγμα ὅπερ νὰ μᾶς προφυλάξῃ τοῦ παγτελοῦς ὀλέθρου· ρίψατε βλέμμα περὶ ὑμᾶς, κύριοι, οὔτε τὸ ξίφος τοῦ ἐχθροῦ, οὔτε ἡ τραχύτης τοῦ χειμῶνος μᾶς ἠερίζουσιν· ἡμεῖς αὐτοὶ σκάπτομεν τὸν τάφον μας·

ἀντὶ νὰ οἰκονομήσωμεν καταφύγιά τινα ἐν περιπτώσει συμφορᾶς, ἡμεῖς ἐρημώταμεν τὰ πάντα, ἐκαύσαμεν τὰς οἰκίας, ἐπυρπολήσαμεν τὰς καλύβας, δι' ἀπαραδειγματίστου σκληρότητος διεγείραμεν τοὺς κατοίκους τοῦ τόπου καθ' ἡμῶν, διὸ καὶ χαίρουσιν εἰς τὰ παθήματά μας ὡρελοῦνται ἐκ τῆς ἡττης μας, διὰ νὰ μᾶς καταφέρωσι τὴν τελευταίαν πληγὴν· οἱ στρατιῶται, οὓς ἔτρεμεν ἢ Εὐρώπῃ τρέμουσι σήμερον ἐνώπιον οὐτιδανῶν χωρικῶν· πανταχοῦ τὸ μῖτος, ἡ ἐκδίκητις καὶ ἡ ἐπιβουλὴ μᾶς διώκουσι, καὶ ἐν τούτοις καθ' ἑκάστην ἐτι μᾶλλον ἐρεθίζομεν τὸν ἐχθρὸν διὰ νέων σκληροτήτων· πρέπει νὰ ἐπανέλθωμεν ὡς λησταί, ἢ νὰ πέσωμεν ὡς ἀνδρεῖοι στρατιῶται;

Εἰς τοὺς τελευταίους τούτους λόγους τὸ πρόσωπον τοῦ συνταγματάρχου ἐφαίνετο φλογισμένον καὶ ἀπειλητικόν· οἱ ἀξιωματικοὶ καταπεπληγμένοι ἐσιώπησαν.

Κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν φωναὶ γοεραὶ ἠκούσθησαν εἰς τὴν ὁδόν.

— Τί σημαίνει τοῦτο; ἀνέκραξεν ὁ συνταγματάρχης, ἀνοίγων τὸ παράθυρον. Βιασμοὶ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου!

Εἶδε τότε νέαν κόρην διαγωνιζομένην ἐντὸς ἀμάξης περικυκλουμένης ὑπὸ πολλῶν ἰπέων· εἰς Ἰουδαῖος, ὃν εἰς μάτην ἔπασχον νὰ ἀποδώξωσιν εἶχε προσκολληθῆ ἰσχυρῶς εἰς ἓνα τροχόν, καὶ ἐπεκαλεῖτο βοήθειαν διὰ θρηνώδους φωνῆς.

— Τί δηλοῖ τοῦτο; ἠρώτηεν ὁ συνταγματάρχης κατακόκκινος ἐξ ἀγανακτήσεως, στρεφόμενος πρὸς τὸν Σερικὸν, οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι εἶναι ἐκ τῆς ἰλης σου, ἀρχηγέ· τοῦτο τί δηλοῖ;

Ὁ Σερικὸν τεθορυβημένος οὐδὲν ἀπεκρίθη.

— Ὑπασπιστὰ, ἐξηκολούθησεν ὁ συνταγματάρχης πάντοτε μᾶλλον ὀργιζόμενος, φέρε με παρευθὺς τὸν λοχίαν ὃν βλέπω πλησίον ἐκείνων τῶν στρατιωτῶν. Ἄς κρατήσωσι τὴν ἄμαξαν.

Ὁ ὑπασπιστὴς ἐμακρύνθη, ὁ συνταγματάρχης ἐβάδιξε διὰ μακρῶν βημάτων εἰς τὸ οἶκμά του.

— Τί εἶναι αὐτός; ὁ θόρυβος, ἠρώτησε τὸν λοχίαν εἰσελθόντα· διατί ἐκείνη ἡ γυνὴ εὐρίσκεται εἰς ἐκείνην τὴν ἄμαξαν; τί θέλει ἐκεῖνος ὁ Ἰουδαῖος;

Εἶναι ὁ πατὴρ τῆς αἰχμαλώτου, συνταγματάρχου μου, ἀπεκρίθη οὗτος μετὰ σταθερότητος καταντώτης εἰς ἀναίδειαν· ἡ Ἰουδαία αὕτη παρέδωκεν εἰς τὴν Βιλλείξαν τὴν ἰλην μας εἰς τὸν ἐχθρὸν, καὶ ὁ πατὴρ τῆς, ὅστις δὲν ἦτον ἀμέτοχος τῆς ἐπιβουλῆς ταύτης· πρὸ πολλοῦ μᾶς ἦτον γνωστὸς ὡς κατάσκοπος· οἱ στρατιῶται μᾶς τὸν εἶχον καταδιώξῃ ἀπαξ εἰς τὸ δάσος τῆς Κρασιόνης, ἀλλὰ διέφυγε διὰ βοήθειας τῶν συνενόχων του ὧν εἰς ἐφόνευσε τὸν δυστυχῆ Σοκόλσκη· ἀλλὰ ἡ τύχη τέλος μᾶς τὸν παρέδωκεν· ἐδίωκε θεβαίως τὰ ἔχνη τῆς θυγατρὸς του, διὰ νὰ εὕρῃ τὴν εὐκαιρίαν νὰ μᾶς τὴν ὑποκλέψῃ.

— Διάβολο! ἀνέκραξεν ὁ συνταγματάρχης, καὶ πάλιν ἐπιβουλαί, καὶ ἐπιβουλαί ἀπὸ τοιαῦτα καθάρματα! ἔχεις ἀποδείξεις κατ' αὐτῶν;

— Συνελάβομεν τὴν ἀλληλογραφίαν τῆς θυγατρὸς μετὰ τοῦ πατρὸς, ὅταν αὐτὸς εὐρίσκετο εἰς Γιάβρι. Αἱ ἐπιστολαὶ αὗται ἀπεδεικνύουσι τρανῶς ὅτι συνεν-

νοῦντο μετὰ τοῦ ἐχθροῦ ὅσον περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Σοκόλσκη, ὁ στρατιώτης ἐκεῖνος, ὃν βλέπεις ἐκεῖ κάτω πλησίον τῆς ἀμάξης, συνταγματάρχου μου, καὶ ὅστις ἔχει ἐπὶ τοῦ προσώπου πλατεῖαν οὐλὴν, δύναται νὰ καταθέσῃ τὴν ἀλήθειαν, καὶ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς μάρτυς κατὰ τοῦ Ἰουδαίου, οὗ ἀπ' ἐκείνης τῆς ἡμέρας γνωρίζει τὴν φυσιογνωμίαν.

— Ἄν τὸ πρᾶγμα ἔχη οὕτω, θὰ δώσωσι δίκην διὰ τὴν ἐνοχὴν των. Ἄς βίψωσιν ἐν τῷ ἅμα τὸν πατέρα καὶ τὴν θυγατέρα εἰς φυλακὴν χωριστὴν, διὰ νὰ μὴ προτυμωρήσωσι τὰς ἀποκρίσεις των· σὺ, εἰσηγητὰ, φανέρωτόν μοι ἐπηκριβυμένως καὶ τὰς ἐλαχίστας περιστάσεις αὐτῆς τῆς ὑποθέσεως· κατὰ τὸ παρὸν δὲν δύναμαι νὰ τὴν ἐξετάσω ὁ ἴδιος, ἀλλ' αὖριον τὸ στρατιωτικὸν συμβούλιον θὰ ἀποφασίσῃ περὶ τῆς τύχης τῶν κατηγορουμένων· θὰ παρευρεθῶ καὶ ἐγὼ εἰς τὴν δαδικασίαν, καὶ οὐαὶ εἰς ἐκείνους, ἂν δὲν παρρησιάσωσιν ἐντελεῖ ἀπολογίαν.

— Εἰς τοὺς λόγους σας, κύριοι, εἶπε πρὸς τοὺς ἀξιωματικούς. Μετὰ μίαν ὥραν τὸ τάγμα νὰ ἦναι ὑπὸ τὰ ὄπλα· θὰ ἐπιθεωρήσω τὰ δυστυχῆ λείψανά του.

Ὅλοι ἀπεσύρθησαν, ὁ λοχίας ἠκολούθησε τὸν Σερικὸν εἰς τὴν κατοικίαν του, τὸ τάγμα ἦτον πρὸ τινων στιγμῶν ἐν τάξει μάχης, καὶ οὗτοι ἀμφοτέροι ἐτέθησαν εἰς τὴν τάξιν των.

(ἀκολουθεῖ.)

ΒΙΟΣ

ΕΥΓΕΝΙΟΥ ΤΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΕΩΣ

ΥΠΟ

Π. ΚΑΛΛΙΓΑ.

(Ἰδὲ ἀριθ. 21.)

Εἰς τὰς παραδόσεις του ἄλλοτε μετεχειρίζετο τοῦ Ἰακουετίου τὰ μαθηματικά, τῶν ὁποίων ἡ μεταφραστικὴ ἐξεδῶθη διπλῆναις τῶν Ζωσιμαδῶν κατὰ τὸ 1805.

Συγχρόνως καὶ μετὰ τὸν αὐτὸν ζῆλον ἀφιέρωνεν ὁ Εὐγένιος τὰς μελέτας του εἰς τὰ τῆς θρησκείας. Κατὰ τὸ ἔτος 1768 ἐξέδωκεν ἐν Χάλλῃ τὰ σωζόμενα τοῦ Θεοδώρου ἐπισκόπου Κύρου, ἀφιέρωνσας αὐτὰ εἰς τὸν Σαμουήλ, καὶ ἐν Λεϊψία τὰ σωζόμενα τοῦ Ἰωσήφ μοναχοῦ τοῦ Βρυννίου, ἀφιέρωνσας αὐτὰ εἰς τὸν Σωφρόνιον πρῶτον Πτολεμαΐδος. Ἡ τελευταία ἐκδοσις εἶναι πληρεστέρη ἀπὸ ἄλλας προγενεστέρων, περιέχουσα καὶ ἀνέκδοτα χειρόγραφα τοῦ αὐτοῦ Συγγραφέως, ὅστις ἐκοπίασε τὸτον κατὰ τὸν 15^{ον} αἰῶνα διὰ νὰ ὑπερασπισθῇ τὸ δόγμα μας κατὰ τῶν προσβολῶν τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας. Ὁ ἠγεμὼν Γρηγόριος Α. Γκίικας εἶναι ὁ Μαικήνας τῶν ἔργων τούτων, συντελέσας εἰς τὸ νὰ φανοῦν εἰς φῶς. Κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἐθεωρεῖτο περισπούδαστος ἀντικείμενον φιλοτιμίας· ἀναφέρεται τις ὡς προστάτης ἐπὶ τοῦ μετώπου σημαντικοῦ βιβλίου.

Περιεργότερα δὼν εἶναι ὁμως, διότι ἀπαντῶμεν ἰδέας τοῦ Εὐγενίου αὐτοῦ, ἢ μετὰφρασίς του ἐκ τῆς Γαλλικῆς δοκιμίου τινὸς τοῦ Βολταίρου περὶ τῶν ἐτεροθρήσκων τῆς Πολωνίας (1).

Ἡ Πολωνία ἐμαστίζετο τότε ἀπὸ πνεῦμα μιστεροβόρητον, μολονότι περιελάμβανε πλῆθος ἀνθρώπων διαφόρου θρησκευάτος. Διὰ τῆς καταπίεσεως ταύτης τῆς ἐλευθερίας τῆς συνειδήσεως ἐδικαίωσεν ἐνώπιον τοῦ πολιτισμένου κόσμου τὴν Ῥωσικὴν ἐπέμβασιν, φαινομένην ὅτι ἔχει σκοπὸν νὰ προττατεύη τὰ δίκαια τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ φιλόσοφος τοῦ ΙΗ' αἰῶνος δὲν ἦτο μόνον ἀνεξίθρησκος, ἀλλὰ καὶ ἀζυγόθρησκος. Δὲν μετεφράσθη βέβαια χάριν τῆς τελευταίας του ταύτης ιδιότητος ἀπὸ τὸν Εὐγένιον, ὅστις διὰ Σχολίων, κατὰ τὸ τετραπλάσιον πλέον διεξοδικῶν τοῦ μεταφρασθέντος κειμένου, κολάζει τὰς ἀδείας τῆς ἐλευθεροστομίας τοῦ περιωνύμου τούτου Συγγραφέως, ὅστις μὲ τὴν εὐφυίαν καὶ χάριν ἀναμιγνύει τὰ τερπνὰ μὲ τὰ σπουδαῖα. Ὁ στοχασμός, ὅστις παρεκίνησε τὴν μετάφρασιν, ὑπῆρξεν, ὅτι σύγγραμμα ἀνδρὸς τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ὁμολογεῖ τὸ ἀντελεύθερον καὶ καταπιστικὸν πνεῦμά της, εἰς τρόπον ὥστε θεωρεῖ τὴν Αἰκατερίνην Β' ὡς τὴν ἀληθῆ ὑπέρομαχον τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῶν δικαιωμάτων του. Αὕτη ὑπερέβη καὶ αὐτὸν τὸν Βολταῖρον κατὰ τὸ ἀνεξίθρησκον, δοῦσα ἄστυλον εἰς τοὺς Ἰησοῦτας, ἐκτὸς ὅτι διέταξε τὴν ἐκδοσιν τοῦ Κορανίου διὰ τύπου καὶ ἔπαυσε τοὺς διωγμοὺς τῶν Ῥωσικολίκων. Αὕτη μετεγλώττισεν εἰς τὸ Ῥωσικὸν τὸ περὶ ἀνεξίθρησκείας κεφάλαιον τοῦ Βελιταρίου τοῦ Μαρμοντέλου (2).

Ὁ κορυφαῖος τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, τῆς Γαλλικῆς φιλολογίας καὶ φιλοσοφίας ἀναγνωρίζων εἰς τὴν προοίμιόν του τὴν Ἑλληνικὴν ἐκκλησίαν ὡς τὴν ἀρχαιοτέραν καὶ διδάσκαλον (L' Orient enseigne l'Occident), κηρύττει τὴν ἀνεξίθρησκείαν ἀπὸ τὴν ἐποψιν τῆς ἀδιαφορίας. Διατί νὰ καταδικωκώμεθα μέχρι θανάτου διὰ πράγματα, τὰ ὁποῖα ὁ νοῦς μας δὲν δύναται νὰ γνωρίσῃ; « Εἶναι, λέγει, πρᾶγμα παράδοξον ὅτι τοῦτο » τὸ ἀνάγκασον αὐτοὺς εἰσελθεῖν, τὸ ὁπεῖον εἰς τὸ « Εὐαγγέλιον ἄλλο δὲν εἶναι παρὰ δραστήριος πρὸς

ἡ κλησις εἰς δεῖπνον, ἔγινε πάντοτε πρόφασις εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ῥώμης νὰ θανατόνη τοὺς ἀνθρώπους διὰ τῆς πείνης. »

Ἡ φιλάνθρωπία καὶ ἡ ἐλευθερία τῆς συνειδήσεως, ἢ, καθὼς λέγει ὁ Γάλλος Συγγραφεὺς, τὸ αἰώνιον δικαίωμα τοῦ ἀθροπένου γένους, δὲν εἶναι ἡ μόνη ἐποψις τοῦ Εὐγενίου. Ἐξ ἐναντίας παραδέχεται τὴν ἀνεξίθρησκείαν μόνον διότι συμβιβάζεται μὲ τὴν ἀλήθειαν τῆς πίστεως καὶ τοῦτο ἔχει ἀντικείμενον εἰς ἰδιαιτέρον σχεδίασμα περὶ ἀνεξίθρησκείας, παρακολουθοῦν τὴν μετάφρασιν. Ἡ ἀνεξίθρησκεία, λέγει, δὲν εἶναι ἡ ἀδιαφορία περὶ τὴν θρησκείαν. Πραγματικῶς ἀνεκτικὸς εἶναι ὅστις, πλήρως πεποιθῆτος ἰδίας, σέβεται τὴν ἄλλοτριαν. Ἡ πίστις στηρίζεται εἰς τὴν ἐλευθερίαν συγκατάθεσιν, « ἢ εἴα ἀναιρεῖ μὲ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν θέλησιν, καὶ συναναιρεῖ μὲ τὴν θέλησιν » καὶ τὴν πίστιν, — ἢ εἴα ἡμπορεῖ νὰ κάμῃ ἕνα ὑποκρίτην, ὅχι ἕνα πιστόν. » Μεταξέρων λοιπὸν ὁ Εὐγένιος τὴν ἀνεξίθρησκείαν ἐπὶ τῶν βάσεων τῆς πίστεως αὐτῆς, ἥτις διὰ τῆς ἐλευθερίας ὑπάρχει, ἐπιτρέπει τὸν κατ' ἐπίγνωσιν ζῆλον, δραστήριον καὶ ἀκάματον. Ἐκ τῶν ἀρχῶν τούτων ἀναπτύσσει τὴν γραμμὴν, τὴν ὁποίαν ὀφείλει νὰ τηρήσῃ ὁ λαϊκὸς, ὁ κληρικὸς (1) καὶ ἡ ἐξουσία. Ἡ ἀνεξίθρησκεία δὲν ἐννοεῖ νὰ μείνῃ ἡ πίστις ἄφροντις καὶ ἀρροῦρητος καὶ ν' ἀνοιχθοῦν αἱ πόλαι εἰς τὴν πλάνην. Ὅχι! Τοιαῦτα εἶναι ἡ ἀμεριμνία, ἥτις παραδίδει τὴν συνείδησιν εἰς τὸ σκότος καὶ εἰς τὴν ἐνέδραν τῶν κακῶν. Ὅλων τῶν μέσων, ὅσα ἐλευθέρως ἐνεργοῦν ἐπὶ τῆς συνειδήσεως, πρέπει νὰ γίνεταί πλήρης χρῆσις, διδασκαλία φωτίζουσα τὸν νοῦν, ἀγρυπνός ἐπιτήρησις τῶν θρησκευτικῶν συμπερόντων, καὶ γενναία πολεμικὴ διὰ τῶν ἔπλων τοῦ λόγου κατὰ τῆς κενοδοξίας. Ἀπειρα εἶναι τὰ βοηθήματα τῆς θρησκείας, ὅταν ἔχη ὑπὲρ τὰς γνωρίζοντας νὰ τὰ μεταχειρισθοῦν, διότι εἶναι ἀνωτέρα παντὸς προσκόμματος καὶ τί δύναται ἀνθρώπινος νοῦς κατὰ τοῦ ὑπὲρ ἀνθρώπου; Τοιουτοτρόπως προσπαθεῖ ὁ Εὐγένιος νὰ συμβιβάτῃ τὴν παλαιὰν μὲ τὴν νέαν διαθήκην, τὸ ὁποῖον νομίζομεν περιττόν διότι διὰ τῆς τελευταίας μόνον μετεδόθη τὸ Κύαγγέλιον τοῦ λόγου εἰς τὸν ἄνθρωπον, τοῦ ὁποίου ἡ ταυτότης μετὰ τοῦ Θεοῦ ἐπεσφραγίσθη διὰ τῆς ἐνταρκώσεως τοῦ Κυρίου, ὥστε ἡ ἀνεξίθρησκεία εἶναι δόγμα καινόν.

Πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι τοιαῦτα ἀρχαὶ ἦσαν κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν νέαι, καθ' ἣν ἡ φιλοσοφικὴ ἔρευνα, μὲν ἐξυμῶσα, εἶχεν ἀνάγκην πρὸ πάντων νὰ χειραφετηθῇ, καὶ οὕτως ἐπιπτεν εἰς τὸ ἐναντίον ἄκρον τῆς παντελοῦς ἀρνήσεως. Ἰδίως ὁμως ἡ εὐχέρεια τοῦ νοῦς τοῦ Βολταίρου, ἥτις εἶναι ἴσως μοναδικὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπότητος, ὅσον ἦτον ἀρμοδία νὰ σαλεύσῃ μὲ εὐκαμψίαν τὰς πεπαλαιωμένας προλήψεις, τόσο ἦτον ἐπιβέβητος εἰς κούφους κρίσεις καὶ ἀρχὰς ἀστηρίκτους. Ὁ ἐλεγκτισμὸς συνέφιλώσε τὸν θρησκευτικὸν ζῆλον τοῦ Εὐγενίου μετὰ τῆς φιλοσοφίας εἶναι ἐν τούτοις βέβαιον ὅτι ἀμφα

[1] Ὁ Βολταῖρος τὸ ἐξέδωκε κατὰ τὸ 1767 ὑπὸ τὴν ψευδώνυμον ἐπιγράσιν τοῦ Bourdillon περὶ ὅ γράφει εἰς τὸν Βασιλέα τῆς Πολωνίας Πονιατόβσκιην [Corresp. lettres de pl. Souver. XLII.], καὶ εἰς τὴν Αὐτοκράτορσιν Αἰκατερίνην [Lettres de M. de Volt. XIV]. Ἐδρίσκειται ἡ διατριβὴ αὕτη μεταξὺ τῶν πονημάτων του Melanges Histor. II. chap. XXI.

[2] Εἰς τὰς δόξιας πρὸς τὴν ἀνασχολουμένην μὲ τὴν σύστασιν τοῦ Κόσμου ἐπιτροπῆν ἔγραψεν ἡ Αἰκατερίνη.

Dans un grand empire qui étend sa domination sur autant de peuples divers, qu'il y a de différentes croyances parmi les hommes, la faute la plus nuisible au repos et à la tranquillité de ses citoyens serait l'intolérance de leurs différentes religions. Il n'y a pas même qu'une sage tolérance également avouée de la religion orthodoxe et de la politique, qui puisse ramener toutes les brebis égarées à la vraie croyance. La persécution irrite les esprits, la tolérance les adoucit et les rend moins obstinés, elle étouffe ces disputes contraires au repos de l'état et à l'union des citoyens.

τέρων, καὶ τῆς θρησκείας καὶ τῆς φιλοσοφίας ἡ ἀρχὴ εἶναι μία, ὅταν ἀμφότεραι ἐκκηρῶσιν τὸν σκοπὸν τῶν, συνιστάμενον νὰ ἐξηγήσουν τὴν ἀπόλυτον ἀλήθειαν εἰς τὸν ἄνθρωπον.

Τὸ σύγγραμμα τοῦτο εἶναι προτέτι ἀξιοπεριέργον ὡς γεγραμμένον εἰς τὴν καθομιλουμένην γλῶσσαν μ' ἐκείνην τὴν γλαφυρότητα καὶ σύμμετρον ἀπόστασιν ἀπὸ τὸν ἀρχαῖτον καὶ τὴν βάναντον φράσιν, τῶν ὁποίων ὁ Κοραῆς κατόπιν ἀνέπτυξε τοὺς κανόνας.

Δὲν μᾶς εἶναι γνωστὸν ἂν ὁ Εὐγένιος ἐξέδωκεν ἄλλο τι ἐν Λειψία, ἔθεν ἀκολουθεῦμεν αὐτὸν ἀπερχόμενον εἰς Πετρούπολιν. Ὁ Ἱεροδιάκονος ἦτον ἀπὸ ἐκείνων τοὺς ἄνδρας, τοὺς ὁποίους ἡ Αἰκατερίνη Β' κατεγίνετο νὰ συγκαντρώτῃ περὶ ἑαυτήν. Κατεχομένη ἀπὸ τὸ νέον πνεῦμα τοῦ αἰῶνος, τὸ ζητοῦν τὴν ἀλήθειαν τοῦ ἀνθρώπου ἐντὸς τῆς ιδέας τῆς ἀνθρωπότητος, ἐδίωκε τὰς ἱκανοποιήσεις τῆς διανοίας, τῆς ὁποίας ἡ ἀρβυλωπὸς δύναιμι προξενεῖ μῆθιν εἰς τοὺς ἀποβλέποντας εἰς τὴν ἐνέργειαν καὶ ὅχι εἰς τὸν σκοπὸν καὶ τὸ ἀποτέλεσμα νόας, ὥστε νὰ νομίζου ἐκυτοὺς ἀνωτέρους ἀπὸ τὸν ζυγὸν τοῦ ἡλικυῦ καθήκοντος (1). Ὁ ἀνώμαλος καὶ ἀτίθαστος αὐτῆς χαρακτήρ εὐηρεστεῖτο ἐπομένως εἰς τὴν τάσιν τῶν ἐξόχων πνευμάτων τῶν ἐμπιζόντων μὲ τὴν εὐρυκίαν τὰς κοινὰς προλήψεις, ἀλλὰ παρατυρομένων εἰς τὸ νὰ συγγέου μὲ τὰς τούτας καὶ τὰς ὑγιεινέρας τῆς κοινωνίας ἀρχάς, καθόσον μάλιστα ἐκείνη τῆς ὁποίας αὐτὴ διεῖπε τὰς τύχας οὐδόλως ἐκινδύνευεν ὡς ἐκ τῆς ἐπιπολαζούσης ἀμαθείας ἀπὸ τοιοῦτον μίσημα. Φιλοτιμούμενη νὰ συμπεριφέρεται μὲ τοὺς κορυφαίους τῆς ἐποχῆς τῆς, τῶν ὁποίων αἱ ἰδέαι ἦσαν τόσον εὐκατάληπτοι, ἀντεπέστελλε μετὰ τοῦ Βολταίρου, ἐδέχετο τὸν Διδερῶτον, καὶ ἐζήτηε παιδαγωγὸν τοῦ υἱοῦ τῆς τὸν Δαλαμβέρτον. Ἄν ὁ Εὐγένιος ἐσέβετο τὴν ἀξίαν τοῦ πολιτισμοῦ, ὅπως καὶ οἱ ἐξοχοὶ οὗτοι ἄνδρες, ἐδραμεν ὁμοῦς πόσον διεφεν ἀπὸ αὐτοῦ, κατὰ τὸν ὑπὲρ τῆς πίστεως ζῆλον, τῆς ὁποίας ἡ θεμελιώδης ἀλήθεια εἶναι τὸ πνεῦμα. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ Αἰκατερίνη ἠγάπα τοὺς Ἕλληνας, μολονότι τοὺς εὐρίσκε πολλὰ ἐλαττώματα (2). «Καθόσον ἀφορᾷ τὸ πνεῦμα ἡμῶν, γράφει πρὸς τὸν Βολταίρον (3). δ ατηρεῖται «εἰτέτι καὶ μάλιστα καθ' ὑπερβολὴν ἐλαστικόν, ἀλλ' «εἶναι τόσον καταβεβλημένοι, ὥστε στεροῦνται παντὸς νεύρου.» Ἡ κρίσις τῆς εἶναι εὐρεστᾶτη. Οἱ Ἕλληνες ἐστεροῦντο πλέον τῆς πρωτοτύπου δυνάμεως, προβαίνουσας εἰς ἐξιχνίασιν νέων πραγμάτων οὐχ ἦτον ὁμοῦς ἦσαν δεκτικοὶ τῶν ὑψηλοτέρων καὶ λεπτοτέρων γνώσεων, τὰς ὁποίας ἄλλοι διέδοσαν, καὶ τοιοῦτος ἦτον ὁ Εὐγένιος, ὅστις δὲν διέφυγε τὴν προσοχὴν τῆς.

Ἐντὸς τῶν ἀνέσεων, τὰς ὁποίας ὑπεσχέθη εἰς αὐτὸν ἡ Αἰκατερίνη, τὸν ἐπεδαψίλευσε καὶ ἐκκλησιαστικὰς τιμὰς. Ἄμα ἐσθατε κατὰ τὸν Αὐγουστον τοῦ 1775, προεχειρίσθη ἱερεὺς παρὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Πλάτωνος καὶ μετὰ δύο μῆνας συγκατελέχθη μετὰ τῶν Ἀρχιερέων (1), μετ' ὀλίγον δ' ἐστάλη Ἀρχιεπίσκοπος Σλαβωνίας καὶ Κερσῶνος. Ἀσιμένως ἠπάσθη τὴν νέαν του ἀποστολὴν εἰς τὴν νεωστὶ κατακτηθεῖσαν ἐπαρχίαν, ἐν ἣ ὁ ἐνεργητικὸς χαρακτήρ του ἠπίκε νὰ εὐρη στάδιον, χωρὶς ν' ἀποσπᾶται ὁ νοῦς του ἀπὸ τὰς μελέτας του. Κατὰ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1787 ἐπικρατοῦντος δριμυτάτου ψύχους ἐνῶ τὸ θερμόμετρον κατέβη μέχρι τῆς 17^{ης} μοίρας τοῦ πάγου, ἡ Αἰκατερίνη ἤλθεν εἰς ἐπίσκεψιν τῆς Ταυρίδος, ἐπιδεικνύουσα πλέον τῆς ἀσιατικῆς πολυτελείας. Κατὰ μικρὰ διαστήματα τὴν νύκτα πυρκαὶ ὑπερμεγέθεις ἐφώτιζον τὴν χιονοσκεπὴ χώραν, δι' ἣς διέβηνεν ἡ Ρωσικὴ Σειράκις παρακολουθουμένη ἀπὸ 164 ἑλληθρα (traîneaux), ὁ δὲ Ποτέμκη προπορευόμενος αὐτοσχεδίαζε ξυλίνες οἰκίας, κώμας δολοκλήρους, ἐστόλιζε χωρικοὺς, παρέταττε πλησίον τῆς ὁδοῦ ποῦνια, συνέτριβε τοὺς βράχους τοῦ Βορυσθένου πρὸς διάπλουν, καὶ τὰ πάντα ἐτεροτούργει διὰ νὰ δείξῃ κατοικημένας τὰς Σκυθῶν ἐρημίας καὶ νὰ προξενήσῃ ἐκπληξιν εἰς τὴν Αὐτοκρατορίσσαν· ἀλλὰ τὰ πάντα ἐγένοντο ἀνάρπαστα, παρελθούσης αὐτῆς, ὡς σκηνογραφίαι καὶ ἐκκυκλήματα θεάτρου (2). Ἐν ἀκαρεῖ ἔλαθεν ἡ πόλις Κερσῶνος ὑπαρξιν, τὴν ὁποίαν καὶ παρὰ χρῆμα ἀπώλεσε· συμπαρευεῖθ δὲ καὶ ὁ Αὐτοκρ. Ἰωσήφ Β' θεατῆς τῆς φαντασμαγορίας ταύτης τοῦ Ποτέμκη, δι' ἣν ἐδαπανήθησαν ἑπτὰ ἑκατομμύρια ρουβλίω. Οὐχ ἦττον ὁμοῦς τὸ μέλλον ἐπαλήθευσε τὸ τερατῶδες τῶν παραστάσεων τούτων, εἰς ἃς συνέπραξε καὶ ὁ ἀρχιερεὺς μας. «Ἴδου, λέγει εἰς τὴν «προσφώνησίν του, οἱ Βορυσθενίται καὶ Ποντικοί, οἱ «Βοσπορανοὶ καὶ οἱ Κιμμέριοι, οἱ Δαναῖται καὶ οἱ «Μικῶται, οἱ Βαστάρται καὶ οἱ Ἰάζυγες, οἱ νομάδες «καὶ οἱ μετανάσται καὶ οἱ ἀμαξόβιοι, καὶ ἄλλοι λαοὶ «τόσοι καὶ τόσοι ἀπὸ τῆς ἀκοσμίας καὶ ἀταξίας «εἰς τάξιν καὶ κόσμον μεθαρμοζόμενοι καὶ ἀπὸ τὸ ζο- «φερὸν νέρος τῆς ἀσεθείας καὶ πλάνης εἰς τὸ πωτη- «ριῶδες ρῶς τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου ἀνακαλούμενοι.»

Ἐν μέτῳ τοῦ Κιμμερίου σκότους τῆς ἐπαρχίας του δὲν ἔπαυεν ἐν τούτοις ὁ Εὐγένιος νὰ καταγίνε-ται εἰς τὰς ἐπιστημονικὰς του μελέτας, τὰς ὁποίας οὐδὲν ταμβεηχὸς τῆς ζωῆς του διέκοψεν. Ἄλλὰ μετ' ὀλίγον ἀπηύδησε προσδοκῶν τὰς βελτιώσεις, τὰς ὁποίας ἐξύμνητε, καὶ παραδόσας εἰς ἄλλον τὸ ποιμνιὸν του, ἀποκατέστη ἐν Πετρούπολει ἐλεύθερος ἀπὸ πᾶσαν φροντίδα, ἐνθα καὶ ἀπεβίωτε κατὰ τὴν 10 Ἰουνίου 1806 (3).

(1) Femme antique à grandes proportions de beauté, de passion, de génie et de crimes, comme il en faut aux barbares, pour ajouter le prestige de l'adoration, à la terreur du sceptre. Lamart. Gir. V. §. IV.]

(2) J' aime les Grecs malgré tous leurs défauts, γράφει εἰς τὸν Βολταίρον. Corresp. de Vols: Lettre CXXVIII.

[3] Lettre CXXV.

[1] Μᾶς διεσώθησαν αἱ δύο προσφωνήσεις του κατὰ τὰς τελευταίας ταύτας, ἡ μὲν πρὸς τὸν Πλάτωνα, ἡ δὲ πρὸς τὴν Αἰκατερίνην. Ἴδε σουλλογὴν ἀνεκδότων παρὰ Αἰλιάνου.

[2] Ὁρα Ségur Mém.

[3] Ὁρα τὴν διαθήκη του, πλήρη ἀνεργατικῶν δομαῶν, ἐν τῇ σουλλογῇ Αἰλιάνου τέρμ. Α'.

Ἐνταῦθα θέλομεν μνημονεύσει τὰ Στοιχεῖα τῆς Μεταφυσικῆς, μολονότι ἄλλοτε τὰ μετεχειρίσθη εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἀν ἦσαν πλήρη ὅτε διέτριβεν ἐν Λειψία, ἤθελε τὰ ἐκδώσει ἐκεῖ, ὅθεν εἰκάζομεν ὅτι τὴν ἀναθεώρησε πάλιν. Ἡ ἐκδοσις οὕτων καθὼς καὶ ὄλων τῶν λοιπῶν συγγραμμάτων του ἐγένετο παρὰ τῶν ἀδελφῶν Ζωσιμάδων, Αναστασίου, Νικολάου, Ζωῆς καὶ Μιχαήλ, παρ' ὧν διενεμήθησαν δωρεάν.

Τὰ στοιχεῖα τῆς Μεταφυσικῆς τοῦ Εὐγενίου στηρίζονται ἐπὶ τῶν αὐτῶν θέσεων τῶν δύο μεταφρασθέντων συγγραμμάτων τοῦ Γενουησιῶν καὶ τοῦ Γραβετιένου. Ἀλλ' ἐνῶ ταῦτα δὲν λύουν τὰ ζωικά προβλήματα, τὰ παρεμπίπτοντα εἰς δογματικὰς ἀληθείας τῆς θρησκευτικῆς παραδόσεως, εἰς τὰ Στοιχεῖα τῆς Μεταφυσικῆς τοῦ Συγγραφῆως μας ἀναρτῶνται ἐναργῶς ἢ προσπάθεια λύσεως συμφωνούσης κατὰ πάντα μὲ τὴν Ἐκκλησίαν. Τοιοῦτοτρόπως ἐνόμιζε νὰ νικήτῃ τὴν προκατάληψιν τῆς, καὶ τῶν ὄντων, ὅπου ἡ φιλοσοφία δὲν ἀπέκτησεν ἰθαγένειαν, εἶναι ματαία ἢ συζήτησις τῶν ἄκρων ἀρχῶν, αἵτινες συγκορυφοῦν τῆς Μεταφυσικῆς τὸ οἰκοδόμημα, φθάνουσαι ἕως εἰς τὰ νεφελώδη ὕψη, τὰ ὁποῖα ἡ ἀσθενὴς κρίσις συγχέει μὲ τὴν πυργοποιίαν. Τὸ ἔργον τῆς νεκρῆς ἐπιφιλosophίας εἶναι νὰ θηλάτῃ τὰς ἀνωτέρας ἀληθείας τῆς πίστεως, τὰς ὁποίας δὲν δύναται οἰκοθεῖν νὰ ἐκτυλίξῃ πρὶν καὶ αὐτὴ ἡ φιλοσοφία ρθάτῃ τὴν ὑψηλὴν αὐτὴν περιωπῆν. Εἰσαγομένη νεωστὶ ἔχει ἀνάγκην νὰ κερδήσῃ τὴν κοινὴν ὑπόληψιν καὶ ἀρκεῖ ἐπὶ τοῦ παρόντος ὅτι δίδει εἰς τὸν ἀνθρωπίνον νοῦν τὴν ἱκανοποίησιν νὰ κάμῃ χρῆσιν τῶν δυνάμεών του, μολονότι πρὸς ἀπλῆν ἐπίδειξιν. Πᾶσα προπαρασκευαστικὴ διδασκαλία πρὸς τοῦτο μόνον χρησιμεύει, ἕως ὅτου νὰ ἔλθῃ ἡ ὥρα τῆς ἐφαρμογῆς. Ἡ φιλοσοφία ὑπηρετοῦσα τοιοῦτοτρόπως εἰς τὴν θρησκείαν, χρησιμεύει ἢ νὰ ξιρομαχῇ μὲ τὰ ἰδιά των ὅπλα τοὺς θύραθεν, ἢ ν' ἀναπαύσῃ τὰς σκεπτικὰς συνειδήσεις, ὅταν ὁ ἐπιπόλαιος σκεπτικισμὸς τῶν συνίσταται εἰς τὸ δὲν παραδέχονται ἢ ἐκ τοῦ προχείρου καὶ δὲν κλίνουν εὐκόλως τὴν κεφαλήν.

Εἰς τρία μέρη διαιρεῖ τὴν Μεταφυσικὴν του ὁ Συγγραφεὺς, εἰς τὴν Ὄντολογίαν, Κοσμολογίαν, καὶ Ψυχολογίαν. Λεῖπει ἐν τούτοις ἡ λογικὴ κατασκευὴ, τοῦτέστιν ἡ προπαρασκευὴ τοῦ ἰδίου μας λόγου εἰς τὸ νὰ συνδεθῇ μὲ τοιαῦτα ὑψηλὰ προβλήματα. Ἀμέτωπος προβαίνει εἰς τὸ ἔργον του χωρὶς νὰ ἐξετάσῃ διὰ ποίας ὁδοῦ. Τοῦτο πάσχει πᾶσα διαχωρίσις τῆς Λογικῆς ἀπὸ τῆς Μεταφυσικῆς, τῆς ὁποίας τὸ σχετικόν, μονομερῶς λαμβανομένης, ἀπέδειξεν ὁ Κάντιος, μὴ προβάς καὶ αὐτὸς πέραν τῆς ἀπλῆς κριτικῆς. Π. χ. ἡ διακόσμησις τοῦ παντός ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν βούλησιν τοῦ Θεοῦ (χρὶς'), διότι ὁ κόσμος εἶναι τρεπτὸς καὶ διατὶ εἶναι τρεπτός; — διότι τὸ ἄτρεπτον εἶναι ἄπλοῦν (υῦγ'), ἐνῶ πᾶσα σύνθεσις προϋποθέτει τὰ στοιχεῖα τῆς συνθέσεως καὶ τὴν τούτων τροπὴν (οισι'). Ἐδῶ περιπίπτει ὁ Εὐγένιος εἰς περιέργους ἀντιφάσεις, τὰς ὁποίας νομίζει ὅτι ἀποφεύγει, διότι ἀπομακρύνει τοὺς ἀντιφατικoὺς ὅρους. Ἡ ἀντινομία ὑπάρχει μεταξὺ κινήσεως καὶ ἀκινήσιας. Ἀποδίδων τὴν ἀκινήσιαν εἰς τὸν Θεόν καὶ τὴν κίνησιν εἰς τὸν

κόσμον, ἐρησυχάζει. Ἀλλὰ πόθεν ἔχει ὁ κόσμος τὴν κίνησιν; — Βεβαίως ἀπὸ τὸν Θεόν. — Ἄρα ὁ Θεὸς εἶναι ἀμφοτέρω καὶ ἀκινήσια καὶ κίνησις. Τοιοῦτοτρόπως λέγει καὶ ὁ Ἀριστοτέλης, τὸν ὁποῖον ἀναρμοδίως ἐπικαλεῖται ἐνταῦθα (σιθ'): α ἐπιὶ δὲ τὸ κινούμενον καὶ κινῶν, καὶ μέσον τοίνυν ἐστὶ τι ὁ οὐ κινούμενον κινεῖ, αἰδίον καὶ οὐσία καὶ ἐνέργεια οὕτα (1).» Τὸ χρῆζον λύσεως ζήτημα εἶναι ἄρα πῶς συμβιβάζονται κίνησις καὶ ἀκινήσια, ἀδιαφόρως ἂν θέσῃ τις αὐτὰς ἐντὸς τοῦ Θεοῦ, ἢ ἐντὸς τοῦ κόσμου, διότι κόσμος ἐν συνεχείᾳ κινῆσθαι εἶναι τὸ χάος, καὶ Θεὸς ἐν ἀκινήσιᾳ εἶναι τὸ μηδέν.

Ἡ αὐτὴ ἀντίφασις ὑπάρχει καὶ εἰς τὴν λέξιν νόμος ἢ διακόσμησις, διότι τὸ διακοσμούμενον ἢ εἰς νόμον ὑποκείμενον εἶναι σύνθετον, ὥστε ὅλη ἡ μακρὰ περιόδεια ἀπὸ τὸ ἄτρεπτον εἰς τὸ ἀπλοῦν καὶ ἀπὸ τὸ ἀπλοῦν εἰς τὸ πρὸ παντός ἄλλου ὄν, εἶναι ματαιολογία διὰ νὰ τεθοῦν εἰς κίνησιν ὅλοι οἱ ὅροι τῆς Σχολῆς. Ὁ νόμος εἶναι λοιπὸν ἡ σχέσις τοῦ συνθέτου πράγματος ἄλλ' ὅταν ἡ σχέσις ὑπόκειται εἰς καθημερινὴν ἀλλοίωσιν, λέγομεν ὅτι στερεῖται νόμου καὶ εὐρίσκειται εἰς ἀναρχίαν. Οὕτε θέλει εἶπει τις, ὅτι ἡ ἀλλοιουμένη κατάστασις διακοῦσα μακρὸν χρόνον, δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς νόμος, διότι, προκειμένου λόγου περὶ αἰωνίου, οἱ αἰῶνες εἶναι ἐλάχιστα μόρια χρόνου. Πῶς συμβιβάζεται λοιπὸν ὁ νόμος καὶ ἡ διακόσμησις μὲ τὸ τρεπτόν; Ὁ Εὐγένιος ὄχι μόνον δὲν δοκιμάζει ν' ἀτενίσῃ τοιαύτας ἀντινομίας θαρραλέως, καθὼς ὁ σύγχρονός του Κάντιος, ἀλλ' ἀποδοκιμάζει πάντα σκεπτικισμὸν καὶ αὐτὸν τὸν εὐσεβῆ τοῦ Καρτεσιῶ. «Πρὸς ἢ δὲ τούτοις καὶ τὸν τῆς Γαλλικῆς αἰρέσεως ἐξάρχοντα» (Καρτεσιῶν) σὺν αὐτῷ αὐτοῦ τῷ ξένῳ θεσμῷ τοῦ «περὶ ὅτου οὐν ἄπλωσ ἀπαξ γοῦν δεῖν ἐνδοιάζειν, εἰς «Κυνόσαργες ἀποπέμφομεν (υῶα').»

Τὸ αὐτὸ ζήτημα περὶ αἰδιότητος τοῦ κόσμου ἀναπτύσσει καὶ εἰς πραγματείαν ἐν εἰδὲ ἐπιστολῆς πρὸς ἀνασκευὴν τοῦ συστήματος τῶν Ὀκελλιτῶν (2). Νέας ιδέας δὲν ἀπαντῶμεν, ἀλλὰ ρητῶς ὁμολογεῖ αὐτόθι, ὅτι δὲν δύναται ὁ φιλόσοφος νὰ δεχθῇ τὴν ἀντίφασιν, ὅτι τὸ αὐτὸ πρᾶγμα εἶναι ἀκίνητον καὶ αὐτοκίνητον, ἄδρανές καὶ δραστήριον, τρεπτόν καὶ ἀναλλοίωτον κ.τ.λ. Δὲν ἐρωτᾷ ἐν τούτοις ἑαυτὸν ἂν δύναται ν' ἀρνηθῇ τοῦτο περὶ τοῦ Θεοῦ

Διατρέχοντες ἀναλυτικώτερον τὸ Σύγγραμμα τῆς Μεταφυσικῆς, βλέπομεν εἰς τὸ Α' τμήμα, τοῦτέστι τὴν Ὄντολογίαν, ἄπλωσ ἀφορισμοὺς περὶ Ἀρχῶν καὶ αἰτίων, ἐνδεχομένου καὶ ἀναγκαίου, ταυτότητος καὶ ἀντιθέσεως, ἀληθείας καὶ τάξεως κτλ. Τοὺς ἀφορισμοὺς τούτους, κατηγορικῶς ἐκθεθειμένους εἰς Θεωρήματα Λακωνικὰ, ἀκολουθοῦν Σχόλια, περιέχοντα ἀποσπάσματα διεξοδικὰ τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων τῶν νεωτέρων ὅμως μόλις γίνεται μνεῖα. Ὁ Ἀριστοτέλης ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶναι ὁ κλητευόμενος μάρτυς. Εἰς

[1] Μεταφυσικὰ βιβ. Α'. [τόμ. Β. σελ. 1072 ἐκδ. Βεκκέρου].

[2] Ἐτυπῶθῃ ὡς Παράρτημα εἰς τὸν Β' τόμον τῆς Φιλοθέου Ἀδαλεοχίας.

τὸ ἐπόμενον τμήμα τῆς Κοσμολογίας ὅλη ἡ συζήτησις περιστρέφεται σχεδὸν εἰς δύο ζητήματα κενά, ἀνὸς κόσμος εἶναι αἰώνιος καὶ ἀνὸς οἱ νόμοι αὐτοῦ ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὴν βούλησιν τοῦ Θεοῦ, ὄντες τρεπτοί. Μεταξὺ τῶν δύο τούτων ζητημάτων πραγματεύεται περὶ χρόνου, τόπου καὶ κινήσεως. Περιέργον ὅμως εἶναι ὅταν ἀναγινώσκωμεν κατόπιν, ὅτι « Ἄπας διά- » κοσμος ὅς ἂν ὑρεσθηκῶς ἦ, εἴη ἂν καὶ μεταφυσικῶς « τέλειος ἐξ ἀνάγκης (φζ'). » Ἐάν ὁμοῦς ἡ τρεπτή διακόσμησις εἶναι μεταφυσικῶς τε λεία, τότε ἐξ ἀνάγκης ἡ μεταφυσικὴ εἶναι ἀτελής.

Τὸ τρίτον τμήμα περὶ τῆς ψυχολογίας καταγίνεται κυρίως εἰς τὴν ἀρητικὴν ἀπόδειξιν, ὅτι ἡ ψυχὴ δὲν εἶναι σωματικὴ. Τὰ περαιτέρω εἶναι ἐντελῶς σχετικὰ καὶ ἀόριστα, διότι τί σημαίνει ὁ ὀρισμὸς ὅτι « Ἐντελέχεια τοῦ καθ' ἡμᾶς ὀργανικοῦ σώματος τὴν » λογικὴν ψυχὴν λέγεσθαι δώσομεν (ψλά.) ; Καὶ ἄλλα σώματα καὶ μὴ ὀργανικὰ ἔχουν ἐντελέχειαν, πῶς διακρίνονται ὁμοῦς αἱ ἐντελέχειαι αὐταί; — Ἐπίσης εἶναι ἀόριστα καὶ σχετικὰ τὰ περὶ τῶν δυνάμεων τῆς λογικῆς ψυχῆς. Περὶ τοῦ νοῦ δὲν εὐρίσκομεν ὀρισμὸν, εἰμὴ μόνον ὅτι ἡ λογικὴ ψυχὴ δύναται νὰ ἐνεργήσῃ γνωστικῶς, ἀπληλαγμένη πάσης ὕλης, ὅτι αἱ ἐννοιαὶ ἀποκτῶνται καθόσον ἡ ψυχὴ στρέφεται πρὸς ἑαυτὴν καὶ τὰς ἐνεργείας τῆς, ἡ καθόσον προσέχει εἰς ἐξωτερικὰ σώματα. Ὅτι αἱ τῆς λογικῆς ψυχῆς γνωστικαὶ ἀντιλήψεις, αἱ ἄνευ, ἢ καὶ μετὰ φαντασίας, εἶναι ἐνεργεῖαι καὶ ὄχι παθήσεις κ.τ.λ. κ.τ.λ. Μανθάνομεν τοιοῦτοτρόπως τινὰς ιδιότητας ἀρητημένας, χωρὶς νὰ εἰσχωρήσωμεν εἰς τὸ ἄδυτον αὐτό. Πῶς ὁ νοῦς ἀντιλαμβάνεται τῆς ἀληθείας, ὑπερникῶν τὸ κάλυμμα τοῦ σώματος καὶ πῶς ἔχει τὴν θεατότητα περὶ τῆς ἀποκτῆτέως τῆς, θετικὴν καὶ ἀπόλυτον, περὶ τούτου οὐδὲν ἀπαντῶμεν.

Μὲ ὀλίγας λέξεις δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι τὰ Στοιχεῖα τῆς Μεταφυσικῆς ἤθελον εἶσθαι πολὺ χρήσιμα διὰ τὴν ἀνωτέραν ἐκπαίδευσιν τῶν νέων, ἀκινδύως προπαρσκευάζοντα τὴν συζήτησιν καὶ στερεόνοντα εἰς τὸ δόγμα, ἐὰν ἡ ἀρχαία γλῶσσα καὶ αἱ διεξοδικαὶ παραπομπαὶ δὲν καθίστανον τὸ ἔργον δύσχηρον. Ἐκ τούτου δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν διατί δὲν εἰτεχώρησαν εἰς τὰ Σχολεῖα, μολονότι διενεμήθησαν δωρεάν.

Εἰς τὸ βαθύ του γῆρας ὁ Εὐγένιος κατέγιεν εἰς τὴν Φυσικὴν σπουδαίως. Ἡ Ἀκαδημία τῆς Πειρουπόλεως συνεβάδιζε μὲ τὴν Εὐρωπαϊκὴν πρόοδον κατὰ τὴν ἐπιστήμην ταύτην, καὶ ὁ Εὐγένιος δὲν ἄφινε τὴν εὐκαίριαν νὰ παρέλθῃ, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ ἐκτείνῃ τὰς γνώσεις του. Κάτοχος τῆς Φιλοσοφικῆς μεθόδου, ὥστε νὰ συνάπτῃ ὑπὸ γενικὴν κατηγορίαν τὰ καθέκαστα καὶ νὰ ἐπιβλέπῃ τὸν σύνδεσμόν των, δὲν εἶχε δυσκολίαν νὰ κατατάξῃ τὰς γνώσεις του πρὸς ἀπαιτισμὸν τῆς ἐπιστήμης καὶ δὲν ἐπιέζετο ἀπὸ τὸ πλῆθος αὐτῶν. Τὸ περὶ φυσικῆς σύγγραμμά του ἐπέγραψε παραδόξως πως, « Τὰ ἀρέσκοντα τοῖς φιλοσόφοις, » ἐπιγραφῆ, ἣτις ἠδύνατο νὰ ἀρέσκῃ εἰς ἐκείνην τὴν ἐποχὴν. Ὁ φιλόσοφος Ἀρχιερεὺς δὲν ἀνῆκεν εἰς τὴν τάξιν τῶν συγκαταβατιῶν ἀνθρώπων, ὅτινες περικόπτουν τὴν ἐπιστήμην διὰ παντὸς μηχανικοῦ μέσου,

ὥστε νὰ τὴν εἰσάξουν εἰς τὰς στενάς ἐκείνας κεφαλὰς, τὰ ἀμεινὰ κάρηνα, εἰς τὰ ὁποῖα πολὺ ὀλίγα πράγματα ἔχουν εἴσοδον. Ἡ ἐπιστήμη εἶχε δι' αὐτὸν ἰδίαν ἀξίαν καὶ ἔμμονον σκοπὸν, νὰ λύσῃ τὰ προβλήματα τῆς ἀνθρωπίνου νοήσεως, χωρὶς νὰ ὀπισθοδρομῇ δειλιῶσα οὔτε ἀπὸ ὕψους, οὔτε ἀπὸ βάθους, οὔτε διότι ὁ κοινὸς ὄμιλος δὲν δύναται νὰ συνακολουθήσῃ ἐπευφημῶν. Σήμερον ἡ ἐπιστήμη ἐπανέρχεται πάλιν εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς δημοτικότητός της, ἀλλ' ἐπιτυγχάνει μόνον δι' ἐκείνων, ὅτινες διὰ τῆς σαφηνείας δύνανται νὰ καταστήσουν εἰς τὰ πλῆθη τὰ δεινότερα προβλήματα εὐπρόσιτα, ἐνῶ οἱ λοιποὶ περιπίπτουν εἰς ἀνοῦσιον ἐκπάλῃ τῶν τετριμμένων.

Εἰς τὰ ἀρέσκοντα τοῖς φιλοσόφοις προτάττει ὁ Συγγραφεὺς τὸ μεταφυσικὸν ζήτημα, ἂν ἡ ὕλη εἶναι ἀπλή ἢ σύνθετος. Ἀπλή δὲν δύναται νὰ εἶναι, διότι πόθεν ἡ ποικιλία; — Ἄν δεχθῇ τις ὅτι εἶναι σύνθετος, δὲν εὐρίσκει πέρας, οὔτε εἰς αὐτὴν τὴν θεωρίαν τῶν ἀτόμων. Καθότι ἐὰν εἴπῃ τις ὅτι εἶναι σύνθετος ἀπὸ μέρη, τότε ὑπάρχει διαφορὰ μεταξὺ αὐτῶν, ὥστε ἕκαστον τούτων εἶναι πάλιν σύνθετον, καθὸ μέρος περιέχον διαφορὰν καὶ οὕτω καθέξῃς εἰς τὸ ἐπάπειρον. Μάλιστα ἡ ὕλη βοηθεῖ τὴν ἰδέαν ταύτην, διότι δὲν ὑπάρχει μέρος αὐτῆς μὴ δυνάμενον νὰ ὑποδικιρεθῇ.

Ὁ Εὐγένιος δὲν δέχεται πρὸς λύσιν τῆς ἀντινομίας ταύτης τὰς μονάδας τοῦ Λεϊβνιτίου, αἵτινες εἶναι ἀπλῶς θεωρητικὴ κατασκευὴ. Ἐκαστον πρᾶγμα κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν αὐτὴν μονάδα καὶ ἡ διαφορὰ συνίσταται εἰς τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον τῆς ἀναπτύξεως, χρεωστουμένης εἰς τὴν προσυνηθεῖσαν ἀρμονίαν (harmonie préétablie). Ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῶν πραγμάτων, εἶναι τοιοῦτοτρόπως σχετικὴ καὶ πᾶς δεσμὸς πρὸς ἄλλα ἐπαυσε, διότι ἕκαστον ἠδύνατο νὰ ἦναι τὸ πᾶν, ἢ δὲ προσυνηθεῖσα ἀρμονία εἶναι ἐξωτερικὸν λῆμμα, διὰ νὰ δύναται τις νὰ νοήσῃ ὅτι συνυπάρχουν. Ἡ ἀρμονία εἶναι ξένη πρὸς τὰ καθέκαστα, τὰ ὁποῖα περιστέλλει, ἐπομένως δὲν εἶναι ἡ ἀληθεία των καὶ καταθλίβει ἐκείνα, τὰ ὁποῖα ἐμποδίζει νὰ ἀναπτυχθοῦν, ὄχι δι' ἄλλον λόγον, παρὰ διότι ἂν ἕκαστον ἀπελάμβανε τὴν πλήρη ἀνάπτυξίν του, ἔπρεπε νὰ ἀπορροφήσῃ τὰ ἄλλα, ἢ νὰ ἀπορροφηθῇ. Ἄμα ἐκλείψῃ διὰ τῆς ἐντελοῦς ἀναπτύξεως πᾶσα διαφορὰ μετξὺ των, ἣτις εἶναι μόνον κατὰ τὸ φαινόμενον, τὸ σύστημα τοῦ Λεϊβνιτίου δὲν λέγει πλέον τι. Τοῦτο τὸ χάσμα τοῦ συστήματος ἐννοοῦσεν ὁ Λεϊβνίτιος νὰ καλύψῃ διὰ τοῦ ἀπὸ μηχανῆς Θεοῦ, τῆς προσυνηθεισῆς ἀρμονίας, ἣτις δὲν μᾶς ἐξηγεῖ τὰς διαφορὰς κατ' οὐσίαν, τοῦτέστι πόθεν αἱ πολλαὶ μονάδες. Καὶ αὐτῶν τὸ πλῆθος εἶναι λοιπὸν λῆμμα, ἐκτὸς τῆς ἐσωτερικῆς ἀντιφάσεως των, ὅτι εἶναι σύνθετοι καὶ ἐπομένως περιέχουν ἄλλας μονάδας καὶ οὕτω καθέξῃς.

Εἶναι ἀληθές ὅτι ὁ Εὐγένιος δὲν ἀπαντᾷ μὲ τοιαύτας ἀντιρρήσεις, ἀλλ' ἡ σημαντικώτερα αὐτοῦ τοῦτο σκοπεῖ, ὅτι ἡ διαφορὰ μεταξὺ λογικοῦ καὶ ἀλόγου ὄντος εἶναι οὐσιώδης, ἐνῶ ὁ Λεϊβνίτιος παραδέχεται μόνον διαφορὰν κατὰ τὸ φαινόμενον. Τοῦτέστι δι'

ἐνός λήμματος καταστρέφει ἄλλο λήμμα (1). Προτιμᾷ λοιπὸν ὁ Συγγραφεὺς τῆς Φυσικῆς τὸ δόγμα τοῦ Νεύτωνος, τὸ ὁποῖον δὲν ἐγγίζει, ὡς γοτθικὸν οἱ κοδόμημα, μετὰ τὴν κεφαλὴν τὰ νερὰ, ἀλλὰ ἐπαρκεῖται μετὰ σχετικὴν ἀλήθειαν συνάπτουσαν κατὰ πιθανὸν τρόπον τὸ πλῆθος τῶν φαινομένων.

Κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο ὑπάρχουν μόρια πρωτόγονα, ἔχοντα διαφορὰς ιδιότητες, τὰ ὁποῖα συντιθέμενα, ἢ ἕκαστον μετὰ τὸ εἶδος του, ἢ μεταξὺ τῶν, ἀποτελοῦν τὰ διάφορα σώματα. Δὲν περιπίπτει, λέγει ὁ Εὐγένιος, εἰς τὴν ὁμοιομέρειαν τοῦ Ἀναξαγόρου, διότι περιλαμβάνει καὶ τὴν ἄλλεωμέρειαν, οὔτε ἀποπλανᾶται εἰς τὸ σύστημα τῶν ἀτόμων τοῦ Δημοκρίτου καὶ Ἐπικούρου, διότι ἔχει ὠρισμένα μόρια καὶ πλέον οὐ. Δὲν εὐτυχεῖ ἐν τούτοις ν' ἀπαλλάξῃ τὸν Νεύτωνα ἀπὸ τῆν ἀντίφασιν, ὅτι πάλιν παραδέχεται μέρη σύνθετα ἐκ τῆς διαφορᾶς τῶν, ἀλλ' ἀνυπομόνως ἀποκρούων τὸν Ἀριστοτέλην, λέγει ὅτι ἡ ὕλη εἶναι σύνθετος. Ὁ φιλόσοφος ἐν τούτοις χρεωσθεῖ νὰ ἐμμεῖνη, λέγων πόθεν ἡ σύνθεσις καὶ ὁ δεσμός. Ἡ ἀντινομία αὕτη δὲν εἶχεν ἀκόμη ἀναχθῆ εἰς τὰ ἀπλᾶ στοιχεῖα τῆς, ὅπως τὴν διετύπωσεν ὁ Σχέλιγγ, ὅστις ὤρισε τὴν ὕλην, ὡς τὴν ἀντίφασιν καθ' ἑαυτὴν τοῦ εἶδους καὶ τῆς ἐκτάσεως, τῆς δυνάμεως καὶ τῆς πραγματικότητος, τοῦ ὅλου καὶ τοῦ μέρους. Τοῦτο τὸ θέαμα παριστάνει ἡ φύσις εἰς τὸ ποικίλον τῶν σκηνῶν τῆς, ὅτι ποθεῖ πάντοτε τὸ κέντρον τῆς καὶ τὴν ἐνόνητά τῆς καὶ ἀκαθέκτως κοπιᾷ νὰ συνέλθῃ εἰς ἑαυτὴν, ἀλλὰ τοῦτο τελεῖται μόνον ἐντὸς τῆς ἀνθρωπίνου συνειδήσεως. Οὕτω τὰ ὕλικά ὄντα εἶναι ὅλα ἐκτὸς ἀλλήλων κειχωρισμένα καὶ μολαταῦτα σπύδουν πρὸς ἄλληλα διὰ τοῦ νόμου τῆς βαρύτητος, διὰ τοῦ νόμου τῆς ἑλξεως, διὰ τῆς χημικῆς συνθέσεως, ἀλλ' ἡ συνάντησις τῶν εἶναι καὶ ἡ καταστροφή τῶν. Μόνη ἡ νόησις ἐκτείνεται διὰ πάντων, χωρὶς νὰ ἐξέλθῃ ἑαυτῆς καὶ ἐντὸς τοῦ ἐτέρου εἶναι ἑαυτῆς ἢ ἀπειροῦ ἀπόλαυσις. Πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι τὸ τελειότερον ἔργον τοῦ Εὐγενίου εἶναι ἡ Φυσικὴ του, καθότι περιέχει ὅλας τὰς τελευταίας ἐρεῦνας τῆς ἐποχῆς του. Μεθόδικὴν τάξιν ἐξετάζει τὰ περὶ κινήσεως, προσβολῆς καὶ βαρύτητος σωμάτων, περὶ ἠλεκτρισμοῦ καὶ ἐφελκυσσεως, περὶ βευστῶν καὶ φωτός. Τὴν αὐτὴν τάξιν ἀπαντᾷ τις καὶ σήμερον εἰς τὰ ἐπιστημονικὰ περὶ Φυσικῆς συγγράμματα, μετὰ τὴν διαφορὰν ὅτι ἕκαστον τῶν κεφαλαίων τούτων ἐπλουτίσθη μετὰ νέας ἀνακαλύψεις, διὰ τῶν ὁποίων πολλάκις ῥιζικῶς ἐτροποποιήθησαν αἱ ὑπάρχουσαι γνώσεις (2).

Καθὼς οἱ εὐποροὶ καὶ αὐτοὶ οἱ Βασιλεῖς τὰς ὥρας

τῆς ἀναπαύσεως ἐξοδεύουν εἰς τερπὰ ἀγροκήπια μεταξὺ ἀνθέων ἀπολαμβάνοντες τὰ ἀνεξάντλητα θέληγτρα τῆς φύσεως, οὕτως ὁ Εὐγένιος κατεγίνετο εἰς τὴν φιλολογοίαν. Ἐν προῖν τοιαύτης διαχύσεως, τὰς μεταφράσεις τῶν καθ' Ὁμηρον Ἀρχαιοτήτων καὶ τῶν Κερκυραϊκῶν, ἀφιέρωσεν εἰς τὴν νέαν Πολιτοκρατείαν τῆς Πανήτου. Αἱ Κερκυραϊκῆ Ἀρχαιοτήτες συνεγράφησαν παρὰ τοῦ Ἐνετοῦ Κουερίνου, ποτὲ Λατίνου Ἀρχιεπισκόπου Κερκύρας, ὅστις ἐσεβάσθη πλέον τῶν συμπολιτῶν του τὰς ἱστορικάς ἀναμνήσεις τοῦ τόπου τούτου, ὥστε καὶ μετὰ τὴν ἐξωσιν τῶν Ἐνετῶν, ἠδύνατο ν' ἀφιερῶθῃ τὸ ἔργον του ὡς δῶρον παιδικῆς στοργῆς πρὸς τὴν πατρίδα.

Τὸ δεύτερον προῖν φιλολογικῆς ψυχαγωγίας ὑπῆρξεν ἡ μετάφρασις τῆς Αἰνιάδος, καὶ τῶν Γεωργικῶν τοῦ Οὐγγιλίου, εἰς ἐπικὸν λόγον, ἅτινα δεικνύουν πόσῃ τριβῆν τῆς ἀρχαίας ἠρωϊκῆς ποιήσεως εἶχεν ὁ Εὐγένιος, ὥστε νὰ μεταποιήσῃ τὴν γλῶσσαν τοῦ Μάρωνος εἰς τὴν τοῦ Μεληπιγενοῦ. Εἰς τὴν Αἰκατερίνην ἀφιέρωσεν τὸ ἐπικὸν τοῦτο πόνημα, δῶρον ἄξιον Βασιλείως.

Εἶναι δύσκολον νὰ ἐπικρίνῃ τις τοιοῦτον ἔργον. Κυρίως πρόκειται νὰ ἐξετάσῃ ἂν ὁ μεταφραστὴς βραψφδὸς ἐνεδύθη δλόκληρον τὴν ἀρχαίαν ἀπλοϊκὴν ἐσθῆτα τῆς ἐποποιίης, ἢ συνέβραψε νέον κέντρονα, καὶ ἂν, μεταβάλλων τὴν φωνὴν, δὲν μετέλλαξε τὴν μελωδικὴν χάριν τοῦ πρωτοτύπου. Πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι δὲν ἐπέτυχε πάντοτε εἰς ἀμφοτέρω. Ἐν τούτοις δὲν ἐφάνη πολὺ κατώτερος τοῦ διπλοῦ προβλήματος τῆς μεταφράσεως καὶ ἀπομιμήσεως.

Ἡ ἀκριβὴς ἀνάγνωσις θέλει πληροφρήτῃ ἕκαστον ὅτι ὁ Εὐγένιος ἐνίκηθῃ ἀπὸ τὰς δυσχερεῖας ἐκεῖνας, αἵτινες εἶναι εἰς τὴν φύσιν αὐτῆν τοῦ πράγματος.

Ἄς σημειώσωμεν ὅτι ἡ ἀνάγνωσις τῶν ἀρχαίων ἐπικῶν συνοδεύεται πάντοτε μετὰ τὸ αἴτημα, τὸ ὁποῖον γεννᾷ ἡ τελειότης. Καὶ αὐτὰ τὰ σφάλματα τῶν ἀντιγραφῶν ἐνίοτε θαυμάζομεν, ἐν ᾧ εἰς πάντα τῶν νεωτέρων ἀπόπειραν προτερηθῆμεθα μετὰ ἀκούσιον δυσπιστίαν, ἥτις μᾶς διαρθεῖρει τὴν ἡδονὴν. Τοῦτο πάσχομεν τοῦλάχιστον οἱ ἀμύητοι, οἱ μεμυημένοι ὁμως διαταράττονται ἀπὸ τὴν ἰδίαν κρείττονος ἐπιτυχίας (1).

Τὰς Θεολογικάς του μελέτας δὲν βλέπομεν νὰ διέκοψε πώποτε, ἀκλουθῶν πάντοτε τὸ αὐτὸ ἀξίωμα ὅτι δὲν ἀρκεῖ μόνον νὰ ἐπαναλαμβάνῃ τις κατὰ γράμμα τὴν θείαν παράδοσιν, ἀλλὰ, ὡς μέλος ὠρισμένης κοινωνίας, καὶ προελθὼν ἐκ τοῦ μέσου αὐτῆς, κατέχεται ἀπὸ πνεῦμα, τὸ ὁποῖον δὲν δύναται νὰ διατηρήσῃ κειχωρισμένον τῶν θρησκευτικῶν ἀναλλοιώτων παραδόσεων, καθ' ἑαυτὸν τρόπον τινὰ διπλοῦς, ἄλλως φρονῶν ὡς ἄνθρωπος καὶ ἄλλως ὡς χριστιανός. Τοῦτο εἶναι ἡ ὑπόκρισις, τὴν ὁποίαν εὐσχημότερον ἀποκαλοῦν οἰκονομίαν, τὸ νὰ ἔχη τις ἄλλην πεποιθησιν δι' ἑαυτὸν ἐνδόμυχον καὶ ἄλλην φαινομένην καὶ διὰ

[1] «Πρώτη γὰρ ὑμνίσθη ἐν ἡμῖν ἡ πρωτίστη μονὰς τὸ Θεῖον ποιητὴ τιμωρίην, τὸ γε μὴν δεύτερον εἶναι τῶν λογικῶν μονάδων καὶ τὸ τρίτον τὸ τῶν ἀλόγων, πῶς πάντα τὰ ὄντα αἱ μὲν διακεκριμένως καὶ δὲ μὴ διακεκριμένως περικρασι παριστάνουσιν; εἰ μὲν τοῦτο νοεῖν ἐστὶ, νοεῖ ἕνα ἐνμοιρῆσους καὶ τὰ κτήνη, εἰ δὲ ἄλλο τὸ παριστάνουσιν, οὐκ ἐπάγεται τὸ οὐ σὶ ᾧ δὲ εἰς γνῶρισμα τῶν λογικῶν μονάδων, ἔσπερ ἐστὶ τὸ νοεῖν.» σελ. 36

[2] Τὸ περὶ καλλιφροῦν ἄγραφο πρὸς τὸν Ἐπίσκοπον Καμπανίας Θεόφιλον, ἐνῶ ἠλόμη ὁ Εὐγένιος ἦτο Ἱεροδιάκονος, ἐτυπώθη δὲ παρὰ τοῦ Αἰνιάδος εἰς τὴν Συλλογὴν τῶν Ἀνεκδότων.

[1] Ἦε τὴν εὐτυχεστέρην ἐπικὴν μετάφρασιν τῆς Ἰλίου Πέρας, παρὰ τοῦ Κ. Φιλητᾶ.

το πλήθος. Ὁ ἀληθής ἄνθρωπος καὶ ὁ ἀληθής χριστιανὸς εἶναι πρὸ πάντων μεθ' αὐτοῦ σύμφωνος, διὰ τοῦτο ὁμοῦς εἶναι ἀνάγκη ὅ,τι ὡς ἕτερογενεῖς παρίσταται ἐντὸς τῆς συνειδήσεώς του, νὰ τὸ ἀναλύσῃ ὄχι δια μένων εἰς τὴν ἀντίφασιν, ἀλλὰ προχωρῶν μετὰ γήτιον πόθον εἰς τὴν λύσιν καὶ ἁρμονίαν.

Ἀκλόνητος κατὰ τοῦτο εἰς τὴν ἰδέαν του, ὅτι ὁ χριστιανισμὸς εἶναι ἡ θρησκεία τοῦ λόγου, ἠγάπη τὴν ἔρευναν καὶ δὲν ἐδίσταζε νὰ μεταδώτῃ τὴν περὶ αὐτῆς ὄρεξιν εἰς τὸ ἔθνος του. Περιέργων κατὰ τοῦτο εἶναι τὸ Σπαρτίον Εὐτρίτων, τοῦ ὁποίου ἡ ἐπιγραφή ἐλήφθη ἀπὸ τὸν ἐκκλησιαστικὸν (κεφ. δ' 12). «Τὸ Σπαρτίον εὐτρίτων οὐ ταχέως ἀποβράχῃσεται,» καὶ τὸ ὁποῖον περιέχει μεταφράσεις, εἰς γλαφυρωτάτην ἀπλῆν γλῶσσαν, τριῶν διατριβῶν. Ἡ πρώτη, περὶ βειότητος τοῦ χριστιανισμοῦ, εἶναι τοῦ Ἀγγλοῦ Σω-ὸμ. Ἰωνουσίου. Ἡ δευτέρα, περὶ τοῦ Αὐτοπίστου τῶν Εὐαγγελιστῶν παρὰ τοῦ Δεαυσόβρου, καὶ ἡ τρίτη περὶ τῆς γενεαλογίας τοῦ Χριστοῦ, παρὰ τοῦ Αὐγ. Καλμέτου. Ἐκ τούτου βλέπομεν ὅτι δὲν ἐδίσταζε νὰ δεχθῆ καὶ ἀπὸ ἑτεροδόξου τὰ εἰς τὴν πίστιν ὠφέλιμα!

Ἄλλο σύγγραμμα αὐτῆς τῆς ἐποχῆς εἶναι ἡ Φιλόθεος Ἀδολεσχία, ἔχουσα ἀντικείμενον τὴν ἐρμηνείαν τῆς πεντατεύχου καὶ προοιμιαζομένη μετὰ, «Ἐρευνᾶτε τὰς γραφάς.» Δὲν εἶναι ὁμοῦς ἀπλῆ ἐρμηνεία λέξεων, ἀλλὰ μᾶλλον ἀποτελεῖ ἀρχαιολογίαν Ἑβραϊκὴν, ἐὰν μόνον ἤθελέ τις ἄλλῶς νὰ κατατάξῃ τὴν ὕλην. Εἶναι ἔργον συλλογῆς, τὸ ὁποῖον μᾶς δεικνύει ὅτι ποτὲ ὁ Εὐγένιος δὲν ἐνησχολεῖτο εἰς μελέτας χωρὶς νὰ λαμβάνῃ σημειώσεις, ἐκ τῶν ὁποίων μετὰ ταῦτα προέκυπτον συγγράμματα. Εἶναι γεγραμμένον εἰς ἀπλῆν γλῶσσαν, κλίνουσαν μᾶλλον πρὸς τὴν ἀρχαίαν, ἀλλὰ πάντοτε ὀλιγώτερον, παρὰ τὸ σήμερον νομιζόμενον ἐκκλησιαστικὸν ὕφος, ὡς νὰ ἦτον ἴδιον αὐτοῦ ἢ ἀπειροκαλία.

Ἡ περὶ εὐθανασίας διατριβὴ του ἔχει φιλοσοφικὴν ἀφορμὴν, ὡς λόγος παραινετικὸς πρὸς τοὺς ἀποδεικνύοντας τὸν θάνατον, ὄχι ὁμοῦς περὶ ἀταραξίας, διότι, καθὼς λέγει, εἶναι ἀδύνατον εἰς τὸν ἄνθρωπον νὰ μὴ φοβῆται τὸν θάνατον. Ἐλθέτω κατὰ σειρὰν τὰ διάφορα παραδείγματα τῆς μεγαλοψυχίας τῶν ἀρχαίων τὰ ἐπικρίνει ἀδίκως, ὅτι ἐξηγουῦνται ἐκ τῆς φιλοδοξίας. Ἐπιτρέπει λοιπὸν λόγους ἡτυχαστικοὺς μᾶλλον, τὸ ἀφρευκτὸν τοῦ θανάτου, τὰς πικρίας τῆς ζωῆς, κτλ. ἐὰν δὲν ἐπεσῶρει τὰς παντοίας ρήσεις, καταγινόμενος νὰ τὰς συβράξῃ διὰ σχετικῶν παρατηρήσεων, ὥστε νὰ τὰς ἀπομνημονεύῃ ὄλας, ἤθελεν ὀρίσει περισσότερον τὴν ἰδέαν του, ἀντιτάτων τὴν περὶ θανάτου ἔννοιαν τῶν ἀρχαίων εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ χριστιανισμοῦ.

Διὰ τὴν συνειδήσιν τοῦ ἀρχαίου, διὰ τὴν ὁποίαν μετὰ τὸ θάνατον καὶ πεπερατωμένης ζωῆς δὲν ὑπῆρχεν ἑλλαμψίς ἀνωτέρου φωτός, ἡ καταφρόνησις αὐτῆς ἦτο ἡ μεγαλοψυχία, ἡ ἐσκεμμένη συναίσθησις τῆς ματαιότητος τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων (1). Ἡ

μεγαλοψυχία ὁμοῦς προήρχετο ἐκ τῆς γενναίας ἀνατροφῆς, ἣτις καθιστᾷ ἕκαστον ὑπερήφανον διὰ τὴν ἰδίαν του ἀξίαν, τὴν ὁποίαν δὲν ἠδύνατο νὰ μεταβάλλῃ ὁ θάνατος, ὥστε νὰ δειλιάσῃ ἐνώπιόν του (2). Ὅστις ἐπρόσφερε θυσίαν τὴν ζωὴν του εἰς τὴν πατρίδα, ἦτον ὄλας ἔμπνους ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς, συνισταμένης εἰς τὴν ἐκουσίαν συνυποταγῆν ἑκάστου εἰς τὸν ἁρμονικὸν τοῦ ὄλου δεσμόν. Δὲν ὑπάρχει τι, μετὰ τὸ ὁποῖον νὰ δύναται ν' ἀνταλλαχθῇ ἡ ἐλευθερία, καὶ αὐτῆς τὸ αἶσθημα ἔπλασε τὴν ἡρωϊκὴν ψυχὴν τοῦ Λεωνίδου. Ἡ αὐταπάρησις, ἡ ἀφροσύνη ὄλης τῆς ζωῆς εἰς τὰ κοινὰ τῆς πατρίδος συμφέροντα ἦτο ἡ πρώτη ἀρετὴ τοῦ ἀρχαίου πολίτου, καὶ ἡ πρώτη ἠθικὴ βάση τῶν ἀρχαίων κοινωνιῶν, αἵτινες ἀνέδειξαν τοιοῦτους ἄνδρας, ὥστε μὴ οὐδὲν τολμῶμεν νὰ συγκρίνωμεν τοὺς ἐπιφανεστέρους τῶν νεωτέρων μετ' ἐκείνους. Ὁ ἄνθρωπος εἶχε μόνον ἀξίαν, ὡς πολίτης, καὶ ἡ πόλις ἦτο δι' αὐτὸν τὸ πᾶν. Ἐξ ἐναντίας ἡ πρώτη ἰδέα τοῦ χριστιανισμοῦ εἶναι ὅτι ὁ θάνατος ἐνεμήθη. Αὐτὸς ὁ ἔχθρος τῆς κτίσεως, ὅστις τὴν συνακολουθεῖ καθ' ὅλην τὴν ὑπαρξίν τῆς καταστρέφει τὰ ἄτομα, μαραινῶν τὸ ἄνθος καὶ ξηραίνων τὸ δένδρον, ἀρπάζων τὸ τέκνον ἀπὸ τὰς ἀγκάλας τῆς μητρὸς, τὴν μητέρα, τὸν ἄνδρα, τὸν πατέρα ἀπὸ τὴν οἰκογένειαν, δὲν ἔχει ἰδίαν ὑπόστασιν ἐναντίον τῆς ζωτικῆς δυνάμεως, ἀλλὰ διὰ τῆς ζωῆς μόνον ὑπάρχει, τῆς ὁποίας δὲν παρέρχεται ἡ ἀλήθεια, ἀλλὰ ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ καταστήτῃ ἰδικὴν του διὰ τοῦ πνεύματος. Τὸ πνεῦμα εἶναι ἡ σωτηρία τοῦ ἀτόμου, τὸ ὁποῖον πληροῦται ἐξ αὐτοῦ. Ἴθι θέλει περισσότερον ὁ ἄνθρωπος, ὅστις ἀπέκτησε τὴν ἀλήθειάν του; — τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς; — Αὐτὰ εἶναι μὴδὲν καὶ ἐκείνη τὸ πᾶν. Ὁ θάνατος δὲν ἔχει πλέον διὰ τὸν χριστιανὸν, ὅστις εἶναι μετὰ τὴν συνειδήσιν του ἀναπαυμένος, τὸ ἀσπλαγχνον, τὸ ὁποῖον εἶχε διὰ τὸν ἐθνικόν. Διὰ τοῦτο ὡς πρὸς τὸν χριστιανὸν ἡ μεγαλοψυχία περὶ τῆς περιφρονητικῆς τοῦ θανάτου εἶναι τύφος, διότι ἡ περιφρόνησις εἶναι τι ἀρνητικόν. Μόνη ἡ αἰώνιος ἀλήθεια σώζει, ἣτις δίδει δύναμιν εἰς τὴν ψυχὴν καὶ ἡ γνησίαν δύναμιν δὲν ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ λόγους, ἀλλὰ ἐνεργεῖ εἰς τὴν περίστασιν. Ὁ θάνατος εἶναι λοιπὸν διὰ τὸν χριστιανὸν ἡ στιγμή, καθ' ἣν δοκιμάζεται ἡ στερεότης τῆς χριστιανικῆς του πεποιθήσεως καὶ τοιαύτην δὲν ἔχει βεβαίως ὅστις δειλιά.

Παραπλησία ἔννοια, ἀληθῶς χριστιανικὴ, ἔκειτο πρὸ τοῦ νοῦ τοῦ Συγγραφέως, ἀπαιτοῦντος νὰ μὴ εἶναι ἡ ἀφοβία τοῦ θανάτου ἀπλῶς προσωπικὴ ἀναληθία, προτέρημα ἀρνητικόν, ἀλλὰ νὰ προέρχεται ἀπὸ θετικὴν πίστιν. Πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν ἐντούτοις ὅτι ὁ τρόπος τῆς ἐκθέσεως εἶναι τοιοῦτος, ὥστε ἐκ τῆς ἐπικρίσεως τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος ἐξαγαγεῖ τις μᾶλλον τὴν κυρίαν ἔννοιαν, παρὰ ἐκ τῆς ἐκθέσεως τοῦ χριστιανικοῦ.

Τὸ γνωστότερον ἀπὸ τὰ θεολογικὰ ἔργα τοῦ Γ'.

[1] Καθὼς τοῦ Ἡρακλείτου, ὅστις εἶπε «πάντα φεῖ.» Ἴδιον καὶ τὴν περὶ Ἑθν. διατριβ. σελ. 84.

[2] Καθὼς λέγει ὁ Διογένης «Πῶς κενὸν [ὁ θάνατος] οὐκ ἀποβράχῃσεται.» Λαέρτ. ἀ' βίβλ. Διογένης.

γενίου είναι ἡ μετάφρασις τοῦ Ἀδάμ Ζοιρνικαβίου περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος (1). Ὁ Ἀδάμ Ζοιρνικαβίος ἦτο Πρώσος τὸ γένος, ἐκ Ῥηγιωμόντου καὶ ἐγεννήθη κατὰ τὸ 1652. Καθὼς λέγει εἰς τὴν Αὐτοβιογραφίαν του, δὴν τινὰ προσήλωσαν ἔνωρις τὴν προτοχὴν του, ἡ Ὁμολογία τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας τοῦ Μητροφάνου Κριτοπούλου, ἣτις τὸν ἐφώτισε περὶ τῆς ἀληθείας τοῦ δόγματος καὶ ἡ παραίνεσις, τὴν ὁποίαν ἀνέγνωσεν εἰς σύγχρονον σύγγραμμα, «ὡς ἄρα συντελέσῃ, χάραν ἐπιτηδεῖαν ἐλέσθαι ἐν ἡ βιώσαιο, ἐπειδὴν τὴν νεότητα παραμεινῆσαι τὰ πολλὰ γάρ, πλείονος τοῖς ἀλλοδαποῖς ἀγεῖται διὰ λόγου, ἂ ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι περιορᾶται. Ἐνθεν τι καὶ τιμιώτερος καὶ ὀλιβιώτερος διάξει, χῶραν αἰρετισιάμενος, ἐν ἣ πολλοῦ ἂν τιμῶτο, ὧν αὐτὸς ἂν τύχοις ἐπήβολος εἶναι ἐπαγγελόμενος.» Περιελθὼν τὴν Ἀγγλίαν καὶ Ἰταλίαν μετηνάττευσεν εἰς τὴν Ῥωσίαν ὅπου, συγκαταλεχθεὶς εἰς τὴν ἡμετέραν Ἐκκλησίαν, συνέγραψε τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἔργον. Τὰ περαιτέρω τῆς ζωῆς του εἶναι ἀγνωστα, ἐκτὸς ὅτι εἰργάζετο πλησίον τοῦ Δουκὸς τῆς ἐλάσσονος Ῥωσσίας.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ σχίσματος μέχρι τέλους τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ὑπῆρχε ζωηρὰ ἡ ἀντίθεσις τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς, καὶ ἡ πάλη αὕτη ἦτο ἡ μόνη πνευματικὴ σχέσις μεταξύ ἡμῶν καὶ τῆς Εὐρώπης. Οἱ ἀπεσταλμένοι τῆς Ῥώμης ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρὸν ἐρρίπτον εἰς τὸ μέσον μας περὶ τοῦ θεμελιώδους τούτου ζητήματος πολεμικὰς διατριβὰς, τὰς ὁποίας παραχρῆμα ἀνεσκεύαζον οἱ ἡμέτεροι θεολόγοι. Ἐὰν ἤθελέ τις νὰ συνάψῃ τὰ ἐκατέρωθεν ἐκδοθέντα ἀπὸ τοῦ σχίσματος μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης ἡδύνατο νὰ πληρῶσθαι ὀλόκληρον βιβλιοθήκην, ὅσῃν σχηματίζουσι συνήθως αἱ ἐκδόσεις τῶν κλασικῶν τῆ ἀρχαιότητος ἔργων. Ὁ Ζοιρνικαβίος ἀνεκεφαλαιώσεν ὅλα ταῦτα, ὥστε ἡ ἐκ τοῦ λατινικοῦ μετάφρασις τοῦ πολυτίμου τούτου θησαυροῦ δὲν εἶναι μικρὰ ἀξίας. Εἰς τὴν ἐξελληνιστὴν ταύτην ἐπέροσθησεν ὁ Εὐγένιος τὰ Συλλογιστικὰ Κεφάλαια τοῦ Μάρκου Ἐρέσου τοῦ Εὐγενικοῦ. Ὡς ἀφορμὴν τῆς ἐξελληνιστέω, του μνημονεύει τὴν διανομὴν τῆς Πολωνίας, μετὰ τὴν ὁποίαν τριακόσαιο χιλιάδες Οὐνιτῶν προσῆλθον πάλιν εἰς τὸν κόλπον τῆς Ἐκκλησίας μας. Νομίζει λοιπὸν κατάλληλον νὰ κραταιώτῃ τὴν συνειδητὴν των διὰ τοῦ ἔργου τούτου.

Ἐντούτοις ἡ φιλοσοφία τοῦ 18^{ου} αἰῶνος ὕψωσε τὴν ἰδέαν τῆς ἀνθρωπότητος, τῆς ὁποίας τὰ δεσμὰ ἐκτείνονται ἀδιάρρηκτα ὑπὸ τὰς θρησκευτικὰς διαφορὰς, αἵτινες εἶναι πάλιν αὐτῆς τῆς ἀνθρωπότητος πρὸς τὸ ἀπόλυτον ἡ πρόδοδος.

Εἰς τὴν σειράν ταύτην ἀναφέρονται καὶ τὴν ἐπισηλὴν τοῦ Εὐγενίου πρὸς τὸν Κλαίρικιον, ἐσχάτως ἐκδοθεῖσαν (2), ἄλλον περιφανῆ προσήλυτον τῆς ἐκκλησίας

μας, ὑποδιάκονον τῆς Ῥοδομαγχιτίας Ἐκκλησίας.

Ἐν κάρῳ πανώλους διατριβῶν εἰς τὸν Βότπορον ὁ Εὐγένιος, ἔλαβε φέκλλον ὀλόκληρον παρὰ τοῦ Κλαίρικίου, ἐμπεριέχοντα τὰς ἐξομολογήσεις του καὶ διαφοροῦς ἀπορίας του. Μία ἐξ αὐτῶν ἦτο καὶ ἡ παιδαριώδης τῶν δυτικῶν σπερμολογία, ὅτι μετὰ τὸ σχίσμα δὲν ἐκανονίσθησαν Ἅγιοι εἰς τὴν Ἐκκλησίαν μας. Καταφρονῶν ὁ Εὐγένιος μὲ πνεῦμα φιλόσοφον τὴν φιλοτιμίαν ταύτην, δὲν ἀμηχανεῖ ν' ἀπαριθμῆται τὰς νέας στρατίας τῶν Ἁγίων, φέρων διαφοροῦς μαρτυρίας, αἵτινες ἀποτελοῦν τὸ πλεῖστον μέρος τῆς ἀπαντήσεως. Κατόπιν διηγεῖται διάφορα θαύματα καὶ μεταξὺ αὐτῶν τὴν ἐξ ἀνωτέρας ἀντιλήψεως ἰασίν του, ὅτε κατὰ τὸ 1758 δεινῶς ἐδόστηεν εἰς ῤύματος, φαινέντος ὑπὸ τὴν μασχάλην του Ἐν διήγησιν ταύτην συγκεφαλαιοῖ ἐκθέτων ὅλας τὰς βασκανίας καὶ καταδιώξεις τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας κατὰ τῆς ἐδικῆς μας. Ἐπὶ τέλους ὁμοῦς κάμνει τὸν Κλαίρικιον προσεκτικὸν εἰς τινὰ οὐσιώδη κεφάλαια τῆς πίστεως, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἀκόμη δὲν ἐδείχθη ἐντελῶς σύμφωνος, καθὼς περὶ τῆς ἐκπορεύσεως. Διὰ νὰ τὸν φωτίσῃ ἀκριβῶς ἐπισυνάπτει σύντομον ὁμολογίαν τῆς πίστεώς μας, τὴν ὁποίαν ὁ Σεβάσμιος ἐπίσκοπος Ἀθηνῶν Νιόφυτος κατὰ τὸ 1828 ἐξέδωκεν ἐν Αἰγίνῃ (1).

Αὐτὰ εἶναι τὰ μόνα γεγονότα, τὰ ὁποία ἡδυνήθη νὰ συλλέξω ἐκ τῆς ζωῆς τοῦ Εὐγενίου καὶ τὰ ὁποία εἶναι ἀποχρῶντως χαρακτηριστικὰ, διὰ νὰ συνθέσωμεν τὴν πρωτότυπον φυσιογνωμίαν τοῦ ἀνδρός. Ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας, καθ' ἣν μᾶς γίνεται γνωστὸς μέχρι τῆς τελευταίας στιγμῆς τῆς ζωῆς του, ἀφιερωμένος εἰς τὰς ἐπιστήμας δὲν περιορίζεται εἰς καμμίαν ἐξ αὐτῶν εἰδικῶς, ἀλλὰ ὁ νοῦς του διατρέχει ὅλον τὸν κύκλον τῶ ἀνθρωπίνων γνώσεων μὲ ἴσῃν δύναμιν καὶ ἐπιμονῇ, ὡς νὰ κατεγίνετο εἰς ἐκάστην αὐτῶν, εἰδικῶς. Κυρίως καθίσταται εἰς ἡμᾶς ἀξιοπερίεργος διὰ τῆς σχέσεώς του πρὸς τὸ ἔθνος ὀλόκληρον, τὸ ὁποῖον εἶχεν εἰς ὅλας τὰς σκέψεις του πρὸ ὀφθαλμῶν.

Ὁ Εὐγένιος σχηματίζει τὴν μετάβασιν τοῦ Βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ πρὸς τὸ Εὐρωπαϊκόν, καὶ ὡς ἐκ τούτου εὐρίσκειται μετὰξὺ δύο ἀντιθέτων τάξεων ἰδεῶν, τὰς ὁποίας δὲν δύναται νὰ συμβιβῆσθαι, ἀλλὰ δὲν συλλαμβάνει κατὰ τὴν ἀντίθεσιν των ἕνεκα τούτου γίνεται ἐκλεκτικὸς. Ὁ τρόπος καθ' ὃν ἐκθέτει τὰς ἰδέας του, ὁ πλοῦτος τῶν λέξεων, αἱ συχναὶ ἐπαναλήψεις, ἡ ἐξόγκωσις τῆς φράσεως ὡς κύμα ἀφρίζον, αἱ ἐπιδεικτικαὶ παρεκβάσεις, ἀνῆκουσι βέβαια εἰς τὸν Βυζαντινόν ἄλλὰ πολὺ περισσότερον ὁ ἐκούσιος περιορισμὸς τῆς ἐρεύνης. Ἐνῶ εἰς πᾶσαν σελίδα τῶν φιλοσοφικῶν ἔργων του πολεμεῖ τὸν ὕλισμὸν καὶ θέλει νὰ διαιώσῃ τὴν ἠθικὴν ἀξίαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν διάνοιαν, πάλιν ἴσταται, θειλῶς νὰ προχωρήσῃ καὶ ἐφρησυχάζει, εὐχαριστούμενος ὅτι ὑπάρχει διάνοια, χωρὶς νὰ προσδιορίσῃ εἰς τί συνίσταται. Ὁ ἀνθρώπινος

[1] Εἰς τὴν τῆσιν ταύτην ἀνῆκει καὶ ἡ ἐξελληνιστὴς τοῦ Κεκραγάρου τοῦ Πατρὸς Λύγουστου, ἐκδοθεῖσα τὸ δεύτερον ἐν Μόσχᾳ ὑπὸ τῶν Ζωσιμάδων.

(2) Ἐν Ἀθήναις, ἐκ τῆς τυπογραφίας Ἀνδρέου Κορομηλά 1844.

1) Εἰς τὴν ὑποσημειώσιν τῆς ἐκδόσεως ταύτης ὁ εἰσακτὴ ἀναφέρει ὅτι ἐστάλη εἰς τὸν Κλαίρικιον ἡ ὁμολογία, ἀλλὰ αἱ τελευταῖαι λέξεις τῆς ἐπιστολῆς πρὸς αὐτὸν μᾶς βεβαιῶσι περὶ τούτου ἡ ἰδοῦ σοι καὶ τὴν παρούσαν ἐκθεσιν τῆς πίστεως ἐπισυνάπτω.

νοῦς εἶναι ἐνεργητικὸς, νοεῖ, ἀλλὰ εἰς τί συνίσταται ἡ νόησις καὶ ποία ἡ ἐνέργεια, νομίζει πάντη περὶ τὸ νὰ ἐξετάσῃ. Ἐξ ἐναντίας, ἐπειδὴ ὑπάρχει διάνοια θεωρεῖ ὅτι ὄλαι αἱ ἰδέαι, ὅσας εὐρίσκει ἐν ἑαυτῷ, διακαίολογοῦνται, διότι ἤθελε περὶ πεῖσι εἰς τὸν ὕλισμὸν. Ἀλλὰ μεταξὺ ὕλης καὶ πνεύματος ἡ διαφορά δὲν δύναται νὰ εἶναι ἀπλῶς ἀρνητική, ὥστε πᾶν ὅ τι δὲν εἶναι κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ ὕλισμου νὰ εἶναι ἐν τῷ ἄλλῳ, καὶ ἄνευ περαιτέρω ἐρεύνης, ἀληθές. Τί εἶναι ἡ φιλοσοφία, ἀν δὲν συνίσταται εἰς ἄλλο τὸ ἔργον της, παρὰ νὰ μᾶς κανοναρχήσῃ τὸ κείμενον τῶν ὑπαρχουσῶν ἐν ἡμῖν ἰδεῶν;— Ἀλλῆ μήπως τὰς παριδέχεται ὄλαι, δὲν ἐκλέγει τάχα μετὰ αὐτῶν κατὰ προτίμησιν, ἢ μᾶλλον φωταγωγεύμενος ἀπὸ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν λαμπάδα;— Τί ἀφελούμεθα ἀπάτωντες ἐαυτοὺς; Τάχα ὄλοι οἱ σοφασμοὶ ὅσοι ἐμφωλεύουσιν ἐντὸς ἡμῶν εἶναι ὀρθοὶ καὶ ὅ,τι καὶ ἂν φρονούμεν εἶναι ἀανάσασον, οὔτε ὑπάρχει ὀλέθριον ἀξίωμα καὶ γενικὴ ἀρχὴ ἡμαρτημένη, διότι δὲν ἀνήκουν εἰς τὴν ὕλην; Κατὰ τί λοιπὸν διαφέρομεν πλέον ἀπὸ τοὺς σοφιστὰς, τοὺς ὁποίους ἐπολέμησεν ὁ Σωκράτης;

Ἐν τούτοις διὰ τοῦ συτήματος τούτου ὁ Εὐγένιος ἐφαίνετο συμβιβαστικὸς πρὸς τὸ παρελθόν. Ὡς ὁ ἄνθρωπος τοῦ μέλλοντος ὁμοῦ παρίσταται ἀνοίγων εἰς τὸν Ἑλληνικὸν νοῦν ὄλαι τὰς πύλας τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐπιστημῶν. Εἰς τὴν ἐποχὴν του δὲν ἠδύνατο τοιοῦτόν τι νὰ τολμήσῃ χωρὶς νὰ ἐξασφαλίσῃ τοὺς ἀπείρους καὶ προκατελλημμένους περὶ τοῦ κινδύνου τῆς ἐπιχειρήσεως. Τὰ μέγιστα συνετέλεσε κατὰ τοῦτο δίερατικὸς του χαρακτήρ. Καὶ τῶνόντι ὁ Εὐγένιος μᾶς παρστάνει τοῦ ναρκωθέντος σχολαστικοῦ πνεύματος, τὸ ὁποῖον μεταξὺ τοῦ ἐκπνεύσαντος Ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς κατὰ παράδοξιν θρησκείας βρογχάζει κοιμώμενον, τὴν αἰνιδίαν καὶ μολαταῦτα φυτικῶτάτην μεταμόρφωσιν εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου τούτου, διαιώζων τὰ στοιχεῖα τῆς καταγωγῆς του, καὶ συνειδῶς ποῦ εὐρίσκειται. Τὸ πρᾶγμα μᾶς φαίνεται εὐκολον καὶ ἀπλοῦν, ἐντοσούτω ἐχρηιάσθησαν ὄχι ὀλίγοι ἀγῶνες διὰ νὰ κατορθωθῇ. Ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα ἕως εἰς τὸν Ἄθω, ἀπὸ τὸν Ἄθω ἕως εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν συνοδεύουν τὸν ἥρωά μας κατακραυγαὶ καὶ συκοφαντίαι. Δὲν προέρχονται μόνον ἀπὸ τὴν κικίαν ἢ τὴν ἀντιζηλίαν, καθὼς ἠθέλαμεν συμπεράνει εὐκόλως, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ καθαρὰν πεποιθήσιν, καθὼς δεικνύει ὁ Κουσοκαλυβίτης, ὅστις μετὰ ταῦτα ἔγεινε τοῦ Εὐγενίου ὁ εἰλικρινέστερος φίλος. Ἡ πλέον ζωηρὰ σκηνὴ αὐτῆς τῆς μεταμορφώσεως τοῦ μεταϊωνῶς μας, μᾶς παρουσιάζεται εἰς τὸν Ἄθω. Ἐκεῖ ὅπου ἄλλοτε ἠκούετο μόνον ἡ δέσις καὶ ὁ ψαλμὸς, ὅπου συντρίβεται ἐν μετανοίᾳ ἡ καρδία τοῦ ἀπαρνηθέντος τὸν κόσμον τούτου, καὶ ἡ στήλη τοῦ λιβάνου ἀναβαίνουσα εἰς τὸν οὐρανὸν φέρει ὁμοῦ τὰς εὐχὰς καὶ τὰς παρακλήσεις ὑπὲρ τοῦ χριστιανικοῦ πληρώματος, ἐκεῖ ἀνεγείρεται καθέδρα θετικῶν καὶ θεωρητικῶν ἐπιστημῶν, διδασκουσῶν τὸν Ἑλληνικὸν νοῦν τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου, καὶ ἐπαναγωγῶν πάλιν εἰς αὐτὸν διὰ τῆς γνώσεως. Ἀπὸ τὸ ὕψος τοῦ ὄρους τούτου ἠδύνατο νὰ βλέπῃ ὁ Εὐγένιος τὸ ὀρητικὸν ρεῦμα τοῦ Ἑβρου,

ὅπου αἱ μαινάδες ἐρρίψαν τὰ μέλη τοῦ σπαργθέντος Ὀρφέως, ἔχων μακίστα πλησίον του τὸν Κυρίλλον, διὰ νὰ τοῦ ἐξηγήσῃ τοῦ μύθου τούτου τὴν ἀλληγορικὴν ἔννοιαν. Καθὼς ὁ χριστιανισμὸς ἔφερε τὸ μακρῶν ἕνεκα τῆς ἀνθρωπίνου ἀσθενείας, αὐτῶ καὶ ὁ χριστιανισμὸς ἠνέθη νὰ γινώσκῃ παραρρημα τὰ δικαιοῦματα τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦς. Ὁ Εὐγένιος εὐρεν ἄτυλον εἰς τὴν Ἀρκτον, ὑπὸ τὴν σκιὰν ὀρθοδόξου Θεόλου, παριστάνοντος τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τῆς ἀνθρωπίνου ἐλευθεροφροσύνης τὴν τυχαίαν συζυγίαν, ἐφ' αὐτὸς ἐξήτει διὰ τοῦ πνεύματος τὴν ἀνάγκαν.

Πρὸ τοῦ Εὐγενίου ἦτο τρόπον τινὰ τὸ ἔθνος ἐγκλεισμένον ἐντὸς τῆς βυζαντινῆς Ἐκκλησίας. Ἐπ' αὐτῆς ἔκειτο τὰ ἔρεπια τῶν παρελθόντων αἰώνων, τὰ ὅποια ἐσώρευεν ἢ καταδούλωσις. Ὁ Εὐγένιος τὴν ἀνέσκαψεν ἕως εἰς τὰς βάσεις της, ἤνοιξε πανταχόθεν τὰς πύλας της, τὰς εἰσόδους καὶ τὰς ἐξόδους, καὶ ἐξαγαγὼν τὴν σχολὴν ἐκ τῆς σκοτεινῆς κρύπτης, τὴν ὕψωσεν ἐπὶ τοῦ ὄρους, ὅθεν ἠδύνατο νὰ φαίνεται εἰς ὄλον τὸ ἔθνος ὑπὸ τὸ φῶς τῆς θείας εὐλογίας. Ἀπὸ τὸ ὕψος τοῦτο προαισιθάνεται ὁ Εὐγένιος τὸ μέλλον χωρὶς νὰ δύναται νὰ τὸ ἐναγκαλισθῇ, καὶ ὡς μᾶς ἐπιτραπῇ ἐν ὀλίγοις νὰ τὸ ἐξεικονίσωμεν.

Ἡ ἐλευθερία τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦς ἀποκτᾶται καὶ ὑπάρχει διὰ τοῦ οἰκείου ὄργανου τῆς κοινῆς γλώσσης, ἢ εἰς ὅσον εἶναι πλέον φυτικὴ καὶ τοῦ καθημερινοῦ βίου, τόσον καθαρῶτερα ὀμιλεῖ καὶ εἰς τὸν νοῦν καὶ εἰς τὴν καρδίαν. Ἡ ὀμιλότης καὶ κανονικὴ αὐτῆς μορφή θετούσα αὐτὴν ὑπεράνω τῶν ἰδιοτροπιῶν ἐνὸς ἐκάστου εἶναι ἔργον τοῦ χρόνου καὶ τῆς αἰσθητικῆς κρίσεως. Δὲν εἶναι ἀλήθεια ἡ ζῶσα μόνον ἐντὸς τοῦ ταμείου τοῦ λογίου, ἢ εἰς ὅσον περισσότερον ἐνδύεται μὲ τὰ λείψανα τῆς ἀχαιοῦτος ἐπὶ τοῦ στηλοβάτου τῆς πολυμαθείας, τοσούτω μᾶλλον δεικνύεται στερημένη ἰδίας δυνάμεως. Ἀλήθεια εἶναι ἡ ἐξεργασμένη εἰς τὸ θέατρον τοῦ κόσμου, παλαιούτα μὲ τὸ δημόσιον πνεῦμα καὶ συγκεραλαιούσα τὸ σύνολον τῶν κοινωνικῶν αἰσθημάτων καὶ ἰδεῶν. Αὕτη φέρει γήσιον στέφανον ἀπὸ τὰ ἄθη τοῦ λειμῶνος, ὀμιλεῖ εἰς τὸν ὄρθον λόγον καὶ ἔχει τὸν ἴδιον τύπον της, ὀργανικῶς προελθόντα ἐκ τοῦ ἐθνικοῦ πολιτισμοῦ. Τοιοῦτοτρόπως ἡ πλαστικὴ δύναμις προέρχεται μόνον ἀπὸ τὴν γόνιμον πηγὴν τῆς πραγματικῆς ὑπάρξεως τοῦ ἀνθρώπου ἔχοντος ἐαυτοῦ συνείδησιν· πᾶσα δὲ ἄλλη προσπάθεια εἶναι τεχνικὴ ἰδιοτροπία, κεχωρισμένη ἀπὸ τὴν κοινωνίαν, διότι δὲν ἐκφράζει τὸν χαρακτήρα της.

Ἡ Ἀγγλικὴ φιλολογία ἀπολαμβάνει τὰ πρεσβεῖα, ὅτι ἐπραγματεύθη τὰς ἐπιστήμας ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην. Ὁ Βολιμβρόκιος διῆρξεν ὁ διδάσκαλος τῆς νέας φιλολογίας, ἡ δὲ Γαλλικὴ εὐρεία παραχρημα ἠεπάσθη τὸ παράδειγμα καὶ κατέστησε τὴν γλώσσαν της κοινὴν εἰς ὄλην τὴν ἐξευγεμισμένην ἀνθρωπότητα.

Ὁ Εὐγένιος, καθὼς εἶδομεν, ἔφρασεν ἕως εἰς τὸ ἄκρον τοῦτο, ἀλλὰ μόλις ἔθεσε τὸν πόδα, ὡς ὑπερφυῆς νοῦς, προλαμβάνων τοὺς συγχρόνους του καὶ δεικνύων τὸ μέλλον, τὸ ὁποῖον δὲν ἦτο πλέον μακρὰν ἀπὸ αὐτὸν καὶ ἀπὸ τὰς προσπάθειάς του. Ὅσα ἔγραψεν εἰς τὴν καθομιλουμένην γλώσσαν εἶναι πλήρη χάριτος

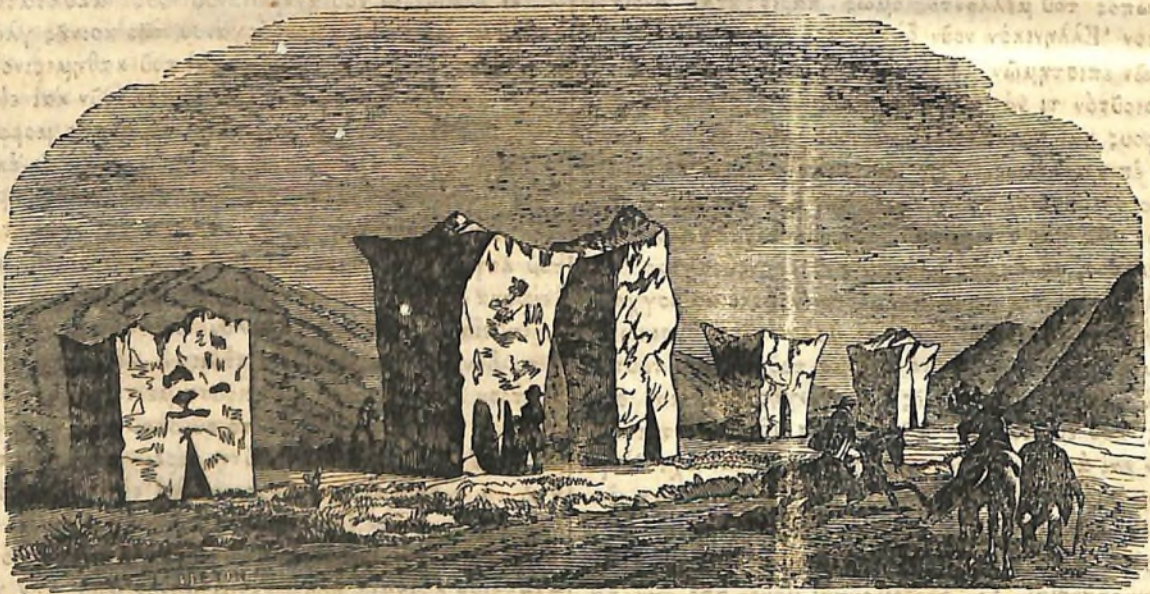
καὶ ἀφελείας, οὔτε διαφέρουσιν ἀπὸ τὴν γλώτταν τοῦ Κοραῆ οὐσιωδῶς· ἀλλ' εἰς τοῦτον ἀνήκει ἡ δόξα, ἀρχίζων ἐκεῖ, ὅπου ὁ ἑπὶ προκάτοχός του ἐτελείωσεν, νὰ λάβῃ ὡς ὀρμητήριον τὴν ἐλευθερίαν, ἥτις ἀναγκαίως τὸν φέρει εἰς πολιτικὰς συζητήσεις, ξένας εἰς τὸν Εὐγένιον, καὶ τὸν ὀπλίξει κατὰ τῶν προλήψεων καὶ ἐλλείψεων τῆς ἐκκλησίας αὐτῆς. Διὰ τοῦτο, ἐνῶ δ' Εὐγένιος ὑπῆρξε συμβιβαστικός καὶ θεωρητικός, ὁ Κοραῆς ἐδείχθη κριτικός καὶ πρακτικός. Διαχωρίζοντες ὁμοῦς ἐκάστου τὰς ἐποχάς, θέλομεν δικαίως ἰμφοτέρων τὴν ἐξοχὸν ἐξέρχεται, καὶ θέλομεν ὁμολογήσει ὅτι ὑπῆρξαν ἰδιάσκαλοι τοῦ ἔθνους, καθεὶς εἰς τὸ εἶδός του.

ΑΠΨΗΘΑΣΜΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ

Περὶ Μ. Ξικῆς καὶ Περούβιας.

... Μεταξὺ τῶν ἄλλων περιέργων μνημείων, ἐθαύμασα τὰ τῶν Ἰγκασιῶν (Incas), κατὰ τὴν δημοκρατίαν τῆς Περούβιας. Ἀλλὰ τίνας οἱ Ἰγκασιῶτες οὗτοι; ὅποια ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ καταγωγὴ των;

τοῖχοι τοῦ ἦσαν κατεσκευασμένοι μὲ πλάκας χρυσοῦ, ἐπὶ δὲ τοῦ πρὸς ἀνατολὰς μεγάλου βήματος, ἀνέκειτο χρυσότευκτος εἰκὼν τοῦ Ἡλίου πρωτοποιεῖδης καὶ ἀκτινοβόλος, ὅπως ζωγραφεῖται καὶ καθ' ἡμᾶς, ἀλλὰ τοσούτω μεγάλη ὥστ' ἔφθανεν ἀπὸ τοῦ ἐνὸς μέχρι τοῦ ἄλλου τοίχου. Πλησίον αὐτοῦ ἐκάθητο τεταριχευμένοι ἐπὶ θρόνων χρυσηλάτων οἱ νεκροὶ τῶν ἐν μακαρίᾳ τῇ λίξει Ἰγκασιῶν, κατὰ τὰ πρεσβεῖα αὐτῶν, βλέποντες τὸ ἔδαφος τοῦ ναοῦ, πλὴν τοῦ Ἰαυ-να Καπὰν, ἀπειρίζοντας τὸν σελατιφόρον ἀστέρην. Ὅλοι αἱ πύλαι, ἡ εἰωτέον δὲ ὅτι δὲν ἦσαν εὐάριθμοι, ἦσαν ἐκ χρυσοῦ, ἐντὸς τῆς δὲ περιοχῆς τοῦ ναοῦ ὑπῆρχον περιοριστὰ δόλοχρυσα, ἀφιερωμένα ταῦτα μὲν εἰς τὴν Ἀφροδίτην, ἐκεῖνα δὲ εἰς τὰς πλειάδας καὶ τοὺς ἀστέρας ἐν γαίᾳ, ἄλλα εἰς τὰς βροντὰς, τὰς ἀστραπὰς, τοὺς κεραυνούς καὶ τὴν ἶριδα, καὶ ἄλλα εἰς τὸν μέγαν ἱερέα καὶ τοὺς λοιποὺς ἱερεῖς τοῦ ναοῦ, οἵτινες ὅλοι κατήγοντο ἀπὸ τῆς οἰκογενείας τῶν Ἰγκασιῶν. Ὑπῆρχε δὲ καὶ περίρρακτον τῆς Σελήνης, γυναικὸς τοῦ Ἡλίου· ἀλλὰ τοῦτο ἦτο κατεσκευασμένον ἐξ ἀργύρου, καθὼς ἀργυρότευκτος ἦτο καὶ τῆς θεᾶς αὐτῆς ἡ γυναικόμορφος εἰκὼν. Πλησίον αὐτῆς ἐκάθητο, κατὰ τὰ πρεσβεῖα αὐτῶν, αἱ ἀποθιώ-

Μνημεῖα τῶν Ἰγκασιῶν.

Ὅτι κατὰ τὴν ἰσ'· ἑκατονταετηρίδα ὁ Ἴσπανός Πιζάρρος ἀνέκαλυψε τὸ Κράτος τοῦτο τῆς μεσημβρινῆς Ἀμερικῆς, εἶρε τοὺς κατοίκους αὐτοῦ καὶ πλουσιωτέρους καὶ μᾶλλον πεπολιτισμένους πολλῶν ἄλλων Ἀμερικανικῶν λαῶν. Ὅλοι ἦσαν ἐνδεδυμένοι, εἶχον ζῶα καὶ τοικίδια καὶ τιθαστὰ, καὶ ἤρχολοῦντο εἰς ἔργα βιομηχανίας. Αἱ πόλεις αὐτῶν εἶχον καὶ παλάτια λαμπρὰ, καὶ ναοὺς λαμπροτέρους, καὶ οἰκίας ἰδιωτικὰς φκοδομημένας εὐρύθμως, καὶ ὁδοὺς εὐθυγράμμους καὶ πλατείας. Εἰς Κούσκην, μητρόπολιν τῶν Ἰγκασιῶν ὑπῆρχε ναὸς μεγαλοπρεπέστατος, ὁ ναὸς τοῦ Ἡλίου, ὃν κατεδάφισαν οἱ θρησκομαχεῖς Ἴσπανοὶ, ἀνεγείραντες ἐπὶ τῆς αὐτῆς τοποθεσίας τὸ μοναστήριον τοῦ ἀγίου Δομίνικου. Ἀπερίγραπτος εἶναι ἡ πλουσιότης καὶ ἡ καλλοπὴ τοῦ ναοῦ τούτου. Καὶ οἱ τέσσαρες

σασαὶ βασίλισσαι, ἡ δὲ Μάμα Ὁέλλο, μήτηρ τοῦ Ἰαυ-να Καπὰν, εἶχε τὸ βλέμμα προσηλωμένον ἐπὶ τῆς εἰκόνας.

Ἡ συνοπτικὴ αὕτη περιγραφή τοῦ ναοῦ τοῦ Ἡλίου, ἀρκεῖ θεβζίως νὰ σὲ πληροφορήσῃ περὶ τοῦ βαθμοῦ τῆς πλοσιότητος καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν ἀρχαίων κατοίκων τῆς Περούβιας, ἅτινα, κατὰ τὰς παραδόσεις αὐτῶν, ὀφείλονται εἰς τοὺς Ἰγκασιῶτες. Ἰγκασιῶτες δὲ ὠνομάζοντο οἱ ἡγεμόνες αὐτῶν, πρῶτοι τῶν ὀποίων, οἱ οἰκισταὶ τοῦ Κράτους ὑπῆρξαν, ὁ Μάγχο Καπὰν, καὶ ἡ Μάμα Ὁέλλο. Ἀλλὰ πόθεν ἦλθεν αὐτὸς ὁ Μάγχο Καπὰν, καὶ αὐτὴ ἡ Μάμα Ὁέλλο; Ὁρμῶντο τάχα ἀπὸ τινος Φοινίκης ὡς ὁ Κάδμος; Ἡ καταγωγὴ των ἔχει μᾶλλον ὁμοιότητά τινα πρὸς τὴν τοῦ νομοθέτου τῶν δώδεκα φυλῶν τοῦ Ἰσραὴλ. Μία

μόνον διαφορὰ παρατηρεῖται, ὅτι, οὗτος μὲν εὐρέθην ἐσπραγματούμενος παρὰ τὴν ὄχθην ποταμοῦ, ἐκείνοι δὲ ἐνήλικες, καὶ μεγαλόσχημοι, καὶ ἱματιοφόροι, παρὰ τὴν ὄχθην τῆς λίμνης Τιτιάκης. Εἰπόντες ὅτι ἦσαν τέχνα τοῦ Ἡλίου, ἀποσταλέντα ἐπιτηδες πρὸ αὐτοῦ διὰ τὴν διδάξασθαι καὶ ἀνθρωπίωσι τοὺς νομάδας, καὶ φερεοίκους, καὶ ὡς θηρία ζῶντας Περουβίους, κατώφθισαν τῷ ὄντι τὰ συναικίσωσιν αὐτοὺς εἰς τὴν πόλιν Κούσκην, περὶ ἧς ὠμιλήσαμεν. Καὶ ὁ μὲν Μάγκο Καπάκ ἐδίδαξε κατὰ πρῶτον εἰς τοὺς ἄνδρας τὴν γεωργικὴν καὶ ἄλλας τέχνας βιωτικάς, ἡ δὲ Μάια Ὀκόλλο ἐδειξεν εἰς τὰς γυναῖκας τὸν τρόπον τοῦ νηθεῖν καὶ ὑφαίνειν.

Τὸ νομοθετικὸν τοῦτο ἀνδρόγυνον, τὸ ὁποῖον, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν Περουβίων, δὲν ἦτο κατώτερον τοῦ Λυκούργου καὶ τοῦ Νουμᾶ, ἐπάτησε τῶντι ὁδὸν φέρουσαν θαυμητὸν πρὸς τὴν θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν τῆς νέας κοινωνίας. Ἀφ' οὗ πρῶτον ἐδίδαξαν εἰς αὐτοὺς πῶς νὰ τρέφονται, πῶς νὰ ἐνδύονται, καὶ πῶς νὰ συνοικῶσιν, ἐθέσπιταν μετὰ ταῦτα νόμους ἐγγυωμένους μὲν τῇ διάρκειαν καὶ τὴν παγίωσιν τῆς νέας τάξεως, κανονίζοντας δὲ τὰς ἀμοβαίας σχέσεις, καὶ ἀποβλέποντας πρὸς τὸν ἀνθρωπισμὸν τῶν πρὶν ἀγρίων τούτων λαῶν.

Ἀξίωση, εἰώτοι ἦσαν οἱ νόμοι οἱ διατάσσοντες τὰ περὶ τῆς καλλιεργείας τῆς γῆς καὶ τὴν ἐξ αὐτῆς ὠφέλειαν. Παρεδέχοντο ἀληθῆ ἀναδασμὸν, δικαιοῦτερον μάλιστα τοῦ σπαρτιατικοῦ, ἀνανεούμενον καθ' ἕκαστον ἔτος. Ὅλοι αἰκαλλιεργήσιμοι γαῖαι διηροῦντο εἰς τρεῖς μοίρας. Ἡ πρώτη ἀνήκεν εἰς τὸν Ἡλίον, ἡ δὲ ἐξ αὐτῆς πρόσδοδος ἐδαπανᾶτο εἰς ἀνέγερσιν ναῶν, καὶ εἰς θρησκευτικὰς τελετάς. Τῆς δευτέρας κύριος ἦτο ὁ κατὰ καιρὸν Ἰγκάσιος, τρεφόμενος καὶ διατηρούμενος διὰ τῶν προϊόντων αὐτῆς. Διὰ δὲ τῆς τρίτης, ἧτις ἦτο καὶ ἡ μεγαλύτερα, ἐτρέφετο ὁ λαὸς πρὸς τὸν διαιμοιρᾶζετο κατ' ἔτος· διότι κἄνεις δὲν ἐγένετο διαρκῶς κύριος τοῦ μέρους· τὸ ὁποῖον ἐνέμετο. Ἡ ἐνιαύσιος αὕτη ἀνανέωσις τοῦ ἀναδασμοῦ δὲν ἦτον ἄσκοπος· ὁ κοινωνικὸς βαθμὸς, αἱ ἀνάγκαι, ὁ ἀριθμὸς τῶν μελῶν ἐκάστης οἰκογενείας μεταβάλλονται συνήθως ἐντὸς ἐνὸς ἔτους· δὲν ἔπρεπε νὰ συμμεταβάλλωνται κατ' αὐτὰ καὶ τὰ εἰσοδήματα; Ὅσακις ἐπρόκειτο νὰ καλλιεργηθῶσιν αἱ γαῖαι, συνεκάλει ἀξιωματικὸς τις εἰς τοὺς ἀγροὺς τὸν λαόν, ὅστις, συνερχόμενος σωρηδόν, ἐπεδίδετο εἰς τὴν ἐργασίαν, ἐνῶ ὄργανα μουσικὰ καὶ μελωδία ἐφαιδρουν αὐτόν. Ἡ ἐργασία ἐγένετο ἀπὸ κοινοῦ· κἄνεις δὲν ἤσχολεῖτο ἰδίως εἰς τὸν ἀγρὸν ἐξ οὗ ἐμελλε νὰ πορισθῇ τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Ἐντεῦθεν, ἔρως ἀδελφικός, καὶ ἦθη χρηστὰ ἐπεκράτουν μεταξὺ τῶν ἀγρίων ἐκείνων εἰδωλοπατρῶν, ἀντὶ τῶν ὁποίων εἰσηῖσαν πλεονεξίαν. πνεῦμα ἐκδικήσεως, καὶ ἀγάπην σφαγῆς οἱ ὄπαδοὶ τοῦ Βυάγγελίου.

Τοιοῦτοι ἦσαν οἱ Ἰγκάσιοι καὶ τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ ἀρχὴ τοῦ Κράτους αὐτῶν. Ἡ ἐξουσία τῶν ἦτον ἀπόλυτος· ὁ δὲ λαὸς, οὐ μόνον ἐσέβετο αὐτοὺς ὡς μονάρχας, ἀλλὰ καὶ ἐλάτρευεν ὡς Θεοῦς· τὸ αἷμά των ἐλογίζετο ἱερὸν, οὐδ' ἐμόλυνον αὐτὸ συνερχόμενοι εἰς γάμον μετὰ γυναικῶν ἐκτὸς τῆς ἰδίας γενεᾶς.

Ἄλλ' ἄς ἐλθῶμεν εἰς τὰ μνημεῖα.

Ἡ εὐρύτις τῶν Περουβίων γίνεται ἐτι μᾶλλον καταφανὴς ἐκ τοῦ εἶδους τῆς ἀρχιτεκτονικῆς αὐτῶν· ὅτι, εἰς μὲν τὰς ἀπεράντους πεδᾶδας τὰς ἐκτεινόμενας παρὰ τὸν Εἰρηνηκὴν ὠκεανόν, ὅπου ὁ οὐρανὸς εἶναι πάντοτε αἰθέριος, καὶ τὸ κλίμα γλυκὺ, αἱ οἰκοδομαὶ ἐγένοντο εἰς ἄκρον λεπταί, εἰς δὲ τὰ ὑψηλότερα μέρη, ὅπου αἱ μεταβολαὶ τοῦ καιροῦ εἶναι συνεχεῖς καὶ τὸ ψῦχος ἐπαισιθητὸν, κατεσκευάζοντο πολὺ στερεότερα. Ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τετράγωνοι, ὑψηλαὶ ὀκτώ περιπυρ πόδας, ἐκτισμένοι διὰ ξηροπλίνθων, ἄνευ διόλου παραθύρων, καὶ τὴν πύλην ἔχοντες χαμηλὴν καὶ στενὴν. Εἶχον δὲ τοιαύτην στερεότητα, ὥστε πολλαὶ αὐτῶν σωζοῦνται μέχρι τῆς σήμερον, ἐνῶ ὅλης τῆς ἄλλης Ἀμερικῆς τὰ μνημεῖα ἐξέλιπον. Ἄλλ' οὐ Περουβίοι· ἐξεῖχον πρὸ πάντων εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν ἱερῶν καὶ τῶν βασιλικῶν ἰδρυμάτων. Τούτων πληθος ἐρεπίων φαίνονται καὶ μέχρι τῆς σήμερον, ἐξ ὧν εὐκόλως συμπεραίνεται ὅτι πολλὰ ἦσαν παμμεγίστα. Ἄλλ' πῶς ἐφωτίζοντο ἄνευ παραθύρων; τοῦτο μένει εἰτέτι ἀνεξήγητον.

Ἐπειδὴ δὲν εἶχον καμμίαν ἰδέαν μηχανικῆς, καὶ ἐπομένως δὲν ἤδυναντο ν' ἀπαιωρήσωσι τὰς πέτρας καὶ τοὺς λίθους, οἱ τοῖχοι τῶν γνωστοτέρων κτιρίων δὲν ὑψώθητάν ποτε ὑπεράνω τῶν δώδεκα ποδῶν. Καὶ τοὶ ἀγνοοῦντες τὴν προπαρασκευὴν πάσης ὕλης κολλητικῆς, συνήρμοζον ὅμως τὸσω ἐπιτηδεῖω; τοὺς λίθους καὶ τοὺς πλίνθους, ὥστε μάλιστα σήμερον διακρίνονται αἱ διαχωρίζονται αὐτοὺς γραμμαί.

Μετὰ τὰ μνημεῖα ταῦτα, θέλω σὲ ὀμιλήσει περὶ ἄλλου εἶδους οἰκοδομῶν, τὰς ὁποίας ἶδον ὡσαύτως εἰς Περουβίαν, ὅχι ὅμως κατεσκευασμένων διὰ χειρῶν ἀνθρώπων. Ἦσαν δὲ πυραμοειδεῖς, ὕψος ἔχουσαι ποδῶν δώδεκα καὶ ἀνεγερθεῖσαι ὑπὸ ἀρχιτεκτόνων, τοὺς ὁποίους μάλιστα διακρίνει ὁ ὀφθαλμὸς. Οἱ ἀρχιτέκτονες οὗτοι ὀνομάζονται... λευκομύρμηκες, ὁμοιάζουσιν ὀπωποῦν τοῦ κοινοῦ μύρμηκος, καὶ ἔχουσι μέγεθος ἐνὸς τετάρτου δακτύλου· ὥστε αἱ οἰκίαι τὰς ἰσοποιᾶς κατασκευάζουσι δι' ἐκτουτοῦ εἶναι πεντακοσίας μεγάληται των. Εἰσδύουσιν εἰς τοὺς κορμούς τῶν δένδρων, κατατρώγουσι τὴν ἐντερῶν, τρυπῶσι τὰ στελέχη, μεταβάλλουσιν εἰς κόνιν αὐτὰ, ἀλλὰ δὲν βλάπτουσι τὸν φλοιόν. Ὅταν δὲ τὸ δένδρον, διαφθαρέν ὡς τῷ, ἐγγίσῃ νὰ καταπέσῃ, οἱ λευκομύρμηκες, περιβάλλοντες αὐτὸ μὲ γῆν στερεάν, στηρίζουσι τὸν φλοιόν. Καταστρέφουσιν ἀνηλεῶς πᾶσαν ὕλην ζωτικὴν καὶ φυτικὴν· οἱ κάτοικοι ὅμως τῶν τροπικῶν, ὅπου οἱ λευκομύρμηκες ζῶσι, τοὺς ἐκδικοῦνται τηγανίζοντας καὶ τρώγοντες αὐτούς. Ὅσοι ἐπραγν ἐξ αὐτῶν θεβαίνουσι ὅτι ἔχουσι γεῦσιν γλυκυτάτην ὁμοιάζουσαν τὴν τῶν ἀμυγδάλων. Ὁμολογῶ ὅτι ὁ ἀφιλόκαλος εὐμαχὸς μου δὲν ἔχει δυστυχῶς περιέργειαν ἴσῃν τῆς τοῦ κυρίου του, καὶ ὅτι ἐπομένως δὲν ἠθέλησε νὰ δοκιμάσῃ τὸ ἡδύτατον τοῦτο βρώμα.

Κατὰ τὴν ἀρχὴν ἐκάστου ἔαρος οἱ σκώληκες αὐτῶν, περιφερόμενοι ἐπὶ τῆς γῆς ζητοῦσι τοὺς λευκομύρμηκας ὅσους δὲν ἐφόνευσεν ἡ δριμύτης τοῦ χειμῶνος· μάλιστα δὲ ἀνακαλύψασί νιν ἀρρῆνα καὶ θήλυ, ἀνε-

γείρουσι περί αὐτοὺς πείρη ἐκ χόματος· διότι ἡ κοινότης τοὺς ἀναγορεύει ἀμέσως βασιλεῖς, τοὺς ἀναγνωρίζει ὡς θεμελιωτὰς τοῦ νέου Κράτους, καὶ ἀναθέτει εἰς αὐτοὺς τὸ καθήκον τοῦ ν' αὐξήσωσι τὸν ἀριθμὸν τῶν ὑπηκόων των. Καὶ ὁ μὲν θάλαμος τοῦ βασιλέως καὶ τῆς βασιλίσσης εἶναι ἀρκετὰ εὐρύχωρος, αἱ εἰσοδοὶ ὅμως τότε στεναί, ὥστε οἱ κάτοικοι αὐτοῦ

τρον ἐπ' αὐτοῦ τοῦ ἐδάφους· καθόσον δὲ αὐξάνει ὁ ἀριθμὸς, προτίθενται καὶ νέαι ἀποθήκαι, καὶ νέοι θάλαμοι συγκρινωνοῦντες διὰ στοῶν, καὶ ἀποτελοῦντες εἶδος λαβυρίνθου ἀδιεξόδου. Ἐπάνω τοῦ βασιλικῆς θαλάμου, κατασκευάζονται καὶ ἄλλοι, κατέχοντες, ὡς πρὸς τὸ ὕψος, τὰ δύο τρίτα τῆς μυρμηκίας. Ὁ δὲ μεταξὺ τῆς ὀροφῆς καὶ τῶν ὑπερώων τόπος μένει

πάντοτε κενός, καὶ θυοιάζει πολὺ ἐσωθεν θόλον ἐκκλησίας γοθθικῆς. Πέριξ αὐτοῦ ἀνυψοῦνται ἀψίδες, τῶν ὁποίων ἐλαττοῦται καὶ τὸ ὕψος καὶ ἡ περιφέρεια καθ' ὅσον πλησιάζουσι πρὸς τὰ διαρράγματα. Ὁ ἐξωτερικὸς τοῖχος εἶναι καὶ στερεὸς καὶ παχὺς, ἐν μέσῳ δὲ ἀπείρων κώων, διακρίνεται τις δευτέρος καὶ ὑψηλότερος θλων τῶν ἄλλων. Ὅτανικὸς πρόκειται ν' αὐξηθῆ ἡ οἰκοδομή, συνειοῦνται πολλοὶ τῶν κώων τούτων, χωρὶς ὅμως νὰ ἐξαφανισθῆ ὁ κεντρικὸς θόλος. Οἱ λευκομύρμηκες εἶναι τοσοῦτω σοφοὶ καὶ ἐπιτήδειοι ἀρχιτέκτονες, ὥστε ἄγριοι παῖροι ἀναβαίνουν ἐπὶ τῶν φωλεῶν αὐτῶν χωρὶς νὰ τὰς θλάψωσι.

Φωλεαὶ λευκομυρμηκῶν.

Ὁ βασιλικὸς ἢ κεντρικὸς θάλαμος, ὅστις ἔχει σχῆμα κλιβάνου ἐκτενεται καὶ πλατύνεται κατὰ λόγον τῆς αὐξήσεως τῆς δυνάμεως τοῦ λαοῦ, καὶ τοῦ σωματικῆς ὀγκοῦ τὸν ὁποῖον ἀποκτᾷ ἡ βασιλίσσα προϊόντος τοῦ χρόνου.

Τὸ βασιλικὸν ζεῦγος κἀθηται αἰώνιος ὡς ἐν φυλακῇ διὰ τὸ τῶν στενοτάτων ὁδῶν τῆς πόλεως μένει οἱ τεικτονες δύνανται νὰ διαβῶσι. Ἐντὸς τῶν θαλαμίσκων εὐίσκονται ὡς, ἅτινα μετὰ τὴν ἐπόασιν μεταβάλλονται εἰς μύρμηκας λευκοτέρους χιόνος, καθὼς καὶ τεράγια ξύλων καὶ φυτῶν, καὶ πρὸ πάντων κόμμι, ξιτίνη, καὶ ἄλλαι ὕλη γλοιώδεις.

Τὰ στενά θριν τῆς ἐπιστολῆς δὲν μ' ἐπιρέπουσι νὰ σὲ περιγραψῶ ἐν ἐκτάσει τὰς ὑπογειοῦς στοῆς, τοὺς προδόμους, τὰς

δὲν δύνανται νὰ ἐξέλθωσι. Πέριξ τοῦ βασιλικῆς τοῦ θαλάμου κατασκευάζονται ἀτάκτως καὶ πολλοὶ ἄλλοι, χρησιμεύοντες ὡς ἀποθήκαι τῶν ὠν, καὶ περιφέρειαι ἔχοντες κηλίσσεως τὸ πλὴν δακτύλου. Αἱ φωλεαὶ αὗται κτίζονται διὰ ξύλων κοπανισμένων καὶ συντετριμμένων, ἅτινα συγκολλῶνται δι' ὕλης τινὸς γλοιώδους. Ὁ βασιλικὸς θάλαμος κεῖται πρὸς τὸ κέν-

εἰλλειψοειδὲς κλίμακας, τὰς ἐλλειψοειδῆς ὁδοῦς, αἱ τινες ἔχουσι πολλάκις ὀκτὼ σταδίων μῆκος (1), τὰ μέτρα ὅσα οἰκοδομοῦντες λαμβάνουσιν οἱ λευκομύρμηκες διὰ νὰ φυλάττωνται ἀπὸ τοῦ καύσωνος ἢ τῆς ὑγρασίας, τοὺς βαθεῖς αὐλακας τοὺς χρησιμεύοντας εἰς ἐξαγωγήν

(1) Ὡς τὴν μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς, ὁδόν.

των υδάτων, και τὰς στήλας τὰς ὁποίας προπαρασκευάζουσι διὰ νὰ κτισθῶσιν ἐπ' αὐτῶν νέοι θόλοι, όταν αὐξήσῃ ὁ ἀριθμὸς τῶν κατοίκων· τόμος ὀλόκληρος ἤθελε χρειασθῆ πρὸς τοῦτο

Και εἰς τὴν Μεξικὴν ἐπίσης ἰδὼν πολλὰ περιεργα· ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν πρόκειται νὰ γράψω, ἱστορίαν δὲν θελω νὰ ὀμιλήσῃ, οὔτε περὶ τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ, οὔτε περὶ τῶν τεχνῶν, οὔτε περὶ τοῦ ἀριθμοῦ και τῆς ἐνταύτῃ τῶν πόλεων, οὔτε περὶ τῆς κυβερνήσεως, ἢ τοῦ πούτου, ἢ και τῶν λαμπρῶν οἰκοδομῶν αὐτῆς, ἀλλ'

πληροῦτο ἡ περίοδος τοῦ ἡλίου, ἐνέβαλλον ἐτι πέντε ἡμέρας ἐπακτάς, τὰς ὁποίας ὠνόμαζον ὑπεραρίθμους ἢ ἀνωφελεῖς. Παρατηρητέον δὲ ὅτι κατ' αὐτάς οὔτε εἰργάζοντο, οὔτε θυσίας ἢ ἄλλας ἐορτάς θείας ἐτέλουν. Τοιαύτη σοφὴ διάταξις τοῦ χρόνου, ἀποδεικνύει ὅτι οἱ Μεξικανοὶ ἦσαν πεπολιτισμένοι πολὺ πλείοτερον ἀφ' ὅσον παρέστησαν αὐτοῦς οἱ κατακτηταὶ των.

N. Δ.

Τὸ ἡγλαίστειον Ὀριζάβα.

οὔτε περὶ τῶν φυσικῶν καλλονῶν και θαυματίων, μεταξὺ τῶν ὁποίων διακρίνεται τὸ ἡγλαίστειον Ὀριζάβα. Ὅτι πρὸ πάντων εἰκνυτετὴν προσοχὴν μου εἶναι ὁ τρόπος καθ' ὃν εὐέτρων, πρὸ τῆς ἰσπανικῆς κατακτητήσεως, οἱ αὐτόχθονες Μεξικανοὶ τὸν χρόνον. Διήρουν τὸ ἔτος εἰς δεκαοκτὼ μῆνας, ἐξ ὧν ἑκατὸς εἶχεν ἡμέρας εἰκοσιν ὅλον δὲ τὸ ἔτος συνίστατο ἐξ ἡμερῶν τριακοσίων ἐξήκοντα. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐντὸς αὐτῶν δὲν ἀπε

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΓΕΝΙΚΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΘΗΡΑΣ ὑπὸ Γ. ΔΕ ΚΙΓΑΛΛΑ. Ἐν Ἐρμουπόλει 1850.— ΠΕΡΙ ΚΥΠΡΟΥ, ΔΙΑΤΡΙΒΗ ὑπὸ Δ. ΜΑΡΓΑΡΙΤΟΥ, Ἀθήνησι.— ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ, ὑπὸ Γ. Ρ. ΡΑΓΚΑΒΗ, εἰς τόμους 3.

Χθές και πρῶην, ὅταν ἐστερούμεθα ἰδιορρύθμου ἠθικοῦ βίου, ἴσως πρὸς ταῖς ἄλλαις ἔπρεπε καὶ εἰς ταύτην νὰ στέργωμεν τὴν ταπεινώσιν, ὅτι ξένοι ἦσαν ἡμῖν τῶν ἐγγυρίων ἐξηγηταί, καὶ ποδηγέτουν ἡμᾶς ἐπὶ τῆς πατρίου γῆς, ἧς ὅμως ἐκάστη σπιθαμὴ ἦν μάρτυς τῆς ἀρχαίας ἡμῶν εὐκλείας. Ἀλλ' ἤδη, ὅτε ἀνεκύψαμεν εἰς τὴν αὐτονομίαν, καὶ παρελάβομεν τῆς ἑλληνικῆς χώρας τὴν παρακαταθήκην, ἀνεκτιμῶμεν τὴν θέσιν ἡμῶν ἀξιοπρεπῶς, πρέπει νὰ αἰσθανώμεθα ὅτι ἡμέτερον εἶναι καθῆκον νὰ ξαναγῶμεν εἰς τὴν πολυτίμον ἡμῶν πατρίδα τοὺς ξένους αὐτῆς θαυμαστάς. Τοῦτο ὀρείλομεν εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς, τοῦτο δικαίως καὶ οἱ λοιποὶ περ' ἡμῶν περιμένουσι. Ἄν ὁ Τουρνεφόρτος καὶ ὁ Γέλλιος καὶ ὁ Λεΐκιος κατεστυμένως μόνον διατρέξαντες τινὰ τῆς Ἑλλάδος μέρη, οὐδὲ τοὺς ἀνθρώπους γνωρίζοντες, οὐδὲ τῆς ὀμιλουμένης τὴν ἔξιν ἔχοντες, τοσοῦτον διέχυσαν φῶς ἐπὶ τῆς ἀρχαίας καὶ νεωτέρας τοπογραφίας τοῦ τόπου τούτου, πόσον ἐντελέστερον δὲν ἔπεται νὰ διακριθῶσιν αὐτὴν οἱ ἐνοικιῶντες Ἕλληνες, οἱ πάσας τὰς περιστάσεις εὐμενεστέρας ὑπὲρ ἐαυτῶν ἔχοντες, ἂν μόνον πεισθῶσι πόσον ἐνδοξον καὶ πόσον ὠφέλιμον δι' ἡμᾶς εἶναι νὰ σπουδάζωμεν τὴν ἡμετέραν πατρίδα ὡς τὴν σπουδάζουσιν οἱ ἄλλοθενεῖς.

Τοῦτο ἐνόησαν οἱ συγγραφεῖς ὡς ἀναγγέλλομεν τὰ πονήματα. Ἐξ αὐτῶν οἱ δύο πρῶτοι, ὁ εἰς νομοιοτρόπος καὶ ὁ ἄλλος ἑλληνικός, πρόξενος, εἰσι παντὸς ἐπαίνου ἀνώτεροι καὶ πάσης ἐμφυχώσεως ἀξιοὶ ὅτι ἔδωκαν τὸ σύνθημα τοῦ ἀγῶνος καὶ ἠνέωξαν ὁδόν, δι' ἧς, ἂν εὐρεθῶσι καὶ ἄλλοι ἱκανοὶ νὰ τοὺς ἀκολουθήσωσι, δύναται ν' ἀπαρτισθῇ ποτὲ τὸ ἐντελέστερον καὶ πληρέστερον τοπογραφικὸν τῆς Ἑλλάδος μνημεῖον. Ἄν πολλοὶ τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις διεσπαρμένων ἱατρῶν, διδασκάλων καὶ ἄλλων λογίων, ἂν πολλοὶ τῶν προξένων τῶν ἐδρευόντων ἐν ταῖς μὴ αὐτονόμοις ἑλληνικαῖς πόλεσιν ἔχωσι τὴν φιλοτιμίαν καὶ τὴν παιδείαν ὅπως πράξωσι ὅτι ἔπραξεν ὁ Κ. Δεικιγάλλας καὶ ὁ Κ. Μαργαρίτης, ὅτι πρό τινος χρόνου εἶχε πράξει ὁ νέος Κ. Καστόρχης ὡς πρὸς τὴν πατρίδα τοῦ Δημιτρίου, ὅλαι αὐταὶ αἱ μονογραφίαι θέλουσι εἶσθαι ἀνεκτίμητος ὕλη πρὸς συγγραφὴν τῆς γενικῆς περιγραφῆς τῆς Ἑλλάδος.

Τοῦ Κ. Δεικιγάλλας ἡ γενικὴ στατιστικὴ τῆς Θήρας εἶναι ὅσον ἐνδέχεται πλήρης, καὶ ἀξία ὅπως χρησιμεύη ὡς ὑπογραμμὸς εἰς πάντας τοὺς μέλλοντας ν' ἀσχοληθῶσιν εἰς ὁμοίας φύσεως συγγραφὴν ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος. Κατ' ἀρχὰς προοιμιάζει περὶ τῆς παναρχαίας τύχης τῆς νήσου, καὶ εἰς τὰς μαρτυρίας τῶν συγγραμμάτων προσθέτει εὐφυσίαι καὶ εὐσόχους παρατηρήσεις. Ὡς τοιαύτην ὅμως δὲν δυνάμεθα νὰ χαρακτηρίσωμεν τὴν ἐν σελ. 18. ἀτυχεστάτην συμπλήρωσιν τοῦ τῆς Θηραϊκῆς ἐπιγραφῆς ὁ δᾶμος νικ(ητῆς ὁ)ν Δωριμάχου, εὐταξίας ἕνεκα καὶ καλοκάγαθίας, θεοῖς, ἦν ὁ Βοϊκίος δρθότατα συμπληροῖ εἰς ὁ δᾶμος Νικηπποῦ Δωριμάχου κτλ. κατὰ τὸν συνηθέστατον τύπον τῶν ἀναθηματικῶν ἐπιγραφῶν, ὧν εὐζονται χιλιάδες. — Μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν ταύτην, τὸ πρῶτον τμήμα τοῦ βιβλίου περι-

λαμβάνει τὴν τοπογραφίαν, ἧς λυπούμεθα ὅτι τὸ πρῶτον κεφάλαιον ἐπιγράφει Γῆσιος, διότι τοιοῦτος σχηματισμὸς λέξεως δὲν ὑπάρχει. Προσδιορίζων ἐνταῦθα τὴν θέσιν τῆς νήσου, ἐλέγχει ἀπάτης τὸν Σαράβωνα, ὅς τις ἀναμφιβόλως διότι δὲν τὴν εἶδε, θέτει αὐτὴν μεταξὺ Κρήτης καὶ Αἰγύπτου, καὶ Στέφανον τὸν Βυζάντιον, ὅστις πιθανῶς διὰ τὸν αὐτὸν λόγον καὶ διότι ἠκολούθησε τὸν Σαράβωνα, τὴν θέτει μεταξὺ Κρήτης καὶ Κυρηναικῆς, ὅπου ὅμως προτιμῶμεν ν' ἀφήσωμεν τὸν ἀρχαῖον γεωγράφον ὡς εἶναι μὲ τὸ λάθος του, παρὰ, κατὰ τὴν πρότασιν τοῦ Κ. Δεικιγάλλας, νὰ διορθώσωμεν αὐτὸ, ἀντικαθιστῶντες τὴν *Insular* ἀντὶ τῆς *Khrynaicas*!

Τὸ κεφάλαιον τοῦτο περιέχει περιεργὸν ἔκθεσιν τῶν κατὰ διαφόρους χρόνους γενομένων ἐκρήξεων τοῦ ὑποθαλασσίου ἠφαιστείου, εἰς ὃ ὀρείλουσι τὴν γέννησιν καὶ ἡ Θῆρα αὐτὴ καὶ ἡ Θηρασία καὶ τὰ παρακείμενα νησίδια, καὶ ὅπερ εἶναι ἴσως προωρισμένον νὰ τὰ καταπιῇ κάλιν ποτὲ καθὼς τὰ ἐξέμεσεν! Αὐτόθι δὲ (σελ. 12) ἀπαντῶμεν περὶ τινος περιεργωτάτης λατινικῆς ἐπιγραφῆς, μνημονευούτης ὡς σύγχρονον τὴν ἐκρηξίν τῶν 1457, τὰς θλιβερῶς ἠχούσας λέξεις: *πρὸ ὀλίγων ἀκόμη ἐτῶν σωζομένης. Πῶς! ἐξέλιπε λοιπὸν καὶ αὕτη!* Τοιαύτης ἀκηδείας γίνονται ἐνοχοὶ αἱ δημοτικαὶ ἀρχαί, χωρὶς νὰ ἐνοῶσιν ὅτι ἐπιτρέπουσαι τὴν καταστροφὴν τῶν πολυτίμων μνημείων τῆς ἀρχαιότητος, καταστρέφουσι τὰ φίλτερα συμπερόντα τῆς πατρίδος τῶν, καὶ καταγινώσκουσιν ἐαυτῶν βαρβαρότητα. Ἀρχαία δὲ μνημεῖα διὰ τὴν Ἑλλάδα, καὶ διατηρήσεως ἀξία, δὲν εἶναι μόνον τὰ ἑλληνικὰ, ἀλλὰ καὶ τὰ βυζαντινὰ, καὶ τὰ τῆς φραγκικῆς κατακτητέως, καὶ ἐν γένει πάντα τὰ συνεχόμενα μετὰ τῶν ἐθνῶν ὅσα ἀρῆκαν τὰ ἔχνη τῶν ποδῶν τῶν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς. Ἀλλὰ κατὰ δυστυχίαν ταῦτα συμβαίνουσι καὶ εἰς τινὰς τῶν πρωτευουσῶν, ὡς χαριέντως λέγει ὁ συγγραφεὺς (σελ. 38). Καὶ ὁμολογοῦμεν ὅτι, τὸ καθ' ἡμᾶς, ἡ βάρβατος ἐπ' ἐσχάτων ἐν Ἀθήναις γενομένη καταστροφὴ τῶν κομψῶν ἐκείνων βυζαντινῶν ἐκκλησιδίων, ὧν ἐράμιλλα δὲν ὑπῆρχον ἴσως καθ' ὅλην τὴν ἀνατολήν, καὶ ἃ εἰλικυσαν πολλακίς τὸν θαυμασμὸν τῶν ξένων περιηγητῶν, μᾶς ἐλύπησε σχεδὸν ἐπίσης καιρίως, ὡς ἂν εἶχε καταπέσει μέρος τοῦ Παρθενῶνος.

Μετὰ τὴν γῆν τῆς νήσου, περιγράφει ὁ Κ. Δεικιγάλλας τὰ ὕδατα αὐτῆς, ἐν οἷς καὶ τὰ μεταλλικὰ κατὰ τὰς ἀναλύσεις τοῦ Κ. Λάνδερερ, ἔπειτα δὲ τὴν ἀτμοσφαῖραν, καὶ τέλος τὴν χωρογραφίαν, ὅπου ἐπιτυχῶς νομίζομεν ἀμφισβητεῖ πρὸς τὸν Κ. Ῥὸς περὶ τῆς θέσεως τῶν ἀρχαίων πόλεων, καὶ ἰδίως τῆς Οἴας, καὶ περὶ ὑπάρξεως πόλεως ἧς ἡ νήσος ἦτον ἐπώνυμος. — Εἰς τὸ τμήμα β'. ἐξετάζει τοὺς κατοίκους ὑπὸ παντοίας ἐπόψεως, τὴν ὕλικήν, τὴν ἠθικὴν καὶ τὴν στατιστικὴν. Ἐνταῦθα περίεργος μᾶς ἐφάνη ἡ ἀντιπαραθέσις τῶν ἀκολουθῶν ἀριθμῶν (σελ. 46.)

Ἐν χώρᾳ Θήρας κάτοικοι ἀνατολικοῦ δόγματος 6,137
ἱερεῖς » » 22
κάτοικοι δυτικοῦ δόγματος 683
ἱερεῖς » » 23

ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς ἀλλαχού (σελ. 91) ἐκτίθησι τὴν ἀναλογία ἀτύτην ὅτι τοῦ ἀνατολικοῦ δόγματος ὑπάρχει εἰς ἑρεῦς ἐπὶ 614 1|2 κατοίκων, τοῦ δὲ δυτικοῦ εἰς ἐπὶ 29 1|5 κατοίκων!

Ἐν σελ. 56 ἀπαντῶμεν τὴν ἀπελπιστικὴν παρατήρησιν ὅτι ἐν 1700 ὁ πληθυσμὸς τῆς νήσου ἦν 1000 ψυχαί, ἐν δὲ 1841 μόνον 13072, καὶ ὅτι κατὰ τὴν μέχρι τοῦδε ἀναλογία, θέλει διπλασιασθῆ μόνον μετὰ παρέλευσιν 104 ἐτῶν, ἐνῶ πολλαχού τῆς Ἀμερικῆς ὁ πληθυσμὸς διπλασιάζεται ἐντὸς 25 ἐτῶν. Ἀλλὰ φρονούμεν ὅτι εἶναι ἄδικον νὰ κρίνωμεν ἐκ τῶν παρελθόντων περὶ τοῦ μέλλοντος· καὶ πρέπει ν' ἀναπολήσωμεν ὅτι ἡ Ἑλλάς ἀφῆκεν ὀπίσω τοὺς χρόνους καθ' οὓς ἕκαστος αἰὼν ὑποδιπλαστοῖ ἀντὶ διπλασίου ἀνεδείκνυε τὸν πληθυσμὸν τῆς.

Τὰ προϊόντα, ἡ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριον, ἡ θρησκεία καὶ ἡ παιδεία, ἡ περιγραφή τῶν ἀρχαίων μνημείων καὶ ἡ νομισματολογία, τὰ καθέκαστα τῆς ὑπηρεσίας, συμπληροῦσι τὸ κατὰ πάντα λόγον ἀξιόστατον τοῦτο πόνημα.

Τοῦ Κ. Μαργαρίτου τὸ ἔργον εἶναι ἀναμφιβόλως ἀπλοῦν δοκίμιον ἀπέναντι τοῦ ἄλλου, ὡς ἤδη φαίνεται καὶ ἐκ τοῦ ὄγκου τοῦ φυλλαδίου διαλαμβάνοντος εἰς ἀριθμὸν σελίδων κατὰ τὸ ἡμῖσι ἐλάχιστον περὶ νήσου 150^{κις} μεγαλιητέρας. Τὸ ἀναφέρομεν δὲ ἐν ταῦθα κυρίως ὅπως περιλάβωμεν εἰς τὸν αὐτὸν ἔπαινον τὴν αἰλότιμον πρόθεσιν καὶ τὰς ἀξίους λόγου προσπάθειας τοῦ συντάκτου αὐτοῦ.

Τὸ τρίτον τέλος σύγγραμμα, τὸ τοῦ Κ. Ραγκαβῆ, δὲν δύναται θεσπάζει νὰ ἔχη δι' ἕκαστον τῆς Ἑλλάδος μέρος ἕκαστιν ἀνάλογον πρὸς ἢ ὁ Κ. Δεκιγγάλλας ἔδωκεν εἰς τῆς Θήρας τὴν περιγραφὴν, διότι τότε οὐχὶ τρεῖς, ἀλλ' οὐδὲ δεκατρεῖς τόμοι δὲ ἤθελον ἀρκέσει. Πληροῦ ὅμως κενὸν ἐπίσθητόν εἰς τὴν ἡμετέραν φιλολογίαν, καὶ προπαρασκευάζει πᾶσαν μέλουσαν πρόβδον εἰς τοπογραφικὰς περὶ Ἑλλάδος ἀνακαλύψεις. Αἱ περὶ αὐτῆς εἰδήσεις τῶν ἀρχαίων, καὶ τῶν νέων αἱ ἀξιόλογοι ἐρεῖναι, εἰσὶν εἰς πολλοὺς πολλὰκις σπανίους καὶ ἀλλογλώσσους συγγραφεῖς διεσπασμένοι, καὶ ἐπομένως ἀνέφικτοι εἰς τοὺς πλείστους τῶν Ἑλλήνων ἀναγνωστῶν. Ἡ πάντων λοιπὸν τούτων συνάθροισις καὶ συναρμολόγησις καὶ ἡ ἐξ ἰδίας πείρας οὐτῶν συμπλήρωσις εἶναι τὸ ἀξιόλογον ἔργον ὃ προεκηρύχθη, καὶ ἐν ᾧ θέλει ταμειωθῆ πᾶσα ἡ ὑπάρχουσα ὕλη, εἰς ἣν οἱ μετὰ ταῦτα τοπογραφικὰς ἐρεῖνας ἐπιχειροῦντες νὰ προσθέτωσιν ἐν γνώσει πᾶσαν νέαν αὐτῶν ἀνακάλυψιν.

ΝΕΥΡΙΚΟΝ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΝ. Εἰς ἐν τῶν ταμβακουργείων τοῦ Λουγδούνου, ὅπου εἰργάζοντο ἐξήκοντα περίπου γυναῖκες, μία ἐξ αὐτῶν, ἔλθοῦσα εἰς ῥῆξιν μετὰ τοῦ ἀνδρός τῆς κατελήφθη ὑπὸ νευρικοῦ σπασμοῦ. Μία τῶν συντρόφων τῆς ἔπεισε νὰ τὴν βοηθήσῃ, ἀλλὰ παράδοξως ἔπεσε καὶ αὐτὴ ἀμέσως εἰς τὴν αὐτὴν ἀσθένειαν. Ἄλλαι ἐκ τῶν παρευρισκομένων ἤλθον τότε πρὸς τὰς δύο ἀσθενεῖς, ἀλλὰ κατὰ φαινόμενον συμπαθείας τῶν αὐτῶν ἀκατανόητον, ὅσαι προσήρχοντο, δύο,

ἐπειτα τρεῖς, ἔπειτα πέντε, δέκα, καὶ εἴκοσιν, ὅλαι ἀμέσως ἐκυριεύοντο ὑπὸ νευρικοῦ σπασμοῦ, καὶ ὅλον τὸ ἐργαστήριον ἤθελεν ἐντὸς ὀλίγου γίνεαι ἔρμαιον αὐτῶν, ἂν οἱ ἐπιστάτουρες δὲν διέταττον τὴν ἐκκένωσιν τοῦ. Τότε δὲ ἐν τῷ ἅμα ἐπύουσαν πάσχουσαι αἱ εὐαίσθητοι ἐργάτιδες.

Εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἱατρικῆς ἀπαξ μόνον ἀπαντᾶται παράδειγμα ἀνάλογον τούτου. Εἰς ἐν ἐκ τῶν γυναικείων νοσοκομείων Λουγδούνου τοῦ Βαταϊκοῦ ἀνεφύη ἐπιδημία σπασμῶν τόσοσιν ἰσχυρὰ, ὥστε ἅμα μία τῶν ἀσθενῶν ὑπέπιπτεν εἰς αὐτοὺς, ἀμέσως, καὶ χωρὶς οὐδεμίαν δύναμιν νὰ δυνηθῆ νὰ τὸ ἐμποδίσῃ, αἱ γείτονές τῆς κατελαμβάνοντο ὑπὸ σπασμῶν καὶ αὐταί, καὶ ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἄλλην ὅλη ἡ αἴθουσα. Ἄλλ' ἂν παράδοξος ἦτο ἡ ἀσθένεια, οὐχ' ἦτο παραδόξος, καὶ ὁμολογητέον, ὅπως οὐκ αὐθάδης ἦν ὁ τρόπος τῆς θεραπείας, ὃν ἐπενόησεν ὁ περίφημος ἱατρὸς Βοηράβιος, ὁ ἐπιτετραμμένος τὴν διεύθυνσιν τοῦ νοσοκομείου. Ἐβρεν εἰς τὴν αἴθουσαν πεφυρακτωμένα σίδηρα, καὶ ἠπέιλησεν ὅτι ἀνηλεῶς θέλει καυτηριάσει τὴν πρώτην ἥτις ἤθελε συνταράξει διὰ τῶν σπασμῶν τῆς τὴν κοινὴν ἡσυχίαν. Τὸ ἥρωϊκὸν τοῦτο ἱατρικὸν ἐν τούτοις ὠρέλησε, καὶ, ὡς τοῦ θαύματος ἔπαυσαν οἱ σπασμοί.

ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΜΥΘΝ. Ἐν ἀπὸ τὰ πολυπληθέστερα τῶν κατοικούντων τὴν γῆν ζῶων, καὶ μάλιστα τῶν συμμεριζομένων μετὰ τῶν ἀνθρώπων τὴν κτήτιν τῶν ἀγρῶν καὶ τῶν πόλεων, εἶναι, ὡς γνωστὸν, καὶ οἱ ποντικοὶ οἱ ἀνθρωποὶ, τὰς γαλᾶς συμάχους λαμβάνοντες, τοὺς πολεμοῦσι πόλεμον ἀσπονδόν, ὡς ἐπιβουλευομένους πολλαχού τὴν ἰδιοκτησίαν των. Ἀλλὰ δὲν εἶναι ἄξιον τῶν φῶτων τοῦ παρόντος αἰῶνος νὰ ζητηθῶσιν οἱ τρόποι οὐ μόνον πῶς εἰρηνικῶς νὰ συζήσωμεν μετὰ τῶν ἀκάκων τούτων συνοίκων ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ πῶς νὰ καταστήσωμεν τὰς δυνάμεις των ὠφελίμους εἰς τὴν κοινωνίαν; Τοῦτο ἀπεπειράθη νεωστὶ κύριός τις ἐν Κιρκάλδι, πόλει τῆς Σκωτίας, ἐνασκήτας δύο μῦς νὰ νήθωσι θαμβάκιον εἰς μικρὰν μηχανήν, ἣν πρὸς τοῦτο ἐφεῦρε καὶ κατασκεύαζεν. Ἐκαστος τῶν μικρῶν ἐργατῶν τούτων, βαδίζων καθ' ἡμέραν δρόμον ἀντιστοιχοῦντα εἰς δέκα μίλια, ἦτοι τέσσαρας ὥρας, δύναται νὰ κλώσῃ 126 κλωστής. Τρέφει δὲ ὁ κύριός των αὐτοὺς μετὰ κλίην μιᾶς δραχμῆς καὶ τεσσαράκοντα λεπτῶν κατὰ μῆνα, καὶ τὸ καθαρὸν προϊόν τῆς ἐργασίας ἕκαστου τῶ ἀποφέρει κατ' ἔτος 8 δρ. καὶ 4 λεπ. Τοῦτο βλέπων ὁ ἰδιοκτήτης αὐτῶν, ἀπεφάσισε ν' ἀναλάβῃ μέγα κατὰσθημα διὰ δεκακισχιλίου μῦς. Μεταξὺ τῶν μικρῶν μηχανῶν ἃς θέλουσι κινεῖαι αἱ δυνάμεις τῶν ζωαρίων τούτων, θέλει ἀφήσῃ τὸν ἀναγκαῖον τόπον διὰ τοὺς φύλακας καὶ διὰ τοὺς θεατάς. Τὸ δὲ καθαρὸν κέρδος του θέλει εἶσθαι ἐκ δραχμ. 84,000 κατ' ἔτος.

Λύσις αινιγματώδης

τοῦ ἐν τῷ 20 Φυλλαδίῳ τῆς Πανδώρας Αἰνίγματος.

«Τῶν γρίφων ἡ ζήτησις οὐκ ἄλλοτρία φιλοσοφίας ἐστίν.»
[Ἐλέαρχος παρ' Ἀθην. Δειπνοσ.]

Τὸ σῶμά μου εἰς τέσσαρα
Ἐν πρώτοις διαίρεται,
Καὶ εἰς ἑννέα ἔπειτα
Τὸ ὄλον μου μετρεῖται.

Τὴν κάραν μου τὴν φλέγουσαν
Νὰ κόψῃς ἂν ἡξέυρης,
Τὸν ὀβολὸν ποῦ ἔκρυπτα
Ἵς τῶρα θενὰ εὔρης.

Καὶ ἂν εἰς πῦρ τὸν βίψωσιν
Αἱ χεῖρες βρωμαλέου,
Θενὰ μὲ ἴδουν πάραυτα
Νὰ γεννηθῶ ἐκ νέου.

Ἄν ἐν μὲ δώσῃς ὑψίλον
Στοὺς πόδας μου νὰ σπείρω,
Θενὰ μὲ ἴδῃς βροβολουῦν
Τὸ πυ μαζῆ νὰ σύρω.

Τρεῖς ἀδελφοὶ καὶ σύντροφοι
Τὴν κάραν μου στολίζουν,
Καὶ ἄλλοι τρεῖς αἰώνια
Τοὺς πόδας μου στηρίζουν.

Ἐὰν τὰ δύο πρῶτά μου
Μέ τ' ἄλλα συμφωνήσουν,
Τὰ τρία τελευταῖά μου,
Τὴν Πύλον θενὰ κτίσουν.

Ἐγὼ δ' ἐνῶ ἀκέφαλον
Καὶ ἄπουν θενὰ σπαίρω,
Πόδας θὰ κράζω δότε μοι
Τὸν Ῥοβοᾶμ νὰ φέρω.

Αὐτὰ σὲ δίδει, φίλε μου,
Τὸ ὄνομά μου μόνον
Ἐγὼ δὲν δίδω τίποτε
Παρά τὸν μαῦρον φόνον.

Ἐνῶ φονεὺς εἰμ' ἄγριος,
Μὲ θέλουσιν φίλον ὄλοι.
Χωρὶς ἐμοῦ εἶν' ἄψυχοι
Καὶ οἱ στρατοὶ κ' οἱ στόλοι.

Τὸν Φλέσσαν καὶ τὸν Βότσαρην
Ἐδόξασα πρὸ χρόνων,
Κ' εἰς τὴν Ἑλλάδα ἔστησα
Ἐλευθερίας θρόνον.

Καὶ τῶρα ἂν οἱ Ἕλληνες
Θελήσουν νὰ με λάβουν,
Οἱ θρῆνοι καὶ τὰ δάκρυα
Τῶν ἀδελφῶν τῶν παύουν.

Ἐν Ἀθήναις.

ΑΙΝΙΓΜΑ.

Ποῖον εἶμαι τὸ γνωρίζεις
Τί, ἐπίσης τὸ ἡξέυρεις.
Ὅπου φύγῃς ἔρ σου βλέμμα,
Εἶναι εὐχολορ γὰ μ' εὔρης.

Δύω φίλοι ἀδελφοὶ μου
Συμφωνοῦν τὰ συμβιβάζου,
Καὶ εἰς τὰς αὐλάς τῶν ξένων
Κάθηται καὶ μὲ φωνάζου.

Μὲ τοὺς εὐλαβεῖς μ' ἀκούουν
Καὶ μὲ βλέπουσι κυρίως.
Μ' εὐεργέτην πλὴν κατένα
Δὲν μὲ βλέπουσι τελείως.

Εὐαγγέλια ὁ Μάρκος.
Καὶ ὁ Ἰωάννης ἔχου,
Κ' εἰς αὐτὰ μ' ἀκούουν πάντι
Ὅσοι ἄνθρωποι προσέχου.

Μέσα διαβῶλων τρέχω
Καὶ μετὰ τῶν βρυκολάκων,
Καὶ φωνάζω ποῖον εἶμαι
Ἀπὸ τ' ἄκρα τῶν αὐλάκων.

Εἰς τὴν κολυμβήθραν μέσα
Μ' ἄλλους δέκα ἐβαπτίσθη.
Μὲ χριστιανῶν κατένα
Πῶποτε δὲν ἐσχετίσθη.

Φεύγω πάντοτε τοὺς ναύτας
Τοὺς ναυάρχους φίλους ἔχω,
Εἰς τὰ πλοῖά τῶν δὲν εἶμαι,
Μὲ τὰς λέμβους ὄλας τρέχω.

Ποῖον εἶμαι, σὲ τὸ λέγει
Ἐν ἀρχῇ ὁ Εὐριπίδης.
Ἦκουσες; πλὴν μὴ ζήτησης
Ἐν αὐτῷ καὶ γὰ μὲ ἴδης.

Δυσκολεύεσαι ἀκρίμη!
Ἐμβα γὰ ἰδῆς ποῦ κεῖμαι.
Κι' ἂρ φωνάζης, «ὄ εὔρορ ὄ ὑρορ»,
Δις θ' ἀκούσης ποῖον εἶμαι.

Σ. Κ. Κ.

Σεκοῦνδος ὁ φιλόσοφος ἐρωτηθεὶς, τί ἐστὶ γυ-
γὴ, εἶπεν

Ἄνδρὸς ναυάγιον,
Ὀἴκου ζάλη,
Ἀμειψιμίας ἐμπόδιον,
Βίου ἄλωσις,
Καθημερινὴ ζήμια,
Ἀδθαίρετος μάχη,

Πολυτεγνὴς πόλεμος,
Συνεστώμενον θηρίον,
Συγκλημένη μέριμνα,
Συμπλοκαμένη λείαινα,
Κεκοσμημένη Σκύλα,
Ζῶον πονηρὸν,

Ἄναγκαῖον κακόν.

Σ.Κ.Κ.

Ἡ Πανδώρα διαμαρτύρεται κατὰ Σεκοῦνδου
τοῦ φιλοσόφου.